

Trygga och jämställda stads- och boendemiljöer

Titel: Trygga och jämställda stads- och boendemiljöer
Rapportnummer: 2024:27
Utgivare: Boverket, december 2024
ISBN pdf: 978-91-89581-70-8
Processnummer: 3.4.1
Diarienummer: 7966/2023

Förord

Den brottslighet och kriminalitet som sker i våra stads- och boendemiljöer skapar en otrygghet att vistas i det offentliga rummet. Den fysiska planeringen kan inte ensamt hantera denna komplexitet. Det behövs en gemensam förståelse för vad i den fysiska miljön som kan verka brottsförebyggande och när i samhällsbyggnadsprocessen som olika åtgärder kan föreslås och genomföras. Det finns behov av att involvera och engagera fler aktörer i samhällsbyggnadsprocessen samtidigt som den situationella brottspreventionen behöver kombineras med sociala insatser.

Boverket har samtalat med myndigheter, forskare, kommuner samt kommunala och privata fastighetsägare. Stort tack till alla som har bidragit med inspel och kunskap.

Rapporten är framtagen av Kerstin Andersson (projektledare), Mirja Raneköld (projektledare), Helene Bogren, Alazar Ejigu, Karl Ewald, Emelie Hemström, Unni Karlsson, Hans Lindgren och Micael Nilsson. Ansvarig enhetschef har varit Magnus Jacobsson.

Karlskrona december 2024

Anders Sjelvgren
generaldirektör

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	6
1 Inledning.....	8
2 Uppdrag.....	10
2.1 Genomförande	10
2.2 Definitioner	11
2.3 Avgränsningar	12
2.4 Läsanvisning	12
Del 1 Vägledning.....	15
3 Trygghetsfaktorer	16
3.1 Bekvämt på platsen	17
3.2 Överblickbara platser och stråk	22
3.3 Välvårdat och säkert	30
4 Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i samhällsbyggnadsprocessen	36
4.1 Att planera för trygghet	36
4.2 Samhällsbyggnadsprocessen	38
4.3 Regionplan	39
4.4 Översiktsplan	40
4.5 Detaljplan och planprogram	42
4.6 Byggprocess	45
4.7 Förvaltning och användning.....	50
5 Diskussion om PBL, trygghet och brottsförebyggande arbete 54	
5.1 Kommunens planläggning kan verka brottsförebyggande och främja trygghet	54
5.2 Trygghet som allmänt intresse i PBL	55
5.3 Utformning av bebyggelse	56
5.4 Underhåll och skötsel.....	57
5.5 Ny och befintlig bebyggelse	58
6 Verktyg och metoder.....	60
6.1 Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete	60
6.2 Intersektionell analys	61
6.3 CPTED	62
6.4 BoTryggt2030	66
6.5 Huskurage.....	66
6.6 Platspyramiden	68
Del 2 Kunskapsstöd	70
7 Två nedslag med koppling till det offentliga rummet.....	71
7.1 Grindsamhällen som stänger in - stänger också ute	71
7.2 Säkerhetszoner och dess inverkan på livet i det offentliga rummet	82
8 Lagförändringar som är brottsförebyggande och stärker tryggheten.....	86
8.1 Lag om kommuners brottsförebyggande arbete.....	86
8.2 Förändringar i 12 kapitel jordabalken – hyreslagen.....	90
9 Mäns våld mot kvinnor.....	94
9.1 Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer	94
9.2 Hedersrelaterat våld och förtryck.....	94
9.3 Skyddat boende	95

10	Fastighetsägares erfarenheter av att verka i utsatta bostadsområden	97
10.1	Fastighetsägare är en viktig kunskapskälla	97
10.2	Intervjustudie - tio fastighetsägares erfarenhet av att verka i utsatta områden	98
10.3	Lärdomar av intervjustudien.....	108
11	Internationell utblick.....	111
11.1	Nederländerna - en integrerad och samarbetsinriktad brottsförebyggande strategi	111
11.2	England - effektiva brottsförebyggande åtgärder.....	116
12	Diskussion	123
12.1	Det behövs fler aktörer och bredare kompetens.....	123
12.2	Stöd till åtgärder behöver utvärderas.....	123
12.3	Bemannning av platser är viktigt.....	124
12.4	Balans mellan säkerhet och öppenhet.....	124
13	Litteratur	126
	Tryckta källor	126
	Digitala källor.....	129
	Bilaga 1 – Boverkets tidigare publikationer i ämnet	134

Sammanfattning

Boverket har fått i uppdrag att uppdatera, utveckla och sprida kunskapsstöd och vägledningar för brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder inom samhällsbyggnadsprocessen. Arbetet ska syfta till att främja jämställdhet, öka tryggheten och förebygga mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck. Rapporten är indelad i två delar. En vägledande del som kommer att ersätta tidigare publicerad vägledningstext kring samhällsbyggnadsprocessen på Boverkets webbplats. Den andra delen utgör ett kunskapsstöd.

Boverket lyfter i rapporten fram tre grupper av trygghetsfaktorer som är viktiga att ta hänsyn till i planering, byggande och förvaltning. Dessa är: Bekväm på platsen, Överblickbara platser och stråk samt Välvårdat och säkert. Genom att ta stöd i dessa, ges möjligheter att skapa positiva värden för alla som befinner sig i den fysiska miljön. Brå, Polisen och SKR har tagit fram en process för att arbeta brottsförebyggande; Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete. Andra vanliga metoder som lyfts i rapporten är CPTED, BoTryggt2030, Platspyramiden och Huskurage. Även ett angreppssätt för att arbeta med ett intersektionellt perspektiv presenteras.

Samhällsbyggnadsprocessen är ett samlingsbegrepp för utveckling och utformning av den fysiska miljön, som inkluderar flera olika aktörer. I vägledningstexten om samhällsbyggnadsprocessen beskrivs vilka åtgärder som är lämpliga inom de olika planeringsstegen för att skapa ett tryggt och attraktivt samhälle. Samhällsbyggnadsprocessen behöver involvera och engagera flera aktörer för att kunna kompletteras med bredare kompetens. Det saknas stöd i Plan- och bygglagen för att kunna beakta såväl trygghets- som brottsförebyggande perspektiv och det finns åsikter om att vidareutveckla lagen ur detta hänseende. Boverket för ett resonemang kring detta. Tydligt är dock att frågan är komplex och behöver utredas närmare.

Grindsamhällen, eller ”gated communities” är inte så utbrett i Sverige. En anledning till att hägna in bostadsområden kan handla om boendes önskan om att tydligt markera var offentlig plats övergår till privat eller att förhindra att obehöriga vistas och betar sig på ett olämpligt sätt på fastigheten. Forskning på området visar vissa fördelar för de boende innanför inhägnaden, men påvisar bland annat även den negativa inverkan som avskiljande stängsel kan ha på segregationen, då det blir ett fysiskt uttryck för ”vi och dem”.

Sedan april 2024 har polisen möjlighet att införa säkerhetszoner under en begränsad tid inom ett geografiskt område. Det är ett verktyg för polisen att skydda allmänheten och att återupprätta tryggheten i områden, där det

finns särskilda behov av det, exempelvis i direkt anslutning till eller efter en skjutning.

Under 2023 stärktes kommunernas ansvar för det brottsförebyggande arbetet genom ny lagstiftning. Boverket har genom intervjuer med ett fåtal kommuner fått en översiktlig bild av hur arbetet med implementeringen av lagen har fungerat. Genomgående så har kommunerna varit positiva till lagstiftningen, men en problematik är förutsättningarna för att arbeta brottsförebyggande skiljer sig åt mellan kommunerna. Under 2024 har det införts betydande ändringar i hyreslagen. Detta i syfte att stärka tryggheten i bostadsområden, tydliggöra ansvaret för hyresgäster, samt stärka hyresvärdars möjlighet att säga upp hyresgäster som försämrar boendemiljön genom brott.

Mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt samhällsproblem, som utgör såväl en kränkning som en begränsning av utsattas grundläggande fri- och rättigheter. Bakom hedersrelaterat våld och förtryck ligger ett kollektivt tryck om att följa kulturellt kodade normer och i händelse av prestigeförlust, återupprätta familjens eller släktens anseende.

Boverket har intervjuat tio fastighetsägare med fastigheter i särskilt utsatta områden för att ta del av deras erfarenheter. I intervjuer framkommer att det finns både för- och nackdelar att förvalta bostäder i ett område som finns upptaget på polisens lista över utsatta områden. Fördelen är att området tilldelas mer resurser. Nackdelen kan vara att bostadsområdet blir stigmatiserat, vilket i sin tur kan påverka uthyrningsmöjligheterna. Fastighetsägarna menar att otrygghet och kriminalitet märks tydligt i dessa områden. Exempelvis dominerar vissa grupper av män mötesplatser och utemiljöer. Om mötesplatser i högre grad skulle bemannas av personal i vuxen ålder kan platser som övertagits enklare återtas. Närvaron av vuxna kan försvåra rekryteringen av barn och unga in i kriminalitet. Fastighetsägare kan dock inte ensamt hantera de olika problem som finns i utsatta områden. Frågan om att förebygga och motverka mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck är särskilt svår.

För att få en övergripande bild av hur brottsförebyggande och trygghetskapande arbete bedrivs i andra länder, har Boverket hämtat studerat Nederländerna och England. Dessa länder hämtar stöd i nationella riktlinjer och standarder. Medborgarengagemanget är framträdande i Nederländerna.

1 Inledning

Under de senaste åren har brottsutvecklingen i samhället eskalerat. De sprängningar och skjutningar som äger rum på öppen gata, sker både i områden som klassas som socialt utsatta och i radhus- och villaområden. Tidigare var detta våld huvudsakligen förbehållet storstäderna, men har numera också spridits till mindre städer. Våldet i samhället drabbar alla, inte bara de kriminella gängen och deras anhöriga. Effekten av våldet kan leda till en känsla av oro och otrygghet att befinna sig i offentliga rummet. Den Nationella trygghetsundersökningen från 2024 visar att 24 procent av befolkningen känner sig otrygga eller avstår helt från att gå ut sena kvällar. Bland kvinnor är det 31 procent som uppger att de känner sig otrygga, motsvarande andel bland män är 17 procent.¹ Andelen otrygga är större ju fler socioekonomiska utmaningarna området har.²

Enligt regeringens handlingsplan riskerar mäns våld mot kvinnor att öka i sammanhang där våld mellan män normaliseras.³ Våld mot kvinnor sker främst i hemmet, där även barnen kan påverkas av detta. Barn påverkas också av den trångboddhet som råder i vissa bostadsområden, eftersom utrymmesbrist i hemmen gör att de kan behöva tillbringa en del av sin fritid ute i den offentliga miljön. I vissa områden finns risk att de exponeras och fångas in i kriminalitet. Äldre kriminella utnyttjar yngre barn och unga som inte är straffmyndiga till att exempelvis spana, förvara, transportera och sälja narkotika.⁴ Barn och unga bidrar då till nätverkets tillväxt och förankring i området.⁵

Många kommuner har samverkansöverenskommelser med polisen som främjar och fördjupar det lokala brottsförebyggande arbetet. Sedan juli 2023 finns lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete som innebär att kommunerna nu har ett lagstadgat ansvar för det brottsförebyggande arbetet.

I regleringsbrevet för 2024 har Boverket fått ett uppdrag att uppdatera, utveckla och sprida kunskapsstöd och vägledning för brottsförebyggande och trygghetsskapande inom samhällsbyggnadsprocessen. Arbetet ska syfta till att främja jämställdhet, öka tryggheten och förebygga mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck. En särskild tonvikt ligger på kommunala och privata aktörer på bostadsmarknaden. Med

¹ Brå (2024). [Nationella trygghetsundersökningen 2024](#). Hämtat 2024-11-27.

² Brå (2024). [Risk för otrygghet i bostadsområden - Brottsförebyggande rådet](#). Hämtat 2024-10-31.

³ Regeringen, Arbetsmarknadsdepartementet (2016). [Feministisk politik för ett jämställt samhälle](#). Hämtat 2024-11-27.

⁴ Barnombudsmannen (2021). [Sveriges arbete för att minska våld mot barn](#). Hämtat 2024-09-14.

⁵ Brå (2023). [Barn och unga i kriminella nätverk. En studie av inträde, brott, villkor och utträde](#). Hämtat 2024-11-13.

anledning av detta, uppdateras och utvecklas delar av Boverkets vägledning från 2019.⁶

Boverket har ansvar för planering, byggande och boende och har dessutom arbetat med frågor om jämställdhet och trygghet under en lång tid. Vägledning kring samhällsbyggnadsprocessen och spridning av kunskap inom området är en del av Boverkets verksamhet. Med hjälp av den fysiska planeringen kan offentliga platser och stadsdelar utformas på ett sätt som främjar såväl säkerhet som trygghet, oavsett kön, ålder eller andra faktorer. Boverket har definierat trygghet som den känsla som utlöses när en individ tolkar en fysisk miljö utformning och användning genom att sinnesintryck kombineras med såväl egna erfarenheter, som med andra individers eller mediers beskrivningar av risken för att utsättas för brott eller hotfulla situationer.⁷ För att den offentliga miljön ska upplevas som trygg är det viktigt att den riktar sig till många och inte utesluter någon. Målet är att våra offentliga miljöer ska inkludera fler, på ett sätt som understödjer trygghet, jämställdhet och jämlikhet. För att uppnå detta behöver samverkan ske på olika nivåer och mellan olika aktörer för att möta den problematik som samhället befinner sig i.

⁶ Boverket (2019). [Brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder - Boverket](#). Hämtat 2024-11-27.

⁷ Boverket (2019). [Brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen](#). Hämtat 2024-11-13.

2 Uppdrag

Boverket har i regleringsbrev för 2024⁸ fått i uppdrag att uppdatera, utveckla och sprida kunskapsstöd och vägledningar för brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder inom samhällsbyggnadsprocessen, riktat till bland andra kommunala och privata aktörer på bostadsmarknaden. Arbetet ska syfta till att främja jämställdhet, öka tryggheten och förebygga mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck. Arbetet ska utföras med ett intersektionellt perspektiv. Boverket ska inhämta synpunkter från Brottsförebyggandet rådet, Jämställdhetsmyndigheten, länsstyrelserna, Polismyndigheten, Sveriges Kommuner och Regioner samt privata och offentliga bostadsbolag.

2.1 Genomförande

Boverket har genom litteraturstudier, intervjuer och deltagande på seminarier samlat in kunskap kring brottsförebyggande arbete, jämställdhet och trygghet. För dokumentation har platsbesök genomförts i Helsingborg, Malmö och i Skellefteå. Inledningsvis inhämtades synpunkter från de aktörer som står omnämnda i uppdraget samt Socialstyrelsen. Utöver dessa har ytterligare kontakter tagits med ett urval av kommuner, kommunala bostadsbolag och privata fastighetsägare samt forskare. Två studier med koppling till uppdraget har utförts av Kungliga Tekniska Högskolan (KTH). Den ena studien belyser grindsamhällen i Sverige och den andra studien lyfter gång- och cykeltunnlars kriminogena egenskaper. Vidare har WSP skrivit avsnittet om Säkerhetszoner. Därutöver har Boverket genomfört intervjuer med tio fastighetsägare som finns representerade på polisen lista över särskilt utsatta bostadsområden. Intervjuerna har fokuserat på att fånga hur kriminalitet påverkar boendemiljöer och deras verksamhet i områdena. Även fastighetsägarnas kännedom om förekomsten av mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck ingick som en frågeställning i samtalen. För att få en bild över hur Nederländerna och England arbetar brottsförebyggande och trygghetsskapande ur ett jämställdhetsperspektiv genomfördes intervjuer med representanter därifrån. Boverket har även intervjuat ett urval av kommuner för att ta del av hur den nya lagen om kommuners ansvar för det brottsförebyggande arbetet har tagits emot.

⁸ [Regleringsbrev 2024 Myndighet Boverket](#). Hämtat 2024-12-02.

2.2 Definitioner

- **Allmän platsmark.** Med allmän plats menas ett område som är avsett för ett gemensamt behov. Exempel på allmänna platser är gata, torg eller park.⁹
- **Boendesegregation.** Boendesegregation innebär att grupper av individer med olika förutsättningar bor geografiskt åtskilda från varandra i exempelvis olika bostadsområden. Fokus ligger på förhållandet mellan områden med olika ekonomiska levnadsvillkor som till exempel områden med hög andel höginkomsttagare och områden med hög andel låginkomsttagare. Segregation är ett relationellt förhållande, vilket innebär att det är en relation mellan minst två poler. Segregation handlar alltså inte om ett geografiskt område, utan om minst två. Ett bostadsområde, eller en stadsdel, kan därmed inte sägas vara segregerad, utan det är en stad, en region etcetera som är segregerad.¹⁰
- **Grindsamhälle.** Ett grindsamhälle (gated community) är en bostadslösning som vanligtvis använder en eller flera säkerhetsåtgärder för att skapa barriärer och separera olika sociala grupper. Det kan ske med hjälp av bommar, grindar, kameraövervakning eller vakter. Detta sker ofta som ett svar på ett upplevt behov av ökad säkerhet, men även för att erbjuda invånarna en särskild livsstil.¹¹
- **Hypermaskulinitet.** En särskild problematik i utsatta områden¹² med stark kriminell närvaro är det manliga våldskapitalet. I dessa miljöer finns en manlighetsnorm, ofta kallad hypermaskulinitet, som inte bara är förknippad med släktbaserade familjekonstellationer, med patriarkala sedvanerättsystem och med radikala religiösa ideologier.¹³ Hypermaskulinitet avser en överdriven form av maskulinitet som förstärker stereotypa och destruktiva manliga egenskaper. Den innebär en betoning på machokultur, aggression, fysisk styrka, dominans (särskilt över kvinnor), och ett förakt för svaghet eller känslor som empati och sårbarhet. Denna form av maskulinitet uppmuntrar ofta till våld, kontroll och behovet att bevisa sin manlighet genom farliga eller destruktiva handlingar.¹⁴ Det är en form av genusystem som särskiljer och rangordnar kvinnor och män, och att maskulina egenskaper såsom styrka, aggression och dominans, förstärker denna hierarki.

⁹ Boverket (2023). [Användning av allmän plats](#). Hämtat 2024-10-31.

¹⁰ Boverket (2023). [Vad är boendesegregation?](#) Hämtat 2024-10-31.

¹¹ Ceccato, V. & Levin, S. (2024). Trygghet bakom grindarna? Grindsamhällen i Sverige ur ett internationellt perspektiv. Kungliga Tekniska Högskolan.

¹² Ett utsatt område definieras av polisen som områden med låg socioekonomisk status och där de kriminella har en inverkan på lokalsamhället.

¹³ SR (2021). [Hypermaskulina gatugång](#). Hämtat 2024-10-31.

¹⁴ Centrum mot våldbejakande extremism (2022). [Män, maskulinitet och våldbejakande extremism. En kunskapsöversikt](#). Hämtat 2024-10-31.

- **Kvartersmark.** Med kvartersmark menas mark som enligt detaljplan inte är allmän plats eller vattenområde utan främst är avsedd för bebyggelse för enskilt ändamål eller allmänna verksamheter.¹⁵

2.3 Avgränsningar

Boverket är förvaltningsmyndighet för frågor om byggd miljö, hushållning med mark- och vattenområden, fysisk planering, byggande och förvaltning av bebyggelse, boende och bostadsfinansiering. Boverket verkar för ökad kunskap inom detta förvaltningsområde. Därmed får det brottsförebyggandet och trygghetsskapande perspektivet en naturlig avgränsning till markanvändning och fysiska miljöer. Den uppfattade tryggheten är också beroende av den fysiska miljöns utformning, till exempel i ett bostadsområde, på allmänna platser eller i andra offentliga miljöer.

Denna rapport lyfter bland annat fram samhällsbyggnadsprocessen i syfte att gestalta en god livsmiljö ur ett brottsförebyggande, trygghetsskapande och intersektionellt perspektiv.

Rapporten tar inte upp kriminalitet på byggarbetsplatser, arbetsmiljöbrott, miljöbrott eller social brottsprevention. Rapporten behandlar inte trygghetsfrågor kopplade till särskilda boenden.

2.4 Läsanvisning

Denna rapport innehåller en vägledningsdel (del 1) och en kunskapsstödande del (del 2). Den första delen inleds med ett kapitel kring trygghetsfaktorerna som följs av en uppdaterad version om hur fysisk planering kan stödja det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet genom samhällsbyggnadsprocessen. Denna version kommer att ersätta de tidigare om samhällsbyggnadsprocessen, som dels publicerades 2019 i den webbaserade vägledningen Brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder på Boverkets webbplats, dels i rapporten Brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv och åtgärder, som också togs fram samma år. Sedan dess har lagstiftningen delvis justerats. I denna vägledning har detta förtydligats när det gäller processteg och roller. Nästa kapitel för ett resonemang kring om möjligheter och hinder att föra in begrepp som brottsförebyggande och trygghet i Plan- och Bygglagen (2010:900) (PBL). Del 1 avslutas med en uppdaterad och utvecklad metod/verktygsdel.

Del 2 utgör en kunskapsstödande del. Här presenteras aktuella frågor kring lagstiftning, grindsamhälle och säkerhetszoner. Därefter följer en intervjustudie med fastighetsägare som förvaltar fastigheter i områden som finns på polisens särskilda lista på utsatta områden. Rapporten

¹⁵ Boverket (2023). [Användning av kvartersmark](#). Hämtat 2024-09-13.

avslutas med hur trygghets- och brottsförebyggande arbete sker i två länder, Nederländerna och England.

Del 1 är indelad enligt nedan kapitel:

- **Trygghetsfaktorer.** Omsorgsfullt utformade miljöer, byggnader och arkitektur spelar en betydande roll i våra städer och stadsdelar. Hur vi utformar bebyggelsen, var målpunkter och viktiga funktioner placeras, samt hur vi placerar byggnader i förhållande till varandra bidrar till hur trygga människor känner sig på en plats oavsett om du är boende, besökare eller bedriver en verksamhet i området. Förslag på trygghetsfaktorer som kan hjälpa oss att reflektera över utformningen av våra miljöer ges i detta kapitel.
- **Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i samhällsbyggnadsprocessen.** I detta kapitel beskrivs samhällsbyggnadsprocessen olika steg och det ges förslag på vilken typ av brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder som är lämpliga att åstadkomma på de olika planeringsnivåer. Kapitlet vänder sig till de brottsförebyggare som vill förkovra sig inom planering, och till de planerare som vill få stöd i vilka åtgärder som passar till vilken planeringsnivå.
- **Diskussion om PBL, trygghet och brottsförebyggande.** Aktörer har framfört önskemål till Boverket om att föra in begrepp som brottsförebyggande och trygghet i PBL. I detta kapitel för Boverket ett resonemang kring det.
- **Verktyg och metoder.** Med tiden utvecklas nya metoder och så har även skett inom detta område. I detta kapitel lyfts kortfattat fram metoder för att arbeta brottsförebyggande och trygghetsskapande. I kapitlet lyfts samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete; Intersektionell analys; CPTED; BoTryggt2030; Huskurage samt Platspyramiden. Fler metoder finns att läsa i Boverkets vägledning från 2019.¹⁶

Del 2 är indelad enligt nedan kapitel:

- **Två nedslag med koppling till det offentliga rummet.** Boverket ser tendenser till att främst bostadsrättsföreningar börjar hägna in sina bostadsområden. Detta till följd av en känsla av otrygghet och rädsla för brott. Det får konsekvenser för just den specifika platsen men även för samhället i stort. Kapitlet innehåller också ett avsnitt om hur säkerhetszoner kan påverka upplevelsen av det offentliga rummet.
- **Lagförändringar som är brottsförebyggande och stärker tryggheten.** Boverket har genom samtal med ett fåtal kommuner fått en

¹⁶ Boverket (2019) [Brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen](#). Metod för platssamverkan finns att läsa i Boverket (2021) [Förutsättningar för stärkt platssamverkan](#). Hämtat 2024-12-04.

översiktlig bild av hur arbetet med framför allt implementeringen av lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete har fungerat. I detta kapitel beskrivs även de nya reglerna i jordabalkens tolfte kapitel (1970:994) som syftar till att öka tryggheten i landets bostadsområden och stärka hyresvärdars möjlighet att säga upp hyresgäster som försämrar boendemiljön genom brott.

- **Mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck**
I detta kapitel beskrivs att mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt samhällsproblem.
- **Fastighetsägares erfarenheter av att verka i utsatta bostadsområden.** I uppdraget är kommunala och privata aktörer på bostadsmarknaden omnämnda. Detta kapitel har ett fokus på fastighetsägares möjligheter att verka och erbjuda goda boendemiljöer i särskilt utsatta bostadsområden som finns med på polisens lista.
- **Internationell utblick.** I detta avsnitt görs nedslag i hur Nederländerna och England arbetar med att integrera brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i sina samhällsbyggnadsprocesser. Syftet är inte att ge en övergripande bild utan snarare att belysa några av de regelverken och tillvägagångssätten som används.

Del 1 Vägledning

3 Trygghetsfaktorer

Många av de stora samhällsutmaningarna i dag är nära kopplade till både otrygghet och till faktiska brott. Stora delar av problematiken är strukturell i sin karaktär och behöver angripas på en strukturell nivå. Hur den fysiska miljön är utformad kan dock förenkla eller försvåra brottslighet samt öka eller minska otryggheten.

Att medvetet beakta säkerhets- och trygghetsperspektiv vid fysisk planering och gestaltning är inget nytt fenomen. Detta har varit en del av arbetet i olika former sedan 1960-talet. Kevin Lynch introducerade då teorin om mentala kartor, där element som landmärken och stråk hjälper människor att orientera sig och känna sig trygga i stadsmiljöer. Jane Jacobs och Jan Gehl har framhävt vikten av social interaktion och liv i stadens rum för att främja trygghet. Dessutom föreslog Oscar Newman konceptet, *defensible space* vilket syftar till att stärka invånarnas känsla av ägande och därigenom minska brottsligheten.

Sedan 1970-talet har brottsförebyggande teorier som Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) och Broken Windowsteorin på 1980-talet belyst vikten av en välskött och överblickbar miljö. CPTED:s principer om naturlig övervakning och tillträdeskontroll har integrerats i stadsutvecklingen för att kunna minimera riskerna för brott. Samtidigt erbjuder rutinaktivitetsteorin¹⁷ ett kriminologiskt perspektiv ytterligare förståelse kring för vad som påverkar om brott kommer att begås eller inte nämligen motiverad gärningsperson, lämpligt offer och frånvaro av kontroll.

Forskning på senare tid inom området betonar vikten av integrerade strategier, som kombinerar fysisk utformning och sociala insatser. FN:s Habitat-program 2020–2025 betonar vikten av inkluderande processer och medborgardeltagande för att minska otrygghet i stadsmiljöer.¹⁸ Fokus i svensk forskning har varit på områden med större socioekonomiska utmaningar och lokala engagemang för att motverka brottslighet och öka trygghet i dessa områden.¹⁹ Handboken *BoTryggt2030* syftar till att

¹⁷ Hindelang, M. J., Gottfredson, M. R., & Garofalo, J. (1978). *Victims of personal crime: An empirical foundation for a theory of personal victimization*. Cambridge, MA: Ballinger.

¹⁸ Cozens, (2008), UN-Habitat, 2020.

¹⁹ Se till exempel: Ivert, A.-K., Di Rocco, J., & Kronkvist, K. (2023). *Uppföljning av brott och otrygghet i Sofielund: En uppdaterad utvärdering av fastighetsägare BID Sofielunds arbete*, Malmö universitet; Brå (2024). *Risk för otrygghet i bostadsområden: En statistisk analys utifrån Nationella trygghetsundersökningen (NTU)* Brå och Ceccato, V. (2024). *Säkra städer: Aktivt arbete mot brottskoncentration*. Studentlitteratur AB.

integrera brottsförebyggande och trygghetsskapande strategier i samhällsbyggnadsprocessen.²⁰

Mot denna bakgrund presenterar Boverket värdefulla trygghetsaspekter som kan bidra till positiva och trygga upplevelser i den fysiska miljön. Boverket har delat in dem i tre övergripande grupper.

- **Bekvämlig på platsen** som handlar både om att platsen är utformad så att alla kan få en positiv känsla av att befinna sig där och att det kan leda till möten mellan personer och grupper som annars sällan möts.
- **Överblickbara platser och stråk** som handlar om hur platser och stråk kan utformas så att det går att se och bedöma risker, att orientera sig och att kunna ta alternativa flyktvägar vid behov.
- **Välvärdat och säkert** som handlar om både god förvaltning, materialval, belysning och säkerhetsåtgärder, som tillsammans kan skapa en ordning som kan öka tryggheten.

Tre övergripande trygghetsfaktorer.

3.1 Bekvämlig på platsen

En förutsättning för att det dagliga livet ska fungera med jobb, skola, fritidsaktiviteter och att utträta sina vardagsärenden med mera är att alla har möjlighet att röra sig fritt i det offentliga rummet oavsett funktionsnedsättningar, ekonomiska resurser eller rädsla för att utsättas för brott. Utformningen av offentliga rum kan därmed sägas vara en fråga om demokrati, jämställdhet och jämlikhet. För att alla ska känna en likvärdig möjlighet att uppehålla sig i, och använda offentliga rum, behöver de upplevas som trygga och tillgängliga.

3.1.1 En plats där alla kan och vågar vara

Platser upplevs på olika sätt av kvinnor, män, barn, ungdomar och äldre.²¹ Även eventuella funktionsnedsättningar samt olika gruppers sociala och kulturella perspektiv påverkar upplevelsen av en plats. Platser kan även

²⁰ [BoTryggt.se](https://www.boverket.se/tryggt.se). Hämtat 2024-11-26.

²¹ Loukaitou-Sideris, A., & Eck, J. E. (2007). Managing Fear of Crime in Public Spaces. *Journal of Urban Design*, 12(3), 309-328.

Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington, D.C.: Island Pres.

vara mer eller mindre tydligt riktade till, och ianspråktaga av, olika grupper och sociala normer kan på så sätt avspegla sig i den fysiska miljön. Exempelvis kan en plats upplevas olika av en ung kille som besöker platsen tillsammans med några kompisar och en äldre kvinna med funktionsnedsättning. Det kan vara kopplat till rädsla för att utsättas för brott, men även till hedersrelaterad kontroll och hatbrott kopplade till religion, sexualitet eller könsidentitet. Det är viktigt att sätta sig in i olika gruppers situation ur ett intersektionellt perspektiv när offentliga rum gestaltas och utformas.²²

En plats där alla kan och vågar vara. Gustav Adolfs torg i Helsingborg.
Foto: Boverket/Mirja Ranesköld.

3.1.2 Befolkade platser ökar upplevelsen av trygghet

Tryggheten kan öka om det finns olika människor på en plats, som exempelvis kvinnor, män, äldre och yngre från olika grupper i samhället. Det skapar en social kontroll som påverkar hur personer betar sig och upplever platsen.²³ Social kontroll kopplas både till att människor är synliga på platsen och har en överblick över det offentliga rummet. Det handlar både om att se andra och att bli sedd. Med en medveten placering av fönster och entréer kan detta stärkas. Den sociala kontrollen kan både vara formell och informell. Den formella kontrollen utövas exempelvis av polis,

²² Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics, *University of Chicago Legal Forum*, 1989 (1), 139-167.

²³ Jacobs, J. (1961) *The Death and Life of Great American Cities*. Modern Library Inc.

ordningsvakter och trygghetsvårdar. Den informella kontrollen skapas av exempelvis boende i området, eller personer som vistas där tillfälligt.

Plats som är utformad för att locka människor att stanna till en stund.
Foto: Scandinav

Genom att skapa förutsättningar för olika aktiviteter och funktioner kan det bidra till trygghet och attraktivitet. En blandning av funktioner, till exempel bostäder, arbetsplatser, kommersiella lokaler, servicefunktioner, kultur och fritidsaktiviteter kan bidra till liv och rörelse i stads- och bostadsområden.

Aktiviteter som lockar både dag- och kvällstid bidrar till att människor vistas där under olika tider. En utformning som uppmuntrar till användning oberoende av årstid och väder kan öka användningen ytterligare.

Ödsliga platser kan skapa otrygghet och en rädsla för att bli utsatt för brott. En yta som inte är befolkad innebär att ingen ser vad som händer eller kan komma till undsättning. Hållplatser och stationer, gångtunnlar, tvättstugor och återvinningsstationer är exempel på platser som ofta kan kännas otrygga på grund av att få eller inga personer vistas där. Ödsligheten kan minskas genom ökad funktionsblandning och att det skapas sammanhängande befolkade rum präglade av god tillgänglighet, överblickbarhet och orienterbarhet.

3.1.3 En plats där ingen känner sig uttittad och kontrollerad

Förhållandet mellan en bostadsgård eller ett torg och omgivande hushöjder och fasaduttryck påverkar hur det känns att befinna sig på platsen och risken för att känna sig uttittad och utsatt. En balans mellan olika skalor som skapar rum som är sammanhängande i form och uttryck, hjälper till att relatera till det fysiska rummet. I detta är det viktigt att även väga in

ett barnperspektiv. Ofta saknas en ”mellanskala” som hanterar övergången mellan den stora och den mänskliga skalan. Det kan skapa en känsla av för stor öppenhet så att personer känner sig utsatta och uttittade och därför undviker att passera eller att stanna till på exempelvis torg. En bristande utformning kan göra att de blir lågt utnyttjade och ödsliga.

Att känna sig iakttagen kan skapa ett obehag och en känsla av ökad risk för att utsättas för brott. Boverket ser att det även kan kopplas till en känsla av att vara kontrollerad utifrån en patriarkal hedersnorm där män tycker sig ha rätt att bestämma över hur familjemedlemmar ska leva och vad de ska göra. En fysisk miljö som ger goda möjligheter att kontrollera andra kan utnyttjas för att utöva hedersförtryck.

Bilden visar hur de höga träden tillför en mellanskala mellan de höga husen och den mänskliga skalan på lekplatsen. Den kan även illustrera hur gestaltningen av den offentliga utemiljön kan påverka möjligheten att övervaka exempelvis familjemedlemmar från höga flerbostadshus. Bilden är tagen i Portenparken Hageby i Norrköping. Foto: Boverket/Ida Jonskog

Placeringen av bänkar vid gångstråk påverkar också den upplevda tryggheten. Om en individ blir iakttagen av dem som sitter på bänkar längs gångstråk eller på torg, kan det uppfattas som obehagligt och otryggt. För att minska den risken kan bänkar placeras en liten bit ifrån gångstråket och riktas mot varandra eller placeras i grupp så att de skapar ett rum i rummet.

Exempel på hur bänkar kan placeras för att minska risken att förbipasserande upplever en negativ känsla av att bli uttittad. Foto från Vårby strandpark i Huddinge. Foto: Boverket /Ida Jonskog

3.1.4 Meningsfulla kontakter ökar tilliten

Forskning pekar på att om det finns meningsfulla kontakter mellan grupper, tenderar fördomar och misstro mellan grupper att minska. Det kan bidra till att öka tryggheten i det offentliga rummet och minska behovet av kontroll och övervakning.²⁴ När individer från olika grupper sällan möts i vardagen underbyggs ofta en känsla av ett vi och dem, och det skapas en misstro mot grupper som är olika en själv. Det är värdefullt att såväl skapa som att aktivera platser som kan locka till möten mellan olika grupper i samhället. Det kan vara permanenta platser, men också tillfälliga pop-up platser. Kontakter mellan människor i lokala sammanhang påverkar dock framför allt tilliten till människor i den lokala kontexten och har mindre påverkan på den generella tilliten i samhället.²⁵

²⁴ Blokland, T., & Nast, J. (2014). From public familiarity to comfort zone: The relevance of absent ties for belonging in Berlin's mixed neighbourhoods. *International Journal of Urban and Regional Research*.

²⁵ Finseraas m.f., (2019); Pettigrew m.f., (2011).

Torgmiljö som inbjuder till möten mellan människor och aktivitet på platsen. Bild från Davidhalls torg i Malmö. Foto: Boverket/Mirja Ranesköld

3.2 Överblickbara platser och stråk

Miljöer som underlättar för personer att orientera sig och att få en överblick över en plats kan öka känslan av kontroll och trygghet. En förutsättning för trygghet är också att kunna förflytta sig till olika målpunkter och att det finns alternativa vägar att använda.

3.2.1 God orienterbarhet ökar känslan av trygghet

Alla läser av en miljö på olika sätt. God orienterbarhet innebär att individer förstår var de befinner sig, hur de kan ta sig till ett specifikt mål samt att det är tydligt för individen när den har nått fram till målet. För att orientera sig används framför allt synintryck, men även hörsel, känsel och luktsinne. En god orienterbarhet bidrar till att det är lättare att läsa av sin närmiljö och förstå sammanhangen. Tydligt definierade huvudstråk för kommunikation och överordnade målpunkter, som exempelvis korsningspunkter, entréplatser och aktivitetsplatser, skapar en läsbarhet som hjälper människor att orientera sig i den fysiska miljön. Att som individ själv kunna förflytta sig från en plats till en annan ger frihet, trygghet och självkänsla. För personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning kan otydlighet i miljön skapa osäkerhet och otrygghet. För en del består funktionsnedsättningen just i svårigheter att förstå instruktioner eller att läsa kartor. Därför är den rumsliga tydligheten en viktig del av gestaltningen.

Genom separata gång- och cykelbanor är det både lättare och tryggare att vistas i miljön. Genom också ha verksamhet i bottenvåningar förstärks tryggheten.
Foto: Boverket/Teodor Wester.

Genom att tydligt definiera och utforma kommunikationsstråk får människor hjälp att orientera sig och förstå miljön. Vilket eller vilka stråk som ska utformas som huvudstråk kan fastställas genom att titta på var målpunkter finns i omgivningen och genom en analys av var det största flödet av människor finns. Detta är särskilt betydelsefullt i parker och naturområden där vägvalen är många och målpunkterna inte alltid är tydliga. Där kan skyltning med till exempel kartor och vägvisare ytterligare öka orienterbarheten.

Genom en vidvinkling av tunneln skapas en bättre siktlinje vad som väntar vid tunnelns slut. Foto: Boverket/Kerstin Andersson

Fria siktlinjer, som ger visuell koppling med en befolkad eller bebyggd omgivning, aktivitetsytor eller målpunkter kan säkerställas genom en väl avvägd gestaltning. Längs huvudstråk är det bra om slutna rum, med visuella avgränsningar med till exempel tät vegetation eller kuperad terräng på båda sidor om stråket, helt undviks. Målpunkter, såsom entréplatser, korsningspunkter och aktivitetsplatser, kan utformas och placeras på ett sätt så att de anger en riktning och underlättar orientering i miljön. I utformningen kan faktorer som materialval, konstnärlig utsmyckning och belysning ha stor betydelse för orienterbarheten.

Mycket grönska men samtidigt goda siktlinjer i stadsdelen Rosengård i Malmö. Foto: Boverket/Ida Jonskog

Målpunkter kan förstärkas ytterligare genom att samordnas med andra funktioner. En aktivitetsplats kan exempelvis placeras för att markera en viktig korsnings- eller entrépunkt. Platser som utformas för användning även under dygnets mörka timmar kan med fördel placeras i anslutning till huvudstråk. Även i en torgmiljö kan målpunkter behövas för att skapa riktning i det annars öppna torgrummet. Om torget ligger i anslutning till hållplatser för kollektivtrafik utgör dessa naturliga målpunkter som kräver extra gestaltning. Konstnärlig utsmyckning eller aktivitetsytor kan utgöra blickfång som skapar riktning.

Gustav Adolfs torg, Helsingborg. En installation av olika gatuarmer som lyser upp del av torget nära busshållplatsen. Foto: Boverket/Mirja Ranesköld

Humoristisk skylt i Albyberget i Alby. Den är en del av en konstinstallation med flera skyltar i bostadsområdet. Foto: Boverket/Ida Jonskog

Skyltning som underlättar orienteringen i stadsmiljö. Foto: Scandinav/Johnér Produktion

3.2.2 Överblick över omgivningen

Miljöer som är tydliga och lätta att överblicka har goda förutsättningar att upplevas som trygga. Öppenhet och överblickbarhet ger möjlighet att tolka miljöer och läsa av situationer. Det ger en känsla av kontroll, vilket är grundläggande för att känna trygghet.²⁶

För att skapa en bra överblick av en plats är det av vikt att arbeta med ljus och mörker, höjder och materialval bland de fysiska elementen på en plats. Detta för att förenkla uppskattning av avstånd och för att säkerställa sikt, exempelvis för att kunna se vem som rör sig på en plats. Exempelvis är ett torgs inramning av stor betydelse för trygghetsupplevelsen. Öppna fasader med lokaler och bostadsentréer mot torget ger goda förutsättningar för en trygg upplevelse. Entréer, hållplatser och parkeringsplatser är andra exempel på platser som bör vara synliga från flera håll.

²⁶Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Modern Library Inc.; Newman, O. (1972). *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*.

Rosengårds station, Malmö. Det utskjutande partiet ger resenären en möjlighet till vy över gatan nedanför. Foto: Boverket/Mirja Ranesköld.

Gågata med butiker på bottenvåningen och uppstammad växtlighet ger god överblickbarhet. Foto: Scandinav/Leif Johansson

I stadsmiljöer är också hantering av vegetation en viktig del när det gäller att främja överblickbarhet och trygghet. Tät vegetation och mörka buskage är för många starkt förknippade med otrygghet. Vegetation kan försämra sikten, skapa slutna rum och utgöra gömställe för potentiella förövare. Många känner sig otrygga i parker och vid buskage när det blir mörkt men en del upplever även grönska som skrämmande dagtid.²⁷

²⁷ Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, Rapport 2012:13, https://pub.epslon.slu.se/9014/7/gunnarsson_et_al_120903.pdf, Hämtat 2024-11-12.

Nyanlagd utemiljö i Världens trädgård på Linero i Lund med god överblick. Foto: Boverket/Ilda Jonskog

Vegetationen i parker finns ofta i mer eller mindre täta grupper, som beroende på placering antingen begränsar eller möjliggör siktlinjer. För att öka känslan av trygghet behöver vegetation utformas och placeras så att den som rör sig längs ett huvudstråk hela tiden har visuell kontakt med någon del av omgivningen där människor sannolikt vistas eller rör sig. Kontakten med omgivningen stärker känslan av att vara sedd och möjligheten att se andra.²⁸

Vad som uppfattas som en attraktiv och trygg miljö förändras med dygnets rytm och med årstidernas växlingar. Under det ljusa sommarhalvåret uppfattas gröna miljöer som tryggare än under det mörkare vinterhalvåret. Samtidigt ger det utslagna lövverket en tydligare rumslighet och sämre sikt genom grönskan. För att ett grönområde ska upplevas omhändertaget behöver beskärningen av träd och buskar utföras av kompetent personal. När vegetation ska röjas kan det vara bra att börja med att bara gallra bort en viss procent av växtligheten och se vad det får för effekter för trygghetsupplevelsen. På så vis kan tryggheten stärkas samtidigt som grönskans positiva värden behålls.²⁹

3.2.3 Lokalisering av stråk ökar upplevelsen av trygghet

Var stråk lokaliseras och hur de utformas påverkar upplevelsen av trygghet. Ett stråk kan exempelvis vara en gata, gångbana eller cykelbana där människor förflyttar sig till eller från kollektivtrafik, affärer eller sociala aktiviteter. Om sådana stråk inte upplevs som trygga begränsar det mobiliteten och försvårar människors vardagliga liv. Det innebär att det ur ett

²⁸ Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, Rapport 2012:13, https://pub.epslu.se/9014/7/gunnarsson_et_al_120903.pdf. Hämtat 2024-11-12.

²⁹ Boverket (2010), Plats för trygghet – inspiration för stadsutveckling.

trygghetsperspektiv är viktigt att beakta ett hela resan perspektiv i den fysiska planeringen så att gång- och cykelnät, stationer, hållplatser, parkeringar och byten upplevs som trygga.

För att utforma stråk så att de upplevs som trygga krävs arbete med gestaltning, förvaltning, belysning, överblickbarhet, orienterbarhet och att det finns människor i rörelse så att platsen inte känns öde eller utsatt. Fysiska barriärer som hårt trafikerade vägar, skogspartier, stora gräsytor, stora parkeringsytor och industriområden är extra utmanande ur ett trygghetsperspektiv. Även inhängning av fastigheter och bostadsgårdar kan utgöra fysiska barriärer som påverkar den upplevda tryggheten på en plats.

Gångväg med få flyktmöjligheter, tagen på Söder i Helsingborg.
Foto: Boverket/Maria Teder

Stråken ska vara, och upplevas som, tillgängliga för alla så att ingen utesluts från att passera tryggt och säkert. Det ställer särskilda krav på hänsyn till personer med nedsatt rörlighet eller personer med funktionsnedsättning som kan ha svårare att upptäcka och snabbt ta sig ur en hotfull situation.

Det behöver också finnas alternativa vägar och flyktvägar. Dels kan en väg som är tilltalande i dagsljus kännas mörk och otrygg på kvällen så att det behöver finnas ett mer befolkat och upplyst alternativ, dels kan det uppstå behov av att snabbt välja en alternativ väg om en obekväma situation uppstår.

Trappan upp för slänten till höger i bilden utgör en flyktväg från promenadstigen mellan den buskbevuxta slänten och sjön. Foto: Boverket/Helene Bogren

3.3 Välvårdat och säkert

Miljöer som har ett eftersatt underhåll med bland annat trasig belysning, flagnande färg och överfulla papperskorgar kan bidra till otrygghet och bjuder inte in till vistelse. Ljussättning av offentliga miljöer påverkar i stor utsträckning var människor rör sig och hur de använder utemiljön efter mörkrets inbrott. Säkerhetsåtgärder så som kameraövervakning och elektroniska passersystem på enskilda fastigheter kan förstärka tryggheten.

3.3.1 Genomtänkta och omhändertagna miljöer

Gestaltning av den offentliga miljön har betydelse för hur platser används och hur trivsamma de är. Markmaterial, möbler, lekutrustning och vegetation behöver väljas med utgångspunkt i platsens funktion och förutsättningar. Hållbarhet och slitagetålighet är också viktiga aspekter i sammanhanget. En omhändertagen miljö signalerar att ett område förvaltas och vårdas. Dessa platser kan därmed upplevas som trivsammare och tryggare än platser som är utsatta för skadegörelse, klotter och nedskräpning.

En omhändertagen plats i Lundagård, Lund. Foto: Boverket/Mirja Ranesköld

Vikten av att upprätthålla en ren utemiljö i brottsförebyggande syfte bekräftas också av Broken Windows-teorin³⁰. Teorin bygger på en tanke om eskalering och att till exempel nedskräpade miljöer bidrar till en negativ spiral med mer skadegörelse och förstörelse, varför det är viktigt att mindre skador och nedskräpning åtgärdas i tid.

De aktörer som bär ansvaret för att sköta offentliga platser, liksom de aktörer som förvaltar semioffentliga platser som förgårdar, har en uppgift när det gäller att skapa omgivningar som förknippas med positiva känslor och trygghet. Det är därför viktigt att avsätta ekonomiska medel, men också en långsiktig plan, för underhåll. Det handlar om snabb och systematisk reparation, sanering och städning av skadegörelse, klotter och nedskräpning, vilket i förlängningen kommer öka förutsättningarna för ett större ansvarstagande i området.

3.3.2 Belysning är viktigt och behöver anpassas

Ljus är en viktig faktor för att människor ska känna sig trygga. På vilket sätt belysningen utformas är dock avgörande, då en ökad mängd ljus inte automatiskt ökar känslan av trygghet. Vid analys av ljusbehov är det viktigt att ta hänsyn till olika gruppers upplevelse av otrygghet. En jämn belysning med god färgåtergivning, som inte bländar, gör det lättare att identifiera mötande personer, vilket är viktigt för känslan av trygghet utomhus.

³⁰ Wilson, J. & Kelling, G. (1982). The Police and Neighbourhood Safety: Broken Windows. Atlantic, 127: 29–38.

En god belysning är också särskilt angelägen för människor som har försämrat mörkerseende. Det är också av vikt att kanter, ojämnheter och föremål på vägytan går att upptäcka för att undvika fallolyckor. För att förbättra tillgängligheten på ett mer jämlikt sätt är det också relevant att belysning av hög kvalitet prioriteras på gång- och cykelbanor, som kopplar ihop boende-, aktivitets- och rekreationsmöjligheter med kollektivtrafik, skolor och lokal service.³¹

För att veta om ny belysning uppfyller olika gruppers behov kan det vara bra att testa och utvärdera genom provbelysning först. Till testerna kan de som bor och verkar i området bjudas in.

För att öka känslan av kontroll är det bra att belysa omgivande ytor och objekt, som exempelvis vegetation. Att rikta ljuskäglor endast mot gång- och cykelbanor gör att gångtrafikanter och cyklister blir exponerade medan omgivningen är dold i mörker. En sådan ljussättning kan bidra till ökad otrygghet.

Belysning på Clemenstorget i Lund. Belysningen i sig är också en konstinstallation. Foto: Boverket/Otto Ryding

Väl planerad belysning lyfter fram riktningar och landmärken och uppmuntrar till vistelse även under dygnets mörka timmar. Beroende på valet av till exempel armatur, ljusfördelning och placering, kan olika effekter uppnås. Rätt ljussättning tydliggör rummets speciella karaktär, förhöjer det vackra och underlättar orienterbarheten.

³¹ Trafikverket (2022), Vägbelysningshandboken 2022.

Förutom gångväg är det betydelsefullt att belysa omgivande miljö.
Foto: Jämkomp/Birgitta Andersson

Grundläggande för belysning i offentliga miljöer är att hitta en balans mellan det artificiella ljuset och det naturliga mörkret. Våra ögon anpassar sig automatiskt till den ljusaste punkten i vår omgivning. Stora skillnader mellan den ljusaste och mörkaste punkten försämrar därför vår möjlighet att se. Även ett relativt svagt ljus kan upplevas som bländande i en mörk miljö, vilket skapar obehag och kan i vissa fall ge kraftigt försämrade synbarhetsförhållanden. Bländning uppstår framför allt då ljuskällan är direkt synlig för betraktaren. Grundprincipen för att undvika bländning är därför att sträva efter att alltid skärma av ljuskällan så mycket som möjligt.

Vitt ljus ger generellt sett bäst synförhållanden, eftersom färger och färgkontraster framträder på ett bra sätt. Därför är vitt ljus lämpligt där det ställs höga krav på synförhållandena, exempelvis vid övergångsställen och på gång- och cykelbanor. Vitt ljus är också lämpligt i parker och stadsmiljöer där man vill främja trivsel och trygghet. Neutralt vitt eller varmt vitt ljus upplevs oftast som mer behagligt och trivsamt än kallt vitt ljus.³²

Ljussättning handlar dock även om de ytor som ljuset reflekteras emot. Ljusa och släta ytskikt återger mer ljus än mörka och grova material. I vissa fall kan en förändring av färg och ytskikt fungera som åtgärd för en förbättrad ljusmiljö. Variationer i klimat och årstider behöver också

³² Ibid.

beaktas. I norra Sverige behövs belysning redan tidigt på eftermiddagen under vinterhalvåret, men behovet är i stället minimalt vid midsommartid.

3.3.3 Säkerhetsåtgärder för ökad känsla av trygghet

Platser med risk för brott och skadegörelse kräver ofta fysiska säkerhetsåtgärder och olika tekniska lösningar, som till exempel kamerabevakning, sektionering och passersystem.

Kamerabevakning kan vara ett verktyg för att hitta, identifiera och följa kriminella aktörer, hitta mönster, platser, fordon eller annat som ökar möjligheterna för att ett mer systematiskt brottsförebyggande och brottsutredande arbete ska kunna bedrivas. Kamerabevakning genomförs i första hand på platser dit allmänheten har tillträde, som exempelvis gator och torg, där många människor rör och uppehåller sig. Kamerorna placeras oftast på husfasader eller stolpar för att ge en bra täckning och på ett sätt som ska försvåra för skadegörelse på bevakningsutrustningen. Polismyndigheten har även utvecklat utrustning för att på ett enkelt och snabbt sätt etablera kamerabevakning av mer tillfällig och flexibel karaktär. Denna kamerateknik kan placeras ut och flyttas till olika platser utifrån olika behov.³³

Belysning och kameraövervakning, Höörs station. Foto: Boverket/Helene Bogren.

För att undvika att obehöriga får tillträde till fastigheter och gemensamma utrymmen kan sektionering som system införas, till exempel via elektroniskt passer- eller taggsystem. Sektioneringen innebär att exempelvis en

³³ SOU 2024:27. Kamerabevakning i offentlig verksamhet, sid 191–193 samt 195. [Kamerabevakning i offentlig verksamhet - Regeringen.se](#). Hämtat 2024-12-04.

hyresgäst inte ges tillgång till andra trapphus eller källar- och förrådsutrymmen än de som är kopplade till den egna bostaden.³⁴

Samtidigt som en sådan sektionering kan skapa en större trygghetskänsla i exempelvis ett flerbostadshus kan åtgärden göra att området uppfattas som slutet och svårtillgängligt. Det finns en risk att det får en negativ inverkan på det sociala utbytet i området.

³⁴ Fastighetsägarna GFR och Fastighetsakademin (2021). [Så skapar vi socialt välmående bostadsområden - Fastighetsägarna](#). Hämtat 2024-11-2.

4 Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i samhällsbyggnadsprocessen

Under 2019 upprättade Boverket, på uppdrag av regeringen, en vägledning om brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen. Sedan dess har lagstiftningen delvis justerats och ytterligare kunskapsunderlag tillförts området. Inom ramen för detta uppdrag har vägledningen, som finns publicerad på Boverkets webbplats³⁵, därför vidareutvecklats med fler sätt att arbeta, tydliggöranden av processsteg och roller samt kompletterats med goda exempel från kommuner och andra aktörer inom samhällsbyggnadsprocessen. Vägledningen har också utökats för att rikta sig mot byggaktörer, privata som kommunala. Syftet med vägledningen är att verka som ett kunskapsstöd för brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder inom samhällsbyggnadsprocessen, riktat till bland andra kommunala och privata aktörer på bostadsmarknaden. I följande kapitel sammanfattas förkortat vägledningens olika processsteg.

4.1 Att planera för trygghet

Samhällsplanering innebär att göra avvägningar och såväl brottsförebyggande- som trygghetsskapande åtgärder måste alltid vägas mot andra intressen. I varje del av samhällsbyggnadsprocessen är det viktigt att inblandade aktörer reflekterar över och är tydlig med på vilket sätt olika val påverkar tryggheten och sannolikheten för att brott ska begås på en plats. Brottsförebyggande- och trygghetsskapande åtgärder behöver också vägas mot andra önskemål och krav som ställs på exempelvis folkliv, goda ljudmiljöer, tillgänglighet och trafiksäkerhet. Att hitta rätt balans för olika miljöer är en av samhällsplanerarens stora utmaningar.

4.1.1 Trygghet enligt PBL

PBL är den centrala lagstiftningen för fysisk planering i Sverige. Begreppet trygghet återfinns inte i plan- och bygglagen, men de hänsynstagnanden som utgår från plan- och bygglagens inledande bestämmelse: ”I denna lag finns bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö

³⁵ Boverket. [Brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder](#). Hämtat 2024-11-20.

för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer³⁶ har i många fall bäring på trygghet och brottsförebyggande åtgärder.

Främst gäller detta de allmänna intressena om en från social synpunkt god livsmiljö, samt människors hälsa och säkerhet. Den goda livsmiljön villkoras också av en social hållbarhet som beskrivs i lagen som ”en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper³⁷.”

Social hållbarhet omfattar i ett planeringsperspektiv bland annat en allsidigt sammansatt social struktur i bostadsområden med tillgänglighet och en närmiljö som främjar kontakt och gemenskap, liksom ett mångsidigt socialt liv.

4.1.2 Länsstyrelserna stödjer och samordnar brottsförebyggande arbete regionalt

Länsstyrelserna har i uppdrag att stödja den regionala samordningen av det brottsförebyggande arbetet. I uppdraget ingår att stödja utvecklingen av ett kunskaps- och problembaserat lokalt och regionalt brottsförebyggande arbete. Samordningen ska bidra till att samarbete och erfarenhetsutbyte mellan berörda aktörer utvecklas på lokal och regional nivå för att förebygga brott, stödja kompetensutveckling och (gemensamma) tvärsektorieella utbildningsinsatser inom området. Slutligen ska samordningen också stödja och initiera kommunöverskridande brottsförebyggande åtgärder.

Flera länsstyrelser har på olika sätt arbetat med stöd och rådgivning om brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder inom ramen för samhällsbyggnadsprocessen. Länsstyrelsen i Örebro län har exempelvis tagit fram en guide med praktiska tips och goda råd för hur små kommuner kan arbeta med att främja trygghet i olika skeden av samhällsplaneringsprocessen. Tipsen har valts ut och formulerats specifikt för att fungera i mindre samhällen, där de trygghetsrelaterade utmaningarna kan se annorlunda ut än i tätbebyggda, urbana och kommersiella miljöer.³⁸

Länsstyrelserna i Halland och Jämtlands län har sedan 2018 erbjudit kommuner stöd i brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv i översiktsplane- och detaljplaneprocesser. Arbetet har utvärderats med stöd från Brå och resultaten visar att tillgång till expertis, starkt engagemang och god kommunikation är avgörande för att formulera och ta emot råd på detalj- och översiktsplaner. Å andra sidan upplevde deltagarna

³⁶ 1 kap. 1 § PBL.

³⁷ 2 kap. 3 § p. 2 PBL.

³⁸ Länsstyrelsen Örebro län & Sweco (2023). [Guide till trygghet i samhällsplaneringen - för små kommuner](#). Hämtat 2024-11-13.

begränsningar i samrådsyttrandens befogenheter och intressekonflikter som hinder för att följa och implementera länsstyrelsens råd.³⁹

4.2 Samhällsbyggnadsprocessen

Samhällsbyggnadsprocessen är ett samlingsbegrepp för utveckling och utformning av den fysiska miljön. Begreppet omfattar alltifrån planering, byggande, förvaltning och rivning av exempelvis byggnader, infrastruktur och grönområden. Samhällsbyggnadsprocessen omfattar därmed också mer än planprocess och bygglovsprövning enligt PBL.

Samhällsbyggnadsprocessen inkluderar flera olika parter som kommunens byggnadsnämnd och olika förvaltningar, byggaktörer, byggföretag, konsulter med olika specialisering, intresseorganisationer, ideella föreningar, statliga myndigheter som länsstyrelsen och polisen samt de som förvaltar, använder, bor och bedriver verksamheter i den byggda miljön.

Samhällsbyggnadsprocessen innehåller flera olika skeden som tillsammans bildar en kedja. De bedömningar och överväganden som görs i ett skede påverkar och skapar förutsättningar för nästa skede. Hur de olika aktörerna samverkar i varje skede blir därför avgörande för vilka kvaliteter den byggda miljön får.

Figur 1. Samhällsbyggnadsprocessen

Illustration: Boverket

4.2.1 Grunden för en fungerande samverkan är styrning, struktur och samsyn

För att identifiera vilka åtgärder som bör prioriteras i det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet gäller det att på ett strukturerat sätt kartlägga den aktuella situationen och vilka utmaningar som finns i området. I samhällsbyggnadsprocessen behöver därför ingå kartläggningar av brottsligheten inom det geografiska området. Den lägesbild som ska finnas enligt lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete är också ett viktigt underlag. Dessa underlag behöver också tillgängliggöras för andra parter och intressenter inom samhällsbyggnadsprocessen.

³⁹ Gustav Grut (2022). Samrådsyttranden som brottsförebyggande åtgärd. En aktörsutvärdering av länsstyrelserna i Jämtlands län och Hallands län gällande arbetet med trygghetsskapande och brottsförebyggande råd på detalj- och översiktsplaner. Mittuniversitetet.

Det är också viktigt att uppnå en kontinuerlig samverkan mellan samhällsbyggnadsprocessens olika parter. Detta för att kunna planera, bygga och förvalta utifrån lokalkännedom och platsspecifik kunskap. Rutiner för samverkan i olika skeden av samhällsbyggnadsprocessen säkerställer att inga aktörer glöms bort.

Det är dock lätt att samhällsbyggnadsprocessen skapar höga förväntningar kring vad planeringen kommer att leda till. Det är därför viktigt att vara tydlig med vilka åtgärder som kan genomföras inom samhällsbyggnadsprocessen och i slutändan i den fysiska miljön. Det finns även åtgärder som inte går att styra över inom processen, men som fortfarande behövs för att skapa ett tryggt och attraktivt samhälle.

4.2.2 Behov av långsiktighet i planeringen

Samhällsbyggnadsprocessen är komplex och innefattar en mängd processsteg samt omfattar en stor mängd aktörer. Det är därför svårt att säkerställa att ett brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete sker inom respektive processkede och kontinuerligt under hela processen.

Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete behöver göras på flera nivåer samtidigt i samhället: med enskilda individer, i närmiljö och på strukturell nivå. Nivåerna hänger ihop och påverkar varandra. I samhällsbyggnadsprocessens olika skeden kan närmiljö och strukturella nivåer hanteras, som i förlängningen kan påverka enskilda individer.

Brist på kunskap, tid och riktade medel gör att brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder riskerar att bli punktinsatser utan helhetssyn och långsiktighet. För mer hållbara resultat behöver det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i den fysiska miljön vara ständigt pågående. De fysiska åtgärderna behöver också kombineras med sociala insatser för att uppnå önskad effekt.

4.3 Regionplan

Regional fysisk planering ska ske i Stockholms län, Skåne län och Hallands län.⁴⁰ I övriga län ska regional utvecklingsplanering enligt lagen (2010:630) om regionalt utvecklingsansvar. Regionplanen är ett användbart instrument för att hantera kommunöverskridande frågor som exempelvis infrastruktur, klimatförändringar och regional bostadsförsörjning. Inom regionplanen är det även möjligt att ta fram strategier för brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete över kommungränser och också samordna strategierna med det regionala utvecklings- och tillväxtarbetet.

⁴⁰ Plan- och bygglag (2010:900) 7 kap. 1§.

Figur 1. Samhällsbyggnadsprocessen

Illustration: Boverket

4.3.1 Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i regionplan

De stora dragen för det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i hela regionen kan formuleras i regionplanen. Samråd och granskning är därför bra tillfällen att skapa diskussion kring trygghetsfrågan på bred front och på så sätt skapa förståelse hos invånare och övriga aktörer för vad som går att påverka med fysisk planering, men även vilka andra åtgärder som behöver vidtas för att uppnå en ökad trygghet i samhället i stort. Dessa tillfällen är också extra viktiga för att identifiera vilka åtgärder som bör prioriteras i det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet.

De stråk och olika regionala besöksmål, exempelvis idrottsarenor och stora handelsområden, som förbinder olika delar av regionen med varandra är särskilt viktiga ur en brottsförebyggande och trygghetsskapande synvinkel och bör särskilt uppmärksammas. Förbindelsestråken och målpunkterna bör ha ett varierat innehåll, en mänsklig skala och vara trafikerade i lämplig utsträckning för att inte bli barriärer mellan olika områden.

4.3.2 Fallgropar i processteget

Regionplanen ställer omfattande krav på samverkan mellan olika kommuner och myndigheter, inte minst vad gäller beslutsunderlag och tolkning av dessa. Ett sådant arbete är komplext och kan mångfaldiga konfliktytor och leda till kompromisser i planeringen. Det kan till exempel innebära att åtgärder för ökad trygghet som bara rör delar av regionen och som någon eller få kommuner anser viktiga inte kommer med i regionplanen. Ytterligare en fallgrop är att planläggning som inte är bindande tenderar att bli ytlig för att upprätthålla handlingsfriheten på lägre planeringsnivåer och därför saknar de konkreta insatser som behövs för det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet.

4.4 Översiktsplan

Varje kommun ska ha en aktuell översiktsplan som omfattar hela kommunens yta. I arbetet med översiktsplanering finns tillfälle att skapa diskussion kring brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete på bred

front, och på så sätt skapa förståelse hos invånare och övriga samhällsbyggnadsaktörer för vad som går att påverka med fysisk planering.

Figur 2. Samhällsbyggnadsprocessen

Illustration: Boverket

4.4.1 Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i översiktsplan

De stora dragen för det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i kommunen formuleras i översiktsplanen. Samråd och granskning är därför bra tillfällen att skapa diskussion kring trygghetsfrågan och på så sätt skapa förståelse hos invånare och övriga samhällsbyggnadsaktörer för vad som går att påverka med fysisk planering, och vilka andra åtgärder som behöver vidtas för att uppnå en ökad trygghet i samhället i stort. Tillfällena är också extra viktiga för att identifiera vilka åtgärder som bör prioriteras i det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet.

Planeringsunderlag för översiktsplanen kan exempelvis vara regional brottskartläggning och säkerhetsutredningar. Dessa kan identifiera hotspots av olika typer av brott och otrygghet som kan ge underlag för var olika typer av åtgärder bäst vidtas.

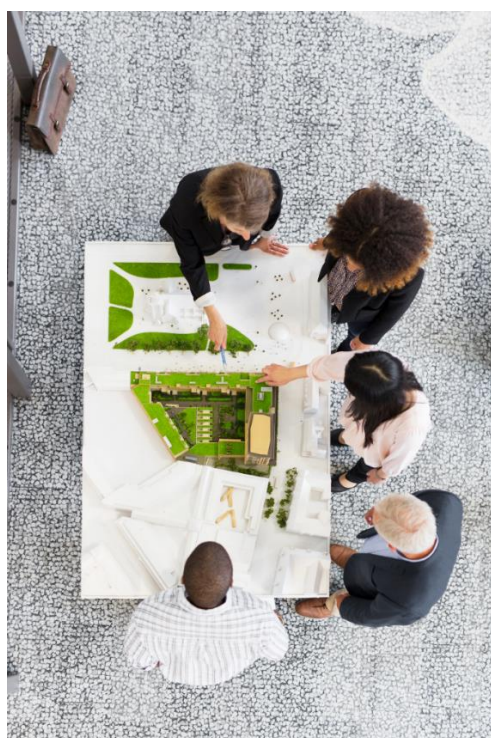
4.4.2 Fallgropar i processkedet

Översiktsplanering handlar om fysisk planering i den stora skalan som omfattar en kommun. Det finns risk att diskussionerna kring brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder skjuts upp till ett senare skede, som i planering för en enskild plats eller en byggnads utformning. Brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder behöver lyftas i ett större sammanhang för att få en helhetssyn om hur olika åtgärder påverkar till exempel ett område. Det är viktigt att redan tidigt i samhällsbyggnadsprocessen skapa förståelse för vilken slags samverkan som behöver ske för att kunna skapa ett tryggt och attraktivt samhälle.

I översiktsplanen kan kommunen planera kollektivtrafiksatsningar, till exempel nya dragningar och hållplatser för busslinjer eller spårbunden trafik. Satsningarna i sig hanteras inom samhällsbyggnadsprocessen, men i ett nybyggnadsområde eller i ett område med trygghetsutmaningar kan nya hållplatser behöva kompletteras med sociala åtgärder som utökad närvaro av polis eller socialtjänst för att fungera bra. Utan särskilda insatser kan nya hållplatser och lokaltågstationer upplevas som ödsliga eller direkt hotfulla.

4.4.3 Exemplet Umeås stadsdelar – så står det till!

Umeå kommun har tagit fram beskrivningar av Umeås olika stadsdelar och områden med fokus på social hållbarhet för goda gestaltade livsmiljöer som ett stöd för sin översiktsplanering. Beskrivningarna presenteras i rapporten Umeås stadsdelar – så står det till!⁴¹ och ger en bild av läget i de olika stadsdelarna. Till exempel hur mixen av hushållsstorlekar och upplåtelseformer ser ut, hur kollektivtrafiken fungerar och annat som är kopplat till de lokala strukturerna. Rumsliga analyser ger också en bild av den gestaltade livsmiljön. Exempelvis var det finns mötesplatser och hur de fungerar och om det finns fysiska hinder eller exempelvis brist på trygghet som kan finnas anledning att adressera i den fortsatta utvecklingen. Stadsdelsbeskrivningarna kan fungera som kunskapsunderlag och bidra med värdefull information vid arbetet med översiktsplanering.

Medborgardialog kring brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete på bred front skapar förståelse hos invånare och övriga samhällsbyggnadsaktörer för vad som går att påverka med fysisk planering.
Foto: Astrakan Images AB/Scandinav

4.5 Detaljplan och planprogram

Kommunen får, och till viss del ska, reglera användningen av mark- och vattenområden och bebyggelse i detaljplaner och områdesbestämmelser.⁴² Både detaljplaner och områdesbestämmelser får rättsverkan, men de

⁴¹ Umeå kommun (2020). [Umeås stadsdelar – så står det till! Sociala stadsrumsanalyser och stadsdelsbeskrivningar som underlag till gestaltning av livsmiljöer för välbefinnande, tillit och trygghet](#). Hämtat 2024-11-13.

⁴² 4 kap. 1–2 §§ PBL.

senare ger ingen garanterad byggrätt. Den bedömning som görs i en detaljplan ger ramarna för prövningen av framtida bygglovsärenden. Därmed blir lovhanteringen enklare.

För att underlätta detaljplanearbetet kan kommunen välja att upprätta ett särskilt program där utgångspunkter och mål för planområdet framgår, ett planprogram. Planprogram tas vanligen fram för ett större nybyggnads- eller omvandlingsområde, till exempel en stadsdel, och fungerar som underlag för en eller flera detaljplaner. Ett planprogram är inte juridiskt bindande.

Figur 4. Samhällsbyggnadsprocessen

Illustration: Boverket

4.5.1 Detaljplan och områdesbestämmelser

I arbetet med detaljplaner finns tillfälle att skapa diskussion kring brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i det enskilda området och på så sätt skapa förståelse hos invånare och övriga samhällsbyggnadsaktörer för vad som går att påverka med fysisk gestaltning. Liksom med översiktsplanen följer framtagandet lagstadgade processteg, samråd och granskning, där olika formella parter och allmänheten ges tillfälle att studera kommunens förslag och ge synpunkter på planen.⁴³ Samråds- och granskningsskedena är viktiga för förankring och informationsutbyte. Öppna samrådsmöten där allmänheten ges tillfälle att diskutera förslaget med kommunens förtroendevalda och ansvariga handläggare är extra viktiga för att identifiera vilka åtgärder som bör prioriteras i det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet.

4.5.2 Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i planprogram och detaljplan

I detaljplaneskedet bestäms markanvändningen med bland annat gång- och cykelvägars sträckning, kvartersstorlekar, viss byggnadsutformning, hållplatser för kollektivtrafiken, parkeringslösningar för bil och cykel, verksamhetslokaler och platser för idrott och rekreation. Detta är faktorer som påverkar upplevelsen och användningen av den byggda miljön under en lång tid framöver. En blandning av bostäder och verksamheter bidrar till att öka det naturliga flödet av människor i ett område under olika tider på dygnet. En blandad bebyggelse tillsammans med goda siktlinjer,

⁴³ 5 kap. 11 och 18 §§ PBL.

överblickbarhet och orienterbarhet är några faktorer som kan ha en positiv påverkan på tryggheten.

Vid gestaltning och utformning av bebyggelse är det ur trygghetssynpunkt viktigt att tillgodose en möjlighet för människor att se och bli sedda av andra som bor eller uppehåller sig på platsen. I det här skedet går det att i viss mån styra så att till exempel byggnaders entrésidor riktas mot huvudstråk och offentliga ytor samtidigt som baksidor vänds inåt kvarter.

Det är alltid viktigt att den fysiska utformningen av en plats utgår från den specifika kontexten i varje enskilt fall. Några saker att beakta kan exempelvis vara om det finns dolda hörn, flyktvägar och om platsen skapar en känsla av anonymitet eller synlighet. Här kan exempelvis byggnadsverks placering regleras för att undvika dolda hörn och främja överblickbarhet.

Vid hållplatser för kollektivtrafik och vid idrotts- och rekreationsstråk är det särskilt viktigt att beakta siktlinjer, överblickbarhet och orienterbarhet. Stråk för gång och cykel ska gärna utformas på ett sätt som främjar daglig användning så stor del av dygnet som möjligt.

För att skapa en tydlig och sammanhållen plats, där det är lätt att orientera sig, måste de olika ytorna och funktionerna i området också kopplas ihop. Det innebär att redan i planeringsskedet se till att det inte skapas barriärer mellan naturligt sammankopplade platser och planera för sammanhängande gång- och infrastrukturstråk. För att säkra att exempelvis gång- och cykelstråk hålls tillgängliga för alla, är frågan om huvudmannaskap viktig. För nyproduktion innebär det också att beakta det befintliga i området och integrera nya fastigheter och användningar i samspel med det befintliga.

Parkeringslösningar kan lokaliseras och utformas i anslutning till centrala funktioner, målpunkter och huvudstråk. Mindre parkeringsytor för bil och cykel kan med fördel placeras så att de är överblickbara från bostäder och intilliggande delar av området. Den upplevda säkerheten och tryggheten på offentliga ytor och torg kan generellt främjas av en blandad bebyggelse med både verksamheter och bostäder.

Ett tidigt samarbete mellan planerare, invånare, brottsförebyggare och polis ger möjlighet att integrera lokalkännedom om trygghet och brottslighet tidigt i planerna och det är viktigt att det framgår vilka brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder som bedömts som lämpliga, så att intentionerna lever kvar under senare skeden av samhällsbyggnadsprocessen.

Planbeskrivningen är ett viktigt dokument för att förtydliga avsikterna bakom detaljplanen och hur den ska genomföras. När planbeskrivningen redovisar bakgrund, syfte och innehåll i de brottsförebyggande och

trygghetsskapande åtgärder som regleras i planen, ökar förståelsen för dessa i senare skeden.

4.5.3 Fallgropar i processkedet

Det är alltid viktigt att den fysiska utformningen av en plats utgår från den specifika kontexten i varje enskilt fall. En sådan hänsyn blir särskilt viktig vid olika typer av förtätningsprojekt, där befintliga områden kompletteras med nytt, då det både är en chans att tillskapa nya trygga miljöer, och förbättra det redan befintliga i en positiv riktning.

Markägarfrågan har stor betydelse för hur en offentlig plats etableras och används. Det centrala torget har genom tiderna varit den naturliga mötesplatsen i ett område och är en plats som alla har tillträde till. En privat ägd offentlig plats är emellertid inte alltid för alla, utan det är fastighetsägaren som sätter gränserna för vistelse och vissa medborgargrupper riskerar då att bli utestängda.

Om genomförandeavtal används kan där beskrivas i vilken ordning olika utbyggnadsetapper ska ske och vem som ansvarar för vad när planen ska omsättas till byggd miljö. Detta blir särskilt viktigt om planen innehåller både allmän platsmark och kvartersmark och om flera olika markägare är involverade, så att exempelvis bostäder, samhällsservice och grönområden växer fram i samma takt.

4.6 Byggprocess

Under byggprocessen planeras och genomförs de faktiska byggaktiviteterna på tomten eller i området. Det är byggherren⁴⁴ som nu har mandat att arbeta brottsförebyggande och trygghetsskapande. Byggprocessen består i sin tur också av flera processteg som alla bidrar till den samlade kedja som utgör samhällsbyggnadsprocessen. De som medverkar i byggandet har stort inflytande på hur föreslagna och planerade åtgärder kommer att hanteras i praktiken.

Det är viktigt att brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder finns med redan från början i ett byggprojekt. Som utgångspunkt behöver mål och visioner, som utgår från platsens förutsättningar och identifierade brister och behov av åtgärder, formuleras. Styrdokument som exempelvis kommunens översiktsplan och detaljplan är vägledande för målformulering.

⁴⁴ Byggherre är den som för egen räkning utför eller låter utföra projekterings-, byggnads-, rivnings- eller markarbeten. Byggherren behöver inte vara en fysisk person utan kan även vara en juridisk person som till exempel ett företag, en bostadsrättsförening, en kommun, en region eller en statlig myndighet. Plan- och bygglag (2010:900) 1 kap. 4§.

Figur 5. Samhällsbyggnadsprocessen med byggprocessens olika skeden utbrutna

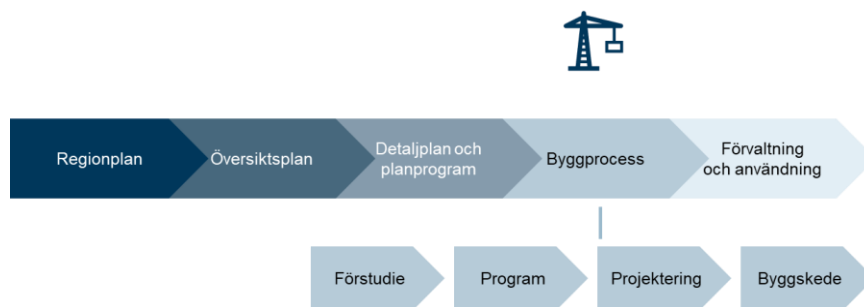

Illustration: Boverket

4.6.1 Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i byggprocessen

Byggandet är en komplicerad process där många aktörer är inblandade i olika skeden. Kunskapsöverföringen mellan de olika aktörerna är avgörande för hur ett brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete hanteras under planeringen och byggandet. Det gäller framför allt kunskapsöverföringen mellan kommunens fysiska planering och byggprojektet, samt kunskapsförmedlingen mellan de olika skedena i byggandet.

Samtliga aktörer från byggherre, gestaltungsansvariga, projektörer och upphandlare till byggtreprenörer och byggarbetare behöver vara införstådda med det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet och vilka åtgärder som planeras. När bygget är klart är det väsentligt att den kunskapen förmedlas vidare till fastighetsägare och fastighetsförvaltare och de som sköter driften av fastigheten samt till brukarna av fastigheten.

4.6.2 Projektering

Uppförandet av ett byggnadsverk föregås av ett projekteringsskede som kan vara mer eller mindre omfattande. Under projekteringen tas en rad beslut som har direkt koppling till brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. Exempelvis bestäms standarder på fönster och dörrar, typ och placering av armaturer och hur olika ytor ska avgränsas från varandra.

4.6.2.1 Vad som kan göras under projekteringen

I en förstudie kan övergripande mål och visioner för bland annat brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder formuleras. Som underlag för att ta fram övergripande målsättningar om brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder krävs kunskap om de förutsättningar som finns på och runt platsen, och om kommunens eventuella regleringar och intentioner när det gäller dessa. Befintliga styrande dokument och

underlag kan också behöva kompletteras med underlag som tas fram inom projektet.

I ett programskede preciseras målen för och kraven på bygnadsverket och på tomten eller området, utifrån de övergripande mål som formulerats i förstudien. Krav från samhället och eventuell markägare samt byggherrens egna krav är också en utgångspunkt. Preciserade mål och eventuella krav för brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder behöver också ingå i upphandlingsunderlag.

Belysning, ljus och ljussättning har betydelse för hur en plats eller ett område uppfattas. Med rätt belysning kan upplevelsen av trygghet och trivsel på en plats öka. För att uppnå ett mer effektivt brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete med exempelvis tunnlar eller liknande infrastruktur behöver särskilt fokus läggas på belysning och sikt.

Utöver god överblickbarhet och möjlighet till rörelse mellan olika punkter i och omkring byggnader och platser, kommer nu även skalskydd in som något att beakta. Standarder på fönster och dörrar, val och placering av armaturer, samt hur olika ytor ska avgränsas från varandra. Det kan till exempel vara hur en privat uteplats avgränsas mot en gemensam gård.

Det är viktigt med ett stort engagemang och god kunskap i de sociala, icke-tekniska frågorna redan i projekteringsfasen annars dominerar lätt de tekniska kraven också de beslut som rör gestaltningen. Samverkan mellan olika kompetenser, till exempel olika kommunala förvaltningar liksom ett tidigt samarbete mellan projekterande part, brottsförebyggare och polis ger möjlighet att integrera lokalkännedom om trygghet och brottslighet i projekteringen och är avgörande för ett balanserat resultat med kvaliteter utöver de tekniskt funktionella.

4.6.2.2 Fallgropar i processkedet

För att lyckas med brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder i ett byggprojekt är en framgångsfaktor att sakkunniga kommer med så tidigt som möjligt i projektet. Det behövs exempelvis kunskap om sociala värden, utformning, gestaltning, fastighetsförvaltning och skötsel av grönska. Skötseln kommer att ha en avgörande betydelse för de brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärderna i förvaltningsfasen, det vill säga när fastigheten sedan sköts och används.

Eftersom det oftast är flera olika parter som på var sitt håll har olika projekt inom ett större sammanhängande område, eller det kan vara en mindre projektering inom ett befintligt område, är det lätt att projekteringen sker som små öar utan tydlig sammankoppling. Om brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder skjuts upp till detta skede är det därför svårt att skapa samsyn och förståelse för vilka åtgärder som kan behövas för att kunna skapa ett tryggt och attraktivt samhälle. Det är därför viktigt att uppnå kontinuerlig samverkan mellan

samhällsbyggnadsprocessens olika parter i och mellan samtliga processsteg. Om brottsförebyggande och trygghetsskapande aspekter inte hanteras kontinuerligt genom samhällsbyggnadsprocessen riskerar goda intentioner och viktiga resonemang att tappas bort i efterföljande skeden.

4.6.3 Lov- och anmälningsplikt

Vissa åtgärder kräver bygglov, marklov, rivningslov eller anmälan.⁴⁵

Lov- och anmälningsplikten beror på vad det är för åtgärd som ska göras, hur stor den är och på vilken plats åtgärden ska genomföras.

Figur 6. Samhällsbyggnadsprocessen med byggprocessens olika skeden utbrutna

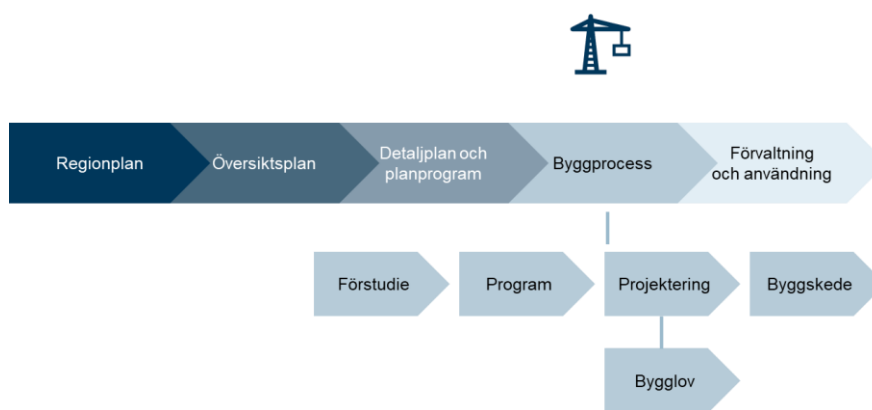

Illustration: Boverket

4.6.3.1 Vad som kan göras i lovskedet

I bygglovsskedet fattas beslut som kan ha stor inverkan på tryggheten och förekomsten av brott. Placering av fönster och balkonger, entréernas utformning, och förgårdsmarkens utformning är saker som nu slås fast. För att bidra till trygghet är det viktigt att skapa möjlighet för god överblickbarhet över offentliga platser och viktiga rörelsestråk. Ett bra samarbete mellan byggherren och kommunen ligger till grund för att goda intentioner från planeringsfasen nu kan omsättas i praktiken.

Det är alltid viktigt att den fysiska utformningen av en plats utgår från den specifika kontexten i varje enskilt fall. För att skapa en tydligt sammanhållen plats, där det är lätt att orientera sig, måste de olika ytorna och funktionerna i området också kopplas ihop. För nyproduktion innebär det att beakta det befintliga och integrera nya fastigheter och användningar i samspel med det äldre samt att eventuellt lyfta den befintliga miljön. Det är också viktigt att tänka på att de olika ytorna ska vara tillgängliga för alla möjliga användare av platsen.

⁴⁵ 9 kap. 2, 10, 11 §§ PBL samt 6 kap. 1, 3 och 5 §§ plan- och byggförordning (2011:338), PBF.

4.6.3.2 Fallgropar i processteget

Om brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder skjutits upp till detta skede är det svårt att skapa samsyn och förståelse för vilka åtgärder som kan behövas för att kunna skapa ett tryggt och attraktivt samhälle. Det är därför viktigt att uppnå kontinuerlig samverkan mellan samhällsbyggnadsprocessens olika parter i och mellan samtliga processteg.

4.6.4 Byggskede

Efter att kommunen beviljat bygglov och gett startbesked kan produktionen, det vill säga själva byggarbetet, börja. Byggarbetet omfattar vanligen ett flertal bygg- och anläggningsprojekt liksom markarbete. Under byggskedet behöver byggherren följa upp hur riktlinjerna från projekteringen följs. När bygget är färdigt behövs en uppföljning av hur genomförandet påverkat brottsförebyggande och trygghetsskapande aspekter och åtgärder.

Byggarbetsplatser i sig behöver också betraktas ur ett brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv. Många brott sker vid och på byggarbetsplatser, och byggområden kan även upplevas som otrygga.

4.6.4.1 Vad som kan göras i byggskedet

Intentionerna från samhällsbyggnadsprocessens tidigare skeden gällande trygghet och brottsförebyggande åtgärder i den färdigbyggda miljön kan säkerställas genom att byggaktören följer upp att det som köps in överensstämmer med avsikten i bygghandlingarna, samt att montering sker på rätt sätt.

Det är också viktigt att kringliggande byggnader och kvarter kan fungera, vara behagliga att vistas i och upplevas som trygga även under byggtiden. Ändamålsenlig belysning och tillfälliga aktiviteter kan öka närvaron kring byggplatsen även under de tider som bygget står stilla, och göra det möjligt för människor att börja bygga en relation till platsen allteftersom den växer fram.

Brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder inom byggarbetsplatsen kan beskrivas i handlingsplaner anpassade för förutsättningarna i byggskedet. Samverkan och samarbete med bland annat kommun, förvaltare och andra parter är också viktigt. Polisen kan hjälpa till att se över arbetsrutinerna för att minska brottsligheten på byggplatsen under byggtiden.

Arbetet kan underlättas genom att en ansvarig, som har varit med i de tidigare skedena av projektplaneringen, får i uppdrag att kommunicera mål och riktlinjer som rör brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder till alla aktörer som medverkar i bygget. En bra och tydlig miljö- och kvalitetsplan kan underlätta det arbetet. Den utsedda personen behöver också löpande kunna bedöma om de åtgärder som beslutats under projekteringen är tillräckliga, eller om ytterligare brottsförebyggande eller

trygghetsskapande åtgärder behöver vidtas. Det kan handla om att öka belysning eller justera stängsling.

De intentioner som avsetts för det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i projekteringsskedena behöver följas upp kontinuerligt. Om ytterligare åtgärder behövs bör exempelvis en handlingsplan med tydlig ansvarsfördelning för detta tas fram. Det kan även finnas behov av att göra mindre förändringar i utförandet som kan ställa krav på justering av den framtida skötseln.

4.6.4.2 Processtöd för sociala hållbarhetsaspekter i byggskedet

Forskningsinstitutet RISE har tagit fram ett verktyg som stödjer entreprenörer att arbeta med sociala hållbarhetsaspekter i byggskedet. Verktöget består av ett informationsmaterial och ett processtöd som riktar sig till beställare och entreprenörer. Informationsmaterialet fokuserar på hur byggskedet påverkar människor i omgivningen. Processtödet kan användas i syfte att förstå hur ett område används. Detta för att proaktivt kunna identifiera relevanta aspekter att beakta under byggskedet samt ta fram en plan med relevanta åtgärder.⁴⁶

4.6.4.3 Fallgropar under byggskedet

I den bästa av världar följer bygget den givna projekteringen och alla uppsatta mål kan nås utan problem. Verkligheten är ofta mer komplicerad. Byggprojekt har många inblandade aktörer och arbetsmomenten behöver ofta utföras i en viss ordning. Till exempel förekommer att det blir tillfälliga stopp i produktionskedjan på grund av att någon aktör blivit försenad eller att byggmaterial inte finns på plats. Då kan det bli bråttom och stressigt när bygget startar upp igen. Vid tidsbrist är det lätt att börja ändra på tidigare beslut om åtgärder eller att åtgärder prioriteras bort.

En utbyggnad i etapper kan behöva extra eftertanke gällande tryggheten innan området är fullt utbyggt, och särskilda åtgärder kan behöva vidtas. Det kan exempelvis handla om extra belysning eller sociala åtgärder i form av organiserade aktiviteter som kan hjälpa till att befolka platsen under utbyggnadstiden. Att aktivera platser som tenderar att vara underutnyttjade eller underbefolkade är en viktig del av det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i skedet.

4.7 Förvaltning och användning

Förvaltningen och användningen är vanligtvis det ojämförligt längsta skedet i samhällsbyggnadsprocessen. Förutom sådana tillsynsåtgärder i befintlig bebyggelse som kan motiveras av PBL eller annan lagstiftning, handlar det under förvaltningsskedet om att vårda, underhålla och sköta den befintliga miljön. Förvaltningsskedet handlar om såväl vardaglig

⁴⁶ RISE (2021). [Verktøy for social hållbarhet i byggskedet](#). Hämtat 2024-10-23.

renhållning som reparationer och förändringar av miljön utifrån användarnas förändrade behov.

Figur 7. Samhällsbyggnadsprocessen

Illustration: Boverket

4.7.1 Förvaltning och skötsel

En välplanerad och väl genomförd miljö kan snabbt försämrats och få dåligt rykte om förvaltningen inte fungerar, vilket kan resultera i en såväl ekonomisk som social värdeminskning liksom en förändrad trygghetskänsla. En genomtänkt förvaltning från start möjliggör goda förutsättningar för en plats eller byggnadsverks livslängd. Det är viktigt att tidigt formulera och fördela ansvar samt att sätta en realistisk budget för att skapa en långsiktig hållbarhet över tid.

Förvaltningen är av avgörande betydelse för att en miljö ska vara både funktionell och attraktiv under hela sin livscykel. I de fall som förvaltaren är en annan än byggaktören, är överlämningen från byggaktören till den framtida förvaltaren viktig, så att miljöerna underhålls på samma sätt som de planerades och projekterades för.

Den som ska förvalta platsen eller byggnadsverket behöver också ha kunskap om platsens eller fastighetens behov över tid. En tydlig målbild av platsens underhåll ger förutsättningar för en långsiktigt hållbar miljö. En förutsättning är att förvaltaren har en platskänedom, vilket kan ske genom att möta och föra samtal med människorna som vistas på platsen.

4.7.2 Boendeperspektiv och närvarande förvaltning

En närvarande förvaltning, exempelvis genom kvartersvärdar, enkla och tydliga kontaktvägar eller lokal placering är exempel på förvaltningsåtgärder som kan öka den upplevda tryggheten. För hyresvärdar kan kompetenser som boendesociala samordnare eller kvartersvärdar med särskilt fokus på frågor som handlar om trygghet för hyresgästerna vara relevant.

Det är också viktigt att kombinera fysiska åtgärder med sociala aktiviteter för att upprätthålla och öka tryggheten. Trygghetsvandringar och trygghetsmätningar kan vara användbara verktyg i detta skede liksom olika typer av boendedialoger. För att lyckas med olika former av dialoger behövs kunskap om och hänsyn tas till människors olika förutsättningar och behov. Exempelvis behöver hänsyn tas till variationer inom grupper och till de skilda villkor som grupperna möter.

Enkla åtgärder är också informationsinsatser, exempelvis genom allmänna anslagstavlor med viktiga kontaktvägar till olika hjälporganisationer, exempelvis kvinnojourer, informationsblad om rättigheter och demokrati osv. Samverkan med relevanta parter, som kvinnojourer eller andra former av trygghetsjourer kan också vara lämpligt.

4.7.2.1 Exemplet superförvaltning i Göteborg

Sedan 2020 arbetar bostadsbolaget Poseidon, som ägs av Göteborg Stad, med vad de kallar för superförvaltning. Superförvaltning innebär ett antal insatser med extra högt fokus på närvaro och trygghet och är en del av bolagets strategi för den del av sitt bestånd som finns inom utsatta eller särskilt utsatta områden.

Genom en kombination av samverkan, närvaro, dialog och aktiviteter arbetar bostadsbolaget för att stärka relationen till sina hyresgäster med intentionen att skapa trygga och levande stadsdelar. Bland annat har bolaget lokal närvaro sju dagar i veckan, genomför lokala trygghetsdialoger och har trygghetsvärdar på plats under kvällar och helger klockan 15–23. Intentionen med arbetet är att öka tilliten, tryggheten och trivseln i områdena och verka för en positiv utveckling.⁴⁷

4.7.2.2 Medborgardialog för inflytande och delaktighet i trygghetsfrågor i Haninge

Haninge kommun genomför i nära samarbete med polisen sammanlagt fyra årliga medborgardialoger. Syftet är att invånarna ska ges möjlighet till dialog, inflytande och delaktighet i kommunens och polisens brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete.

Medborgardialogerna genomförs i bred samverkan och svaren samt förslagen från dialogerna tjänar som del av det underlag som ligger till grund för kommunens och polisens gemensamma förebyggande arbete med trygghetsfrågorna.⁴⁸

4.7.3 Fallgropar i förvaltningsskedet

Om överlämningen från byggaktör till förvaltare inte sker på ett bra sätt är risken att exempelvis vegetation, som inte underhålls, efter en tid skymmer sikten snarare än berikar miljön. En trasig eller skräpig miljö riskerar att skapa otrygghet. Om förvaltaren inte är lyhörd för användarnas önskemål gällande underhåll och vidareutveckling av miljön utifrån deras behov, finns också risk att användarna är mindre aktsamma om miljön.

Det är normalt mark- eller fastighetsägaren som har huvudansvaret för förvaltningen och förvaltning kan förekomma i privat, kommunal,

⁴⁷ Bostads AB Poseidon (2023). [Vi gör det här tillsammans. Vägen till ett Göteborg utan särskilt utsatta områden](#). Hämtat 2024-10-23.

⁴⁸ Haninge kommun (2023). [Medborgardialog](#). Hämtat 2024-10-23.

regional eller statlig regi. Om det inte är tydligt vem som ansvarar för förvaltningen av en miljö kan det vara svårt att veta var och till vem som synpunkter och idéer ska framföras.

En närvarande förvaltning, exempelvis genom kvartersvärdar eller enkla och tydliga kontaktvägar är andra exempel på förvaltningsåtgärder som kan öka den upplevda tryggheten. Om förvaltaren inte är synlig eller svår att nå riskerar engagemanget för närmiljön att minska.

5 Diskussion om PBL, trygghet och brottsförebyggande arbete

Flera aktörer, däribland Polismyndigheten, Brå och vissa kommuner, har pekat på ett behov av att utveckla PBL avseende brottsförebyggande arbete och främjandet av trygghet. Detta har lyfts fram bland annat som ett sätt att stärka kommunens brottsförebyggande arbete som helhet. Det finns också forskning som visar att fysiska åtgärder i den byggda miljön kan vara ett sätt att förebygga brott, vilket väcker frågan om hur det kan säkerställas att sådana utförs.

Boverket kommer i det följande analysera frågan om behovet och möjligheten att utveckla PBL ur ett brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv. Flera av utvecklingsområdena som tas upp är komplexa och kräver mer utredning innan det går att fullt ut ta ställning till om, och i så fall hur, lagen bör utvecklas.

5.1 Kommunens planläggning kan verka brottsförebyggande och främja trygghet

Planläggning sker på flera nivåer, från strukturer till detaljer. Att på strukturell nivå främja trygghet och en brottsförebyggande utformning av vår bebyggda miljö handlar framför allt om människors rörelsemönster och lokalisering av områden för olika ändamål. Det handlar bland annat om att uppmärksamma stråk som förbinder olika stadsdelar samt skapa orienterbarhet och överblickbarhet i områden där människor rör sig. Till exempel hur en person kan förflytta sig från sin bostad till en busshållplats, för att till slut nå fram till en arbetsplats eller skola.

Torg och parker är viktiga mötesplatser som kan befolka den offentliga miljön. Mänsklig närvaro skapar en form av naturlig övervakning vilket skapar en grundtrygghet. Strategiskt placerade och utformade allmänna platser med god skötsel kan vara avgörande för trygghetsarbetet. På mer detaljerad nivå kan belysning, växtlighet och möblering av den allmänna platsen tillgodose att platsen fyller sin funktion som trygg, offentlig miljö. I kapitlet Trygghetsfaktorer går det att läsa mer om detta.

Strukturer kan i första hand säkerställas genom kommunens planläggning. Det kan vara svårare att åstadkomma en god struktur vid prövning av enskilda byggnadsverk. Det innebär att kommunen redan i planläggningen behöver utforma strukturer med en medvetenhet om hur tryggheten påverkas. Det är först i detaljplanen som strukturen slås fast med rättslig verkan, men översiktsplanen är viktig för att beskriva viktiga strukturer på ett mer övergripande plan, vilket sedan blir vägledande för detaljplaneringen.

På en mer detaljerad nivå kan planläggning vara ett verktyg för att styra placering och i viss utsträckning utformning av bebyggelse. Det kan handla om att styra placering av byggnader för att skapa bättre överblickbarhet eller undvika dolda hörn eller om att närmare reglera utformningen av allmänna platser. Det finns dock flera mer detaljerade utformningsfrågor som stöter på svårigheter när det gäller reglering i detaljplan (4 kap. PBL). Det kan handla om avsaknad av lagstöd i 4 kap. PBL, men också att det kan vara svårt att hitta en balans när det gäller regleringens detaljeringsgrad. Det är därför i första hand på strukturell nivå som kommunen har möjlighet att utforma den byggda miljön genom planläggning.

5.2 Trygghet som allmänt intresse i PBL

Trygghet, eller brottsförebyggande arbete i någon form, omnämns inte i PBL. De allmänna intressen som kommunen har att förvalta enligt lagen finns reglerade i 2 kap. PBL. De allmänna intressena ska beaktas och avvägas både mot varandra och mot berörda enskilda intressen i olika prövningar enligt PBL. Avvägningen mellan olika intressen är ofta en utmaning för kommunerna eftersom intressena ofta får olika tyngd i den praktiska tillämpningen beroende på situation och hur andra involverade aktörer och myndigheter agerar. Bestämmelserna i 2 kap. är också olika formulerade och får olika effekt beroende på när och hur intressena ska beaktas.

I 2 kap. 3 § PBL räknas ett antal intressen upp som kommunen ska främja genom planläggning, det vill säga framför allt översikts- och detaljplanering. Detta är direktiv till kommunerna om vad planläggningen ska åstadkomma på en övergripande nivå. Bland annat ska kommunen främja en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper (punkt 2). Det kan givetvis sägas finnas en tydlig koppling mellan en ”god livsmiljö” och en miljö som upplevs som trygg och som inte är tydligt brottsutsatt. I förarbetena nämns dock inget som direkt kan kopplas till trygghetsarbetet, snarare verkar punkten vara inriktad på sociala frågor, som jämställdhet och social struktur.⁴⁹

Enligt 2 kap. 5 § 1 PBL ska bebyggelse och byggnadsverk vid planläggning och i ärenden om bygglov och förhandsbesked lokaliseras till mark som är lämpad för ändamålet med hänsyn till bland annat människors hälsa och säkerhet. Det finns dock ingenting i förarbetet som talar för att någon direkt koppling till trygghet finns.

5.2.1 Det behöver utredas hur PBL kan utvecklas

En fråga är därför om PBL kan utvecklas för att bättre stötta det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbete som kan göras inom ramen för planläggningen. Som beskrivits finns det redan idag goda möjligheter

⁴⁹ Jämför prop. 1985/86:1 s. 112.

för kommunen att skapa och styra strukturer i den gestaltade livsmiljön. Dock kan det sägas att det saknas tydligt stöd i PBL för att beakta trygghetsaspekter. Det innebär bland annat en risk för att andra frågor får företräde i planläggningen och att det brottsförebyggande arbetet inte genomsvrar kommunens arbete som helhet, så som är avsikten bland annat enligt lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete (se avsnitt 7.4). Det är också i det sammanhanget som olika aktörer framfört att PBL skulle kunna ge ett bättre stöd. Att utveckla framför allt 2 kap. 3 eller eventuellt 5 §§ PBL kan vara ett sätt att lyfta fram trygghetsaspekter.

Det måste dock sägas att trygghet kan vara ett svårt begrepp att använda i lagtexten. Det är ett mångbottnat begrepp som kan användas för att beskriva en rent känslomässig upplevelse, men också beskriva en faktisk risk att utsättas för brott. 2 kap. PBL utgör inte bara målsättningar utan ska följas av kommunerna, vilket gör att uppfyllelsen av de allmänna intressena också bör kunna följas upp och verifieras. Att försöka svara på huruvida en miljö uppfyller ett krav på att vara eller upplevas som tryggt enligt PBL kan bli problematiskt, särskilt eftersom detta påverkas såväl av individens personliga upplevelse som helt andra faktorer, som polisiär närvaro.

Att å andra sidan använda begreppet brottsförebyggande ringar närmare in vad som åsyftas, men skulle kunna ställa för höga förväntningar på vad planläggningen faktiskt kan åstadkomma. Planläggning i sig är givetvis inte tillräckligt för att hindra brott från att begås, utan är snarare en grundläggande aspekt av trygghetsarbetet. Det kan också finnas andra användbara begrepp och uttryck. Hur lagen skulle kunna formuleras för att stärka trygghetsaspekten kan därför behöva utredas närmare.

5.3 Utformning av bebyggelse

Bebyggelsens utformning kan styras i närmare detalj med stöd av 4 kap. 16 § 1 PBL. Det är möjligt att vissa trygghetskapande åtgärder, som att undvika fasader med dolda hörn och vinklar, hade varit möjliga att säkerställa i detaljplan med planbestämmelser om utformning. Lagens förarbeten ger dock bara stöd för att reglera utformningen av hänsyn till estetiska aspekter. Eftersom planbestämmelser om utformning innebär restriktioner som är relativt begränsande för den enskilde är det viktigt att lagstödet för regleringen är tydligt.

En svårighet är dock att förarbeten till gällande bestämmelser inte kan ändras. För att utveckla i vilka syften en planbestämmelse om utformning får användas hade därför lagen behövt ändras. Det är i nuläget svårt att säga vilken omfattning ett sådant utvecklingsarbete behövt ha, eftersom det mycket väl kan finnas andra syften som behöver täckas in, till exempel klimataspekter.

Det kan tilläggas att kommunen givetvis har större möjligheter att reglera utformningen av allmän plats där kommunen är huvudman.

5.4 Underhåll och skötsel

Underhåll och skötsel av en plats är viktigt för den upplevda tryggheten, men har också en koppling till risken för brott. Särskilt när det gäller nedgången eller allmänt skräpiga områden är sådana ofta mer brottsutsatta och upplevs som mer otrygga. Underhåll enligt PBL styrs på olika sätt beroende på vad det avser.

En allmän plats med kommunalt huvudmannaskap enligt detaljplan ska utformas och underhållas i enlighet med ”ortens sed”, detta enligt 6 kap. 18 och 21 §§ PBL. ”Ortens sed” är inte något klart avgränsat begrepp utan är avsett att tolkas från fall till fall av kommunen. Underhållet styrs inte heller av 2 kap. PBL. En utgångspunkt torde dock vara att den allmänna platsen ska underhållas så att den kan användas för det ändamål det är planlagt för, som park, gata eller torg. Det är vanligt att kommunerna använder olika interna styrdokument, som skötselplaner, för att närmare utveckla hur den allmänna platsen ska skötas.

Bestämmelserna tar inte sikte på underhåll som sker i ett uttalat syfte, exempelvis att göra platsen tryggare eller att upprätthålla trygghet. Det kan behöva utredas närmare vad bristande underhåll av allmänna platser beror på, eftersom lagen tydligt säger att kommunen ska underhålla sådana. På kommunal nivå kan det exempelvis handla om bristande resurser, okunskap eller oklara prioriteringar.

Ett sätt att stärka kravet på underhåll kan vara att utveckla lagtexten avseende underhållet ska syfta till, till exempel att miljön ska underhållas så att den är användbar för människor i alla samhällsgrupper eller att den ska vara säker och trygg vid användning. Det är dock viktigt att en eventuell utveckling av lagen görs på relativt bred front, eftersom det finns flera andra viktiga frågor som kan behöva beaktas, som till exempel skydd för kulturmiljö. Det är också viktigt att frågan om tillsyn och påföljder uppmärksammas.

Underhåll av byggnadsverk och tomter styrs i 8 kap. 14 och 15 §§ PBL och går snarare ut på att säkerställa att byggnadsverkets tekniska egenskaper enligt 8 kap. 4 § bevaras, samt att begränsa risken för olycksfall när det gäller tomter.

5.4.1 Tillsyn över ovårdad bebyggelse och tomter är svårt

Ovårdad bebyggelse och tomter är ett växande problem som uppmärksammas av Boverket i flera andra sammanhang.⁵⁰ Det grundläggande

⁵⁰ Se till exempel Boverket (2012). [Ovårdade tomter och förfallna byggnader](#). Hämtat 2024-10-13.

kravet på underhåll och skötsel får sägas vara relativt tydligt. På liknande sätt som för allmän plats är det möjligt att det kan utvecklas i lagtexten att ett syfte med underhåll är att se till att goda livsmiljöer bevaras.

Ett större problem är sannolikt att det ofta finns hinder mot en effektiv tillsyn av ovårdad bebyggelse på kvartersmark. Det handlar bland annat om att ägaren inte går att nå eller gör sig oanträffbar på olika sätt. Förelägganden och förbud måste kunna riktas mot någon för att få avsedd effekt. En annan problemsituation är att ägaren saknar, eller uppger sig sakna, ekonomiska medel för att följa föreläggandet. Kommunen har visserligen möjlighet att genomföra åtgärder på den skyldiges bekostnad, vilket dock kan vara riskabelt om ägaren visar sig vara på obestånd. Flera kommuner bedriver i dagsläget egeninitierad tillsyn i väldigt liten utsträckning.

Svårigheterna kan innebära att kommunen inte lyckas bedriva effektiv tillsyn mot ovårdade byggnader och tomter, samtidigt som förfallet kan innebära att människor undviker området och inte vill etablera sig eller bo där. Det kan lägga en ”död hand” över ett område under relativt lång tid.

5.5 Ny och befintlig bebyggelse

En grundläggande aspekt av detaljplanläggning är att de krav som ställs som huvudregel bara behöver uppfyllas när åtgärder vidtas och planen genomförs. Vid exempelvis bygglovsprövning ställs då krav på att åtgärden inte får strida mot planen. Det innebär att planläggning ofta är ett svagt verktyg i trygghetsarbetet inom befintliga bebyggelsemiljöer. Även genomförandeavtal ska användas när en exploatör ska vidta en åtgärd. För att skapa trygghet inom befintlig bebyggelse behövs alltså andra verktyg än planläggning.

I fall där bebyggelsen ska förändras, till exempel för att en exploatör vill omvandla lokaler till bostäder inom ett område där detta inte följer detaljplanen, ett förtätningsprojekt eller att kommunen ska genomföra omläggning av trafik och dylikt, finns vissa möjligheter för kommunen att ställa krav på det som ska byggas. Sådana projekt kan bidra till trygghet exempelvis genom att skapa förutsättningar för en mer befolkad miljö. Detta skulle dock kräva att detaljplanen ändras eller ersätts av en ny. Att ta fram en ny detaljplan i en befintlig miljö kan dock vara mycket svårt och kostsamt och i vissa fall helt enkelt omöjligt eftersom dagens krav avseende till exempel buller inte kan uppfyllas i alla miljöer. Ett alternativ som ofta tillämpas är då att ändra detaljplanen. En förutsättning för ändring är dock att ändringen måste rymmas inom syftet för den gällande planen.⁵¹ Det finns visserligen vissa möjligheter att avvika från planen i

⁵¹ Jämför prop. 1990/91:146 s. 48.

bygglovsskedet. Även den möjligheten har dock sina begränsningar. Boverket har lämnat förslag på utveckling av PBL bland annat för att öka möjligheten att ändra detaljplaner.⁵²

⁵² Boverket (2024). [Uppdrag om översyn av regelverket för ändring av detaljplan och av olagliga planbestämmelser](#). Hämtat 2024-10-13.

6 Verktyg och metoder

Det finns olika verktyg och metoder för att ta fram underlag inför det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet. På följande sidor finns det tips på hur ett sådant arbete kan genomföras.

6.1 Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete

Samverkan i brottsförebyggande arbete innebär att parterna tillför sina specifika resurser, kompetenser och kunskaper för att tillsammans minska sannolikheten för brott och reducera brottslighetens skadeverkningar.

Brå, Polisen och Sveriges kommuner och regioner (SKR) tog 2010 fram metodboken Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete och 2020 kom den tredje upplagan. Metodstödet finns också i interaktiv form på Brås webbplats och är ett praktiskt stöd i samverkansarbetet för det lokala brottsförebyggande arbetet.

På ett stegvis kunskapsbaserat sätt beskriver metoden hur samverkan kan läggas upp och utföras. En viktig del i samverkansprocessen är samverkansöverenskommelser och medborgarlöften. Ett medborgarlöfte är ett åtagande gentemot medborgarna, som polis och kommun gör i samverkan med varandra men även med andra samverkansparter om valda delar i det brottsförebyggande arbetet.

Metoden riktar sig i första hand till anställda inom kommun, länsstyrelse och polis som arbetar strategiskt med lokala brottsförebyggande frågor, men även andra som berörs av frågorna, såväl tjänstepersoner som förtroendevalda. En samverkan i brottsförebyggande arbete, som utgår från lokala lägesbilder, kan beskrivas som ett kretslopp med fem steg i vilka arbetet initieras, planeras, genomförs och följs upp för att sedan starta igen. De olika stegen är inte exakt avgränsade, och arbetet går inte alltid framåt steg för steg. Ny information eller nya förhållanden kan innebära att tidigare steg behöver göras om och att processen behöver backa. Nedan presenteras vad som ska göras i varje steg.

Figur 8. En överblick av samverkansprocessens olika steg

1. Initiera	2. Egna förberedelser	3. Gemensamma förberedelser	4. Genomförande	5. Uppföljning
Beslut om samverkan	Ta fram en kartläggning och lägesbild	Lägg samman lägesbilderna	Formulera mål	Följ upp arbetet
Klargör organisationens förutsättningar	Börja med statistik	Prioritera mellan problemen	Välj åtgärder som påverkar orsakerna	Återkoppla till styrgruppen
Förankra det brottsförebyggande arbetet i organisationen	Gör medborgardialoger	Gör en orsaksanalys	Upprätta åtgärdsplan	Återkoppla till medborgarna
Skapa en organisation för arbetet	Hitta variationer och avvikelser	Fördjupa kunskapen om lokala problem genom medborgardialoger	Formulera medborgarlöften	Undersök hur åtgärderna har påverkat problemen
Upprätta kommunikationsplan	Identifiera mönster	Teckna samverkansöverenskommelse	Dokumentera arbetet	Följ upp om åtagandena har genomförts
	Håll koll på sekretessreglerna		Genomför åtgärderna	Följ upp arbetsprocessen
			Planera uppföljning	

Illustration: Boverket/Mirja Ranesköld efter framtagen modell sammanställd av Brå, Polismyndigheten och SKR⁵³

6.2 Intersektionell analys

Det övergripande jämställdhetsmålet är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Kvinnor och män är dock inte homogena grupper. En rad andra faktorer än kön har betydelse för vilka livsvillkor vi har. Alla identifierar sig heller inte som kvinna eller man, flicka eller pojke. Hänsyn behöver tas till variationer inom grupperna och intersektionella analyser kan vara verktyg för att göra detta.

⁵³ Brottsförebyggande rådet, Polismyndigheten & SKR (2020). [Arbeta brottsförebyggande](#). Hämtat 2024-10-24.

6.2.1 En intersektionell analys är ett teoretiskt angreppssätt

En intersektionell analys är ingen särskild metod utan ett teoretiskt angreppssätt. Genom att lägga ett intersektionellt perspektiv på metoder och arbetssätt går det att synliggöra maktstrukturer och sociala strukturer för att få större förståelse för olika gruppers olika villkor i olika sammanhang.⁵⁴

De sociala kategorier som ofta nämns är de sju diskrimineringsgrunderna som finns i svensk lag.⁵⁵

- kön,
- könsöverskridande identitet eller uttryck,
- etnisk tillhörighet,
- religion eller annan trosuppfattning,
- funktionsnedsättning,
- sexuell läggning,
- ålder.

Andra maktordningar som kan ha relevans är till exempel socioekonomi och bostadsort.

6.2.2 Intersektionell analys – mer än att visa på skillnader

Maktperspektivet står i centrum i en intersektionell analys. Förutom att visa på skillnader mellan olika grupper behövs även förklaring på skillnaderna, vad dessa beror på och hur olika grupper gynnas eller missgynnas av normer och strukturer i samhället. Analysen kan förstärkas genom att ge förklaring hur olika maktordningar påverkar varandra. Det är viktigt att ta hänsyn till att maktstrukturer inte är statiska och att analysen därmed beaktar tid, rum och sammanhang.

Kvantitativa data från nationella register och befolkningsundersökningar kan användas för att göra en analys. I en del befolkningsundersökningar kan data brytas ner på olika indelningar, som till exempel kön och socioekonomiska faktorer.⁵⁶

6.3 CPTED

Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) är en inriktning av situationellt brottsförebyggande arbete som handlar om hur fysiska miljöer kan utformas för att förebygga brott och för att öka tryggheten i samhället. Metoden syftar till att avskräcka brottslingar och minska risker för utsatthet och rädslan för brott. Den syftar även till att

⁵⁴ Jämställdhetsmyndigheten (2024). [Vad är intersektionalitet?](#) Hämtat 2024-11-19.

⁵⁵ 1 kap. 4 § diskrimineringslagen (2008:567).

⁵⁶ Jämställdhetsmyndigheten (2024). [Vad är intersektionalitet?](#) Hämtat 2024-11-19.

bygga en känsla av gemenskap bland invånarna i ett bostadsområde, vilket kan öka upplevelsen av territoriell kontroll över området.⁵⁷

6.3.1 Principerna i CPTED

CPTED utgår från att en specifik plats eller situation kan påverka benägenheten att begå brott. Tanken är bland annat att arkitektur har en central del i detta, genom exempelvis hur ett bostadsområde är utformat och byggt. Även mindre förändringar på allmänna platser, såsom röjning av buskage och förbättrad belysning, anses kunna påverka brottsligheten. CPTED som metod bygger på sex principer:⁵⁸

- **Territorialitet.** Om de boende eller verksamma i ett område känner ansvar för en plats och för de aktiviteter som utförs där, minskar incitamenten för potentiella gärningspersoner att begå brott i området.
- **Tillträdeskontroll.** Genom att tillträde till byggnader eller platser begränsas, blir det svårare att begå brott. Exempel på detta är användande av porttelefoner eller koder för tillträde till byggnader.
- **Övervakning.** Övervakning kan handla om att byggnader designas med fönster vända mot exempelvis en parkeringsplats så att bilar och personer som befinner sig där kan ses av dem i bygganden. Övervakningen kan även genomföras av väktare och polis, eller genom användning av övervakningskameror.
- **Försvårande av brott.** Genom användning av exempelvis lås, staket och inbrottslarm vid entréer och ingångar försvåras ett eventuellt brottsgenomförande.
- **Image.** En plats image handlar om vilken bild som området eller platsen kommunicerar. Genom att hålla det rent och ordnat, skickas signaler ut om att platsen tas hand om. Exempel på åtgärder kopplat till image är att ta bort skräp, reparera trasig belysning eller sönderslagna fönster samt att ta bort klotter.
- **Aktivering av platsen.** Aktivering av platsen handlar om att öka den mänskliga närvaron under olika tider på dygnet. Exempelvis kan lekplatser, caféer och andra typer av mötesplatser inrättas på olika platser för att öka aktiviteten och genomströmningen av människor. Busshållplatser och taxistationer kan även de planeras till platser som

⁵⁷ CPTED har sina rötter i Jane Jacobs journalistik och är sedan vidareutvecklad av akademiker och arkitekter som C. Ray Jeffery och Oscar Newman. Se Jeffery, C. R. (1971). *Crime prevention through environmental design*. Sage Publications. Se även Newman, O. (1972). *Defensible space: Crime prevention through urban design*. New York: Macmillan.

⁵⁸ Cozens, P. (2016). Did you say Big-Ted, Little-Ted or Sep-ted (CPTED)?; The people side of CPTED? Think crime! Using evidence, theory and crime prevention through environmental design (CPTED) s. 12-29 samt 81-99; Crowe, T. D. (2000). *Crime prevention through environmental design: Applications of architectural design and space management concepts*. Elsevier; Newman, O. (1972). *Defensible space: Crime prevention through urban design*. Macmillan.

har behov av mänsklig aktivitet, vilket verkar brottsförebyggande och trygghetsskapande.

Dessa sex grundprinciper betonas i den första generationen av CPTED, som har funnits sedan 70-talet och fokuserar på den fysiska miljöns roll i brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. Metoden har i efterföljande generationer vidareutvecklats och breddats för att inkludera andra perspektiv och fokusområden.⁵⁹ Den andra generationen främjade det kollektiva ansvaret, och inkluderade ämnen såsom sociala faktorer och gemenskap.⁶⁰ Den tredje generationen har ett bredare fokus och syftar till att bygga långsiktigt trygga samhällen genom hållbar utveckling, social rättvisa och förbättrad livskvalitet.⁶¹

6.3.2 Implementering av CPTED

Processen för att implementera CPTED kan variera beroende på projektets syfte och kontext. Ett sätt för att införa CPTED är att integrera grundprinciperna i de olika kommunala strategier och utvecklingsprogrammen. Samtidigt kan en strukturerad ansats som omfattar följande fyra steg tillämpas vid implementering av CPTED i nya byggprojekt samt vid ombyggnation av befintliga miljöer:

1. Kartläggning

Det första steget innebär att samla in information och analysera området för att identifiera problem och risker som påverkar tryggheten. Detta görs genom att studera brottsstatistik, genomföra platsbesök och involvera lokalsamhället för att förstå hur olika grupper upplever platsen. Fokus ligger på att kartlägga sårbarheter, såsom dålig belysning, bristande siktlinjer och otrygga passager, samt att identifiera områden som är särskilt utsatta för brottslighet eller otrygghet. CPTED-audits (trygghetsanalyser), som kan utföras med hjälp av checklistor, kan användas för att granska de fysiska miljöns förutsättningar för brott och otrygghet.

2. Planering

I planeringssteget utvecklas strategier och lösningar baserade på insikterna från kartläggningen. Här tillämpas CPTED principer: naturlig övervakning, åtkomstkontroll, territoriell förstärkning och förvaltning. Lösningarna utformas för att förbättra synlighet, styra flöden och skapa en känsla av ägande och trygghet. Planeringen bör

⁵⁹ Newman, O. (1972). *Defensible space: Crime prevention through urban design*. New York: Macmillan.

⁶⁰ Saville, G., & Cleveland, G. (2008). *Second-generation CPTED: The rise and fall of opportunity theory* Auerbach Publications.

⁶¹ Cozens, P. (2016). Did you say Big-Ted, Little-Ted or Sep-ted (CPTED)? The people side of CPTED? Think crime! Using evidence, Theory and Crime prevention through Environmental Design (CPTED) s. 12-29 samt 81-99.

integrera hållbarhets- och tillgänglighetsaspekter för att säkerställa att miljön fungerar för alla användargrupper.

3. Genomförande

Det tredje steget är att implementera de planerade åtgärderna. Detta kan innebära att installera belysning, förbättra gångvägar, skapa öppna ytor eller stärka territoriella gränser med tydlig design. Här är samarbete mellan stadsplanerare, arkitekter, säkerhetsexperter och lokala aktörer avgörande för att lösningarna ska bli effektiva och förankrade.

4. Uppföljning

Det sista steget handlar om att utvärdera effekterna av genomförda åtgärder. Detta görs genom att mäta förändringar i brottnivåer, trygghetskänsla och användning av platsen. Feedback från lokalsamhället är viktig för att identifiera förbättringsområden och justera lösningarna vid behov. Uppföljningen säkerställer att åtgärderna har en långsiktig och positiv inverkan på området.

Det finns evidens som visar att renoveringar och nybyggnationer enligt CPTED-principer kan minska brottsligheten och öka tryggheten i ett område. Metoden har visat sig vara effektivt när den används i kombination med sociala insatser som involverar boende, som exempelvis i community-baserade trygghetsvandringar och medborgardialoger. Samtidigt beror effektiviteten av metoden på gällande kontext, och hur väl den kan samverka med andra åtgärder. Metoden är exempelvis mer effektiv om den är anpassad till platsens specifika design och behov.⁶²

CPTED kan främja ett intersektionellt perspektiv i fysisk planering, särskilt för offentliga miljöer. Genom naturlig övervakning och belysning kan synligheten ökas och antisocialt beteende som trakasserier minskas. Metoden stärker känslan av kontroll och behörighet för utsatta grupper genom tydliga gränser och åtgärder som uppmuntrar regelbunden användning av offentliga platser. CPTED betonar också tillgänglighet för personer med funktionsnedsättningar och reflekterar kring hur övervakning kan påverka marginaliserade grupper.⁶³ Däremot bör riskerna för övervakning och kontroll bedömas vid implementeringen av metoden. Dessa risker kan uppfattas som begränsande, särskilt i miljöer där människor ofta känner sig mer övervakade än trygga.⁶⁴

Globalt har CPTED fått erkännande som en effektiv brottsförebyggande och trygghetsskapande metod. Flera länder har integrerat CPTED-

⁶² Ceccato, V. (2020). The architecture of crime and fear of crime: Research evidence on lighting, CCTV and CPTED features. *Crime and fear in public places*, s. 38-72. Routledge.

⁶³ McKay, J., Parnell, K., & Plant, K. (2023). Can Intersectionality Increase Active Travel in Marginalised Groups? A Literature Review. *Ergonomics & Human Factors*.

⁶⁴ Koskela, H. (2000). The Gaze Without Eyes: Video-surveillance and the Changing Nature of Urban Space. *Progress in Human Geography*, 24(2), s. 243-265.

principer i planeringspolicys och praxis. Nya internationella brottsförebyggande standarder som ISO 22341:2021 och EU-standarderna CEN/TS 14383-2:2022 ger riktlinjer för att tillämpa CPTED-principer i både nya utvecklingsprojekt och befintliga byggda miljöer.⁶⁵

6.4 BoTryggt2030

BoTryggt2030 är ett utvecklingsarbete som har sitt ursprung i handboken BoTryggt01, som Polismyndigheten i Stockholms län tog fram 2001, med en uppdatering 2005. Stiftelsen Tryggare Sverige har sedan tillsammans med fastighetsägare och ett antal branschorganisationer och kommuner vidareutvecklat till det verktyg som idag går under benämningen BoTryggt2030, för att med hjälp av stadsplanering skapa säkra och trygga livsmiljöer. Verktyget innehåller kunskap om situationell brottsprevention och CPTED (Crime Prevention Through Environmental Design). Verktyget kan vara användbart vid planering, programmering, utformning, byggande, förvaltning och vidareutveckling av nya och befintliga fysiska miljöer. Metoden innehåller checklistor och konkreta riktlinjer för hur olika aktörer kan förebygga brott och öka tryggheten genom det fysiska rummets utformning. Dessa är kopplade till samhällsbyggnadsprocessens olika skeden. Verktyget finns också i digital form.

BoTryggt2030 utgår från en modell bestående av åtta aspekter: Gestaltning, mix av funktioner, tydlighet, social kontroll, belysning, skalskydd, förvaltning och information. Dessa handlar i grunden om att skapa platser som är säkra, trygga och attraktiva för alla. Syftet är att främja social tillit, gemenskap och social kontroll.

En utgångspunkt för analysen är att se det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet utifrån ett helhetsperspektiv, där användningen i specifika projekt också tar hänsyn till kringliggande områden, funktioner, gränser och övergångszoner, men också till omgivande trafiksystem och kommunikationer.⁶⁶

6.5 Huskurage

Huskurage är en våldspreventiv metod för att förebygga, förhindra och stoppa mäns våld mot kvinnor och våld mot närstående. Metoden lanserades i april 2014 av kriminologen Nina Rung och Peter Rung som arbetar med våldsprevention. Metoden ökar kunskapen om våld och civilkurage och syftar till att få fler att agera vid oro för att någon far illa i sitt hem.

Metoden används av bostadsrättsföreningar, bostadsbolag och i kommunen och bygger på ett antagande av en policy. För att öka kunskapen sätts

⁶⁵López, M.J.J., & Van Soomeren, P. (2024). Nieuw Handboek Veilig Ontwerp en Beheer Uitgeverij Thoth; ISO 22341:2021.

⁶⁶ Stiftelsen Tryggare Sverige (2020). [BoTryggt2030](#). Hämtat 2024-10-28.

policyn upp i trapphus och i andra gemensamhetsanläggningar såsom hiss och tvättstuga. Utöver policyn delas ett informationsbrev om våld och vikten av att agera ut till varje enskild boende.

Policyn förordar tre åtgärder vid oro om pågående våld i en grannlägenhet:

1. Att ringa på dörren för att förvissa sig om situationen. Om det är fråga om pågående brott kan det avleda den misstänkte förövarens uppmärksamhet och således förhindra fortsatt misshandel.
2. Att ta hjälp av en granne för att få kontakt med det befarade brotts-offret.
3. Att de boende ringer polisen. Det är alltid en förstahandsåtgärd i en akut eller hotfull situation.

Intentionen är att genom en tydlig rutin gällande oro om våld skapa legitimitet för ett ingripande. Med vetskap om att grannarna gemensamt enats om policyn står den ingripande inte själv, utan har en överenskommelse om visad hänsyn att hänvisa till. Metoden blir därigenom ett verktyg, men också ett löfte, om att visa omsorg och agera om en medmänniska blir utsatt för våld.

Under senare år har metoden utvecklats till att även inkludera Byggkurage och Hotellkurage. Byggkurage är en policy framtagen för att skapa tryggare, trevligare och säkrare byggarbetsplatser med hopp om att rädda liv. Hotellkurage är en policy vid oro för att någon far illa av våld, sexköp eller människohandel på hotell.

Metoden har utvärderats vid två tillfällen, 2018 av FOU Södertörn⁶⁷ samt 2022 av Gävle högskola och Gävle kommun⁶⁸. Utvärderingarna indikerar ett visst positivt samband mellan den självskattade graden av social kontroll och sammanhållning i bostadsområden och benägenhet att på egen hand avbryta pågående våld i en grannlägenhet; ju bättre sammanhållning, desto högre civilkurage. Utvärderingarna visar även på vikten av tydlig kommunikation vid införande av metoden samt att det krävs god samverkan mellan flera aktörer med olika perspektiv på målgruppen för insatsen och ett gemensamt syfte. Metoden har även mottagit viss kritik och även om metoder som uppmanar omgivningen att agera kan vara en del av lösningen, kommer det inte stoppa mäns våld mot kvinnor helt. För att hindra förövare från att fortsätta utöva våld krävs förändringar på många nivåer och områden i samhället.

⁶⁷ FOU Södertörn (2018). [Huskurage: Ett förebyggande projekt mot våld i nära relationer i Nacka lokapolisområde](#). Hämtat 2024-10-28.

⁶⁸ Gävle högskola & Gävle kommun (2022). [Våldsprevention genom Huskurage: Utvärdering och följeforskning av en förebyggande insats i Gävle kommun 2020](#). Hämtat 2024-10-28.

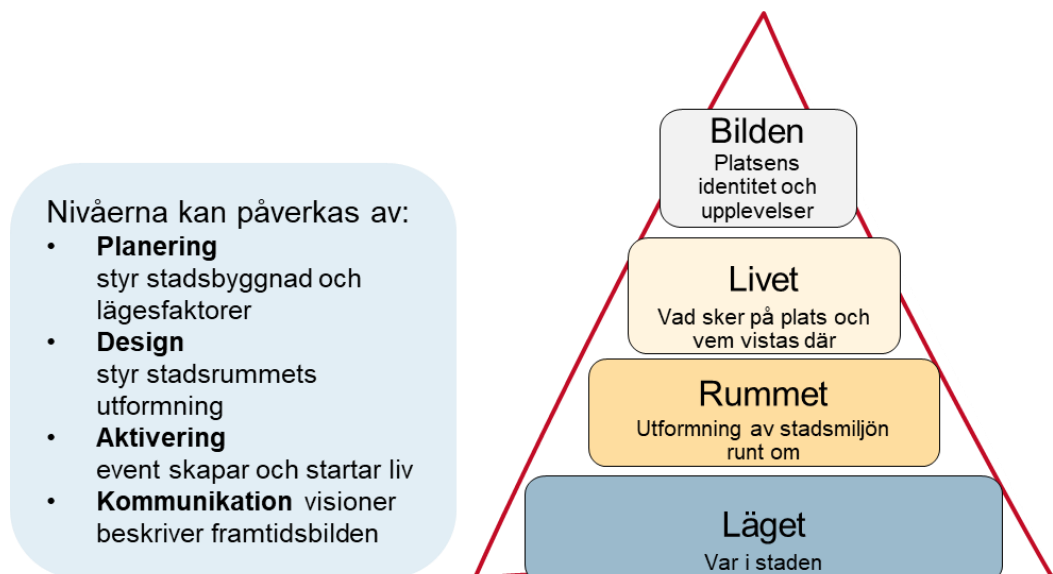
6.6 Platspyramiden

Fastighetsägarna i Stockholm, Centrum för AMP och Spacescape har vidareutvecklat analysverktyget Platspyramiden. Tanken med metoden är att kunna identifiera ett attraktivt stadsrum och är tänkt att kunna användas i samråd mellan alla aktörer som är med i en platsutveckling.

Metoden bygger på idén om att en plats kräver vissa grundläggande förutsättningar för att utvecklas. Den kräver att ett arbetssätt som börjar längst ner och byggs därefter uppåt. Varje lager i Platspyramiden ger förutsättningar för de ovanstående lagren det vill säga att de lägre nivåerna styr utvecklingsmöjligheterna i de högre nivåerna. De fyra nivåerna är:

- Läget – var är det i staden/orten?
- Rummet – utformningen av själva stadsmiljön, med gator, torg, parker och omgivande byggnader.
- Livet – vad händer på platsen och vem befinner sig där.
- Bilden – platsens identitet och upplevelser.

Figur 9. Platspyramiden

De lägre nivåerna styr utvecklingsmöjligheterna i de högre nivåerna. Illustration: Boverket/Mirja Ranesköld efter modell gjord av Fastighetsägarna i Stockholm, Centrum för AMP och Spacescape

Här nedan presenteras ett antal kvaliteter och indikatorer som kan användas i platsanalysen.

Figur 10. Förslag på kvaliteter och indikatorer enligt modellen.

Illustration: Boverket/Mirja Ranesköld efter modell gjord av Fastighetsägarna i Stockholm, Centrum för AMP och Spacescape

Del 2 Kunskapsstöd

7 Två nedslag med koppling till det offentliga rummet

Med den brottsutveckling som har skett i samhället vill Boverket särskilt peka på några områden som är samhällsaktuella. Boverket kan notera att fler bostadsområden tenderar att hägnas in och det kan skapa både positiva och negativa effekter. Vidare lyfts även den nyligen beslutade möjligheten att införa säkerhetszoner och hur de påverkar det offentliga rummet.

7.1 Grindsamhällen som stänger in - stänger också ute

Inom stadsplanering och bostadsförsörjning lyfts stundtals diskussioner om inhägnade bostadsområden. I dagligt tal brukar det benämnas grindsamhällen, eller också så som det uttrycks i andra länder, gated communities. Det är dock en skillnad på områdenas skala och därmed vilket innehåll som erbjuds de boende innanför grindarna. I till exempel USA, Asien, Latinamerika och Sydafrika breder grindsamhällen ut sig i form av höghus med olika faciliteter, såsom pooler och barer. I dessa regioner betraktas denna bostadslösning som en standard som många förväntar sig.⁶⁹

Ett grindsamhälle är en bostadslösning som vanligtvis använder en eller flera säkerhetsåtgärder för att skapa barriärer och separera olika sociala grupper. Det kan ske med hjälp av bommar, grindar, kameraövervakning eller vakter. Detta sker ofta som ett svar på ett upplevt behov av ökad säkerhet, men även för att erbjuda invånarna en särskild livsstil.⁷⁰

Inhägnader av bostadsområden sker även i Sverige, om än i mindre skala hittills. Om marken är planlagd som kvartersmark finns rätten att markera gräns mot allmän platsmark. Eftersom stängsel ofta inte är en fråga för bygglov kan den här förändringen kanske pågå utan att den får den uppmärksamhet som kan vara befogad. Boverket vill i det här kapitlet peka på några möjliga orsaker till och konsekvenser av sådana områden.

7.1.1 Viljan att bo i ett grindsamhälle

Några skäl till önskan att hägna in bostadsområden kan vara de boendes uppgivenhet över att saker upprepade gånger blir förstörda eller stulna, eller att obehöriga vistas och betar sig på olämpligt sätt på fastigheten. Det kan också vara ett resultat av medias återkommande rapporteringar

⁶⁹ Ceccato, V. & Levin, S. (2024). Trygghet bakom grindarna? Grindsamhällen i Sverige ur ett internationellt perspektiv. Kungliga Tekniska Högskolan.

⁷⁰ Ibid.

om skjutningar, droger och andra brott som gör att flera upplever en generell ökad otrygghet och rädsla för att drabbas även om deras eget område kanske inte har varit utsatt för några händelser. Det finns därmed ibland en önskan att tydligt markera var offentlig mark övergår till att vara privat.

Det finns många underliggande faktorer och orsaker till att personer begår brott och det finns inte alltid orsakssamband med den fysiska utformningen av ett område. De spontana brotten kan förebyggas på lika sätt. Ett sätt att, i den byggda miljön, hålla obehöriga utanför ett bostadsområde är att installera kodlås, grindar och staket och stängsel. Det har blivit allt vanligare och förekommer i storstädernas alla delar, från de välbärgade till de mest utsatta.⁷¹ Men inhägnade stängsel kan också vara ett uttryck för att önskan att känna en samhörighet boende emellan och att det blir tryggt för barnen att leka på gården. Stängslet både stänger inne de som bor där och stänger obehöriga utanför.

7.1.2 Konsekvenser av inhägnade bostadsområden

Bostadsområden som omgärdas av murar och grindar riskerar att skapa motsättningar mellan de som bor innanför och de som är utanför. Forskningen påvisar vissa fördelar för de boende innanför murarna, men generellt påvisar den ett flertal negativa konsekvenser, bland annat när det gäller den negativa inverkan som staket kan ha på segregationen då den fungerar som fysiskt uttryck ”för vi och dem”.⁷²

7.1.2.1 Minskad brottslighet och ökad trygghet innanför men inte utanför

Det finns forskare som menar att stängslen kan minska brottsligheten något och speciellt den spontana, till exempel skadegörelse eller stöld av en cykel. Men för brott som är planerade, har stängsel troligen mindre effekt. De som är motiverade tar sig förbi den typen av hinder.⁷³

Grindsamhällets påverkan på brott och brottsoffer råder det delade meningar om när det gäller omfattningen. I en litteraturöversikt visas att egendomsbrotten uppges minska med olika procentenheter, medan våldsbrotten är oförändrade. Uppgifter finns också om minskning av brott men att effekten inte är långvarig.⁷⁴

I en intervjustudie gjord av KTH, ansågs att inbrott och stöld kan påverkas av inhägnade områden, men inte alla brott. Även om vissa typer av

⁷¹ Grundström, K. (2020). Staket och stängsel i svenska städer: en planeringsfråga? Plan: tidskrift för planering av landsbygd och tätorter. 75 (2), s. 33–44.

⁷² Grundström K. & Lazoroska D. (2021). Gated communities i Sverige? SBV Working Paper Series 21:4.

⁷³ Guwallius, K. (2022). Grindstaden. Från portvakter till gated communities. Verbal förlag.

⁷⁴ Ceccato, V. & Levin, S. (2024). Trygghet bakom grindarna? Grindsamhällen i Sverige ur ett internationellt perspektiv. Kungliga Tekniska Högskolan.

brott kan minska, är det fortfarande möjligt för kriminella att ta sig in. Det är till exempel inte heller säkert att våld i hemmet minskar. Inhägnade områden kan dessutom signalera att det finns värdefulla saker att skydda, vilket kan göra dem mer attraktiva för inbrott.⁷⁵

Övervägande i intervjustudien menar att inhägnade bostadsområden ökar trygghetskänslan för de som bor inom ett sådant område. Många säger samtidigt att de kan förstärka en känsla av fara och rädsla utanför. Detta eftersom ökade säkerhetsåtgärder snarare ger en illusion av säkerhet än en verklig känsla av trygghet. Därför kan denna typ av boende skapa en falsk trygghet, och leda till ökad osäkerhet utanför området.⁷⁶

7.1.2.2 Fysiska barriärer

Oavsett syftet med stängsel eller murar i bostadsområden, om det är i brottsförebyggande syfte eller för att minska de boendes rädsla för brott och öka tryggheten, så blir det en fysisk barriär i landskapet. Något som skiljer något från något, delar upp, separerar (och kan förlänga avståndet till målpunkter). Speciellt märkbart blir det om stängslet är en efterkonstruktion, det vill säga att det är något som tillkommit i efterhand som inte var planerat så från början. Många kan då uppleva att området går från att vara ett öppet och inkluderande område till att vara ett slutet och begränsande⁷⁷.

Beroende på hur och i vilken miljö som obehöriga önskas begränsas tillträde till spelar också roll. En portkod till en lägenhet i ett rutnätskvarter i centrum uppfattas kanske inte lika begränsande som när hus i parkmiljö, som i miljonprogrammets höghusområden, kompletteras med stängsel. Det senare området kan ha lästs in som och antagits vara allmän plats fast att det är kvartersmark.

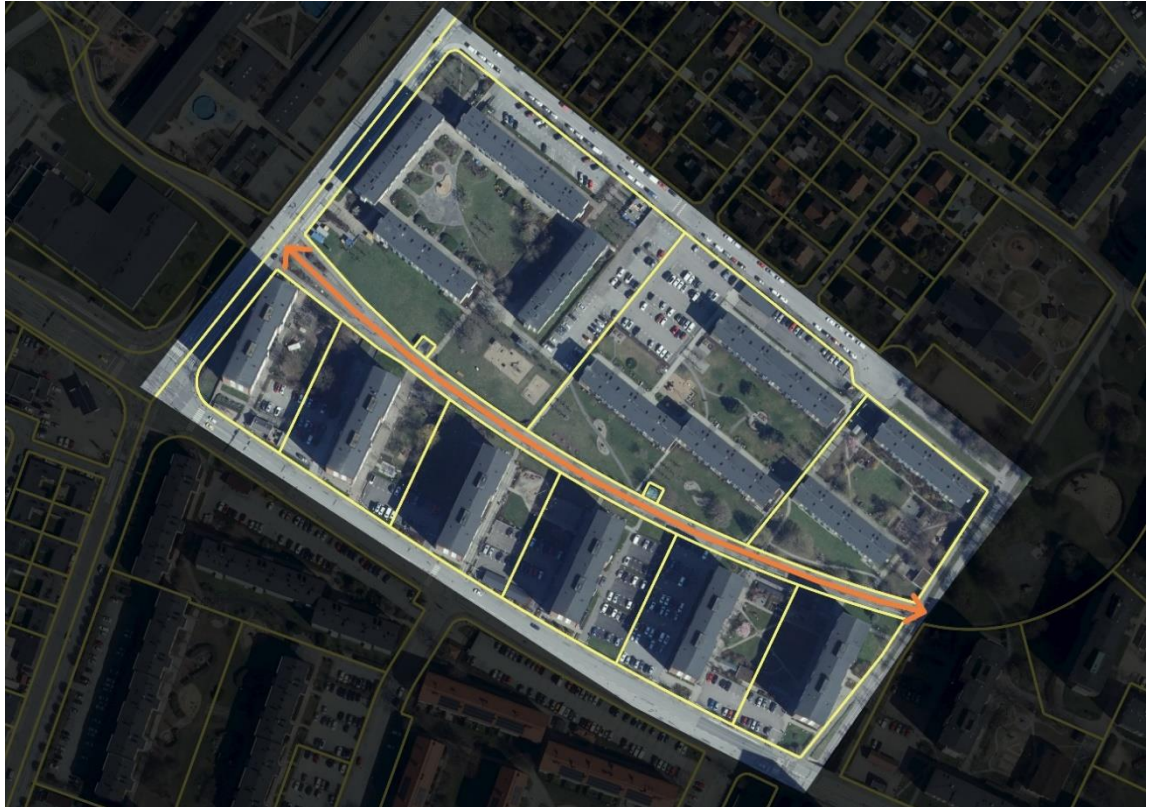
Gränserna mellan vad som är privat och offentligt är inte alltid något som man tänker på när man vistas i samhället men får som tidigare nämnts tydliga effekter. Ett exempel är området Almhög i Malmö där bostadsrättsföreningar på båda sidor om en gång- och cykelbana hägnat in sina bostadsgårdar (kvartersmark).⁷⁸ Det får till följd att gång- och cykelbanan under en ganska lång sträcka löper i ett spår (allmän platsmark), där det inte finns några möjligheter att välja en annan väg.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Guwallius, K. (2022). Grindstaden. Från portvakter till gated communities. Verbal förlag.

⁷⁸ Ibid.

Orange pil visar gång- och cykelbanans sträckning mellan bostadsrättsföreningarnas inhägnader. Bild: Boverket/Lise Svensson efter Lantmäteriets karta

Ur trygghetsaspekt är det inte en bra lösning, eftersom det inte finns någon möjlighet att vika av från gång- och cykelvägen om en otrygg eller hotfull situation skulle uppstå. Det krävs en kod för att kunna ta skydd på en bostadsgård. Alternativet är att röra sig utmed staketet tills det blir en öppning och därmed en flyktväg.

7.1.2.3 Det offentliga rummet krymper

Bostadsgårdarna har en väsentlig roll, inte minst för social hållbarhet och för barns möjligheter till lek och rörelse. Det är också viktigt att kunna mötas på andra platser än de rent kommersiella. Vid ett besök i Malmö, skymtades bakom stängsel gårdsmiljöer med utbud av lekutrustning, planteringar samt bord och sittplatser. Dessa nyttjades av både unga och äldre. Inhägnaden försvårar dock till spontan lek och umgänge med andra utifrån.

Det offentliga rummet krymper när bostadsområden en efter en blir inhägnade. Sett till enstaka områden är det kanske inte så stor begränsning, men den totala ytan som stänglas bort från allmänt tillträde blir allt

större. Platser och gångstråk som tidigare varit allmänt åtkomliga försvinner.⁷⁹

Almhög, Malmö är ett exempel där staket har uppförts i gränsen mot allmän platsmark. Foto: Boverket/Mirja Ranesköld

7.1.3 Mur och plank kräver bygglov

För att bygga en mur eller ett plank krävs det bygglov.⁸⁰ Det är dock inte helt klarlagt vad skillnaderna mellan till exempel plank och staket är och det gör att det inte heller alltid är lätt att avgöra när bygglov krävs. Flera kommuner har tagit fram egna riktlinjer och policys när det gäller plank, murar och staket. I och med att lovplikten ofta är oklar är en rekommendation att i detaljplan bara använda begreppen mur och plank. Att skriva till exempel att staket inte får byggas, bör undvikas.

⁷⁹ Grundström, K. (2020). Staket och stängsel i svenska städer: en planeringsfråga? Plan: tidskrift för planering av landsbygd och tätorter. 75 (2), s. 33–44.

⁸⁰ 6 kap. 1 § PBF.

Syftet med lovplikten är att kunna bedöma anläggningar som har en viss omgivningspåverkan. Det vill säga ett plank skymmer, stör och utestänger medan ett staket är någon slags lite mjukare avgränsning som inte är så mycket avsedd att fysiskt hålla någon borta som att visa att visa avgränsningen mellan mitt och ditt. Det gör att ett vanligt staket i villaområde inte kräver bygglov medan ett högt plank utan genomsiktighet gör det. Men det kan finnas många oklara fall där även ett genomsiktigt plank kan räknas som ett plank och kräva lov och höjden styrs inte i lagstiftningen. Eftersom prövningen avgörs utifrån vilken omgivningspåverkan anläggningen medför på den specifika platsen, måste bedömningen göras från fall till fall.

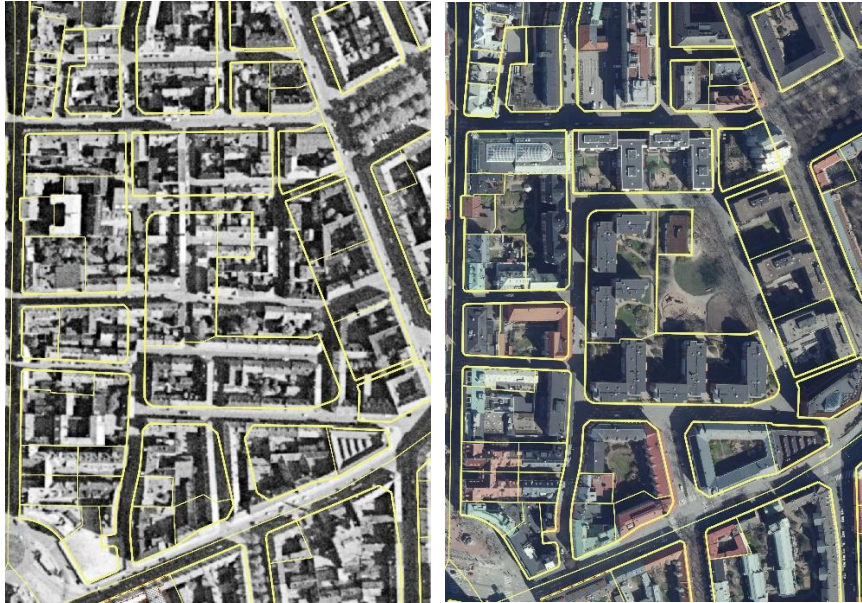
7.1.4 Områdets struktur är viktiga för stråk och rörelsemönster

Vid stadsförnyelse och planering och byggnation generellt, är det viktigt att tänka på mer än bara den ytan som byggaktören har för sitt förflöende. Hur ser stråk och rörelsemönster ut i staden, vilka kopplingar till/genom/från området är naturliga? Hur ska byggnaderna placeras inom fastigheten för att bra kvaliteter ska uppnås? Är det önskvärt att obehöriga ska röra sig genom området eller inte, hur påverkar det i så fall kvarterets utformning? Hur fastighetsindelning sker, hur byggnader placeras och vilka mellanrum som skapas är viktiga.

Den centrala stadsdelen Lugnet i Malmö kan lyftas som intressant exempel. Stadsdelens småskaliga bebyggelse på 1–4 våningar revs och en ny detaljplan antogs 1975. Den medgav en gatustruktur som skiljde sig kraftigt från den tidigare och naturliga kopplingar till från den omgivande kvarteren försvann. Kvarteren blev storskaliga, huskropparna blev både bredare och högre och placerades delvis liggandes inåt i stället för i gatuliv. Sedan början av 2000-talet har byggnaderna omgärdats av både mur och stängsel. Detta efter att de boende bland annat hade tröttnat på att nattliga gäster både uppehöll sig och genade genom området, eller på att missbrukare sov på gården. Eller att utemöbler, rabatter och vattenspridare förstördes och att det var mycket inbrott.⁸¹

Nedan syns skillnaden på dåtidens Kvarter Lugnet och det nuvarande. Huskroppar ligger numera i vinkel och skapar halvöppna gårdar.

⁸¹ Guwallius, K. (2022). Grindstaden. Från portvakter till gated communities. Verbal förlag.

Kvarteret Lugnet 1960 respektive nutid. De gula linjerna visar fastighetsgränser. Bild: Boverket/Lise Svensson efter Lantmäteriets karta

Frågan är om murar och grindar hade kunnat undvikas om området hade fått en annan struktur, som inte bjöd in förbipasserande? Gränserna mellan vad som är privat och offentligt är oftast inte uppenbara för var och en när vi rör oss i samhället. De är dock viktiga då de klargör vem som bär ansvaret för fastigheten. Det finns en förståelse för att vårda det som är sitt, att de boende ska kunna umgås, bjuda in gäster och ha trevligt med grannar på sin gård, kunna sköta bostadsrättsföreningens gemensamma utrymme, planteringar och kunna lämna saker ute utan att de blir förstörda eller försvinner.

7.1.5 Privata och offentliga rum

Det är således en utmaning att möta behoven av privata och offentliga rum. När det gäller bostadsgårdars utformning är det relevant att skilja det halvprivata från gårdens halvoffentliga miljöer. Det tenderar också bli mer angeläget att markera mot offentliga rum (allmän platsmark). När dessa gränser är otydliga kan det uppstå en förvirring och osäkerhet i hur platsen är tänkt att fungera och vem som egentligen har tillträde. Var ska människor mötas, var ska aktiviteter ske och var är privata områden? En öppen eller halvöppen bostadsgård kanske inte alltid bidrar till positiva möten mellan människor, även om det kanske var tänkt så från början. Människors samspel är komplext och hur mellanrummen utformas spelar roll.

I Boverkets publikation *Den byggda formens betydelse*, ges följande förklaring av olika rum.

- Privata rum är viktiga för att ge individer en känsla av säkerhet och integritet, och är viktiga för att skapa en hemkänsla och gemenskap.

- Halvprivata rum är till exempel innegårdar, balkonger och gemensamma utrymmen i bostadshus. Dessa spelar en viktig roll och kan uppmana till sociala möten. Därför bör de utformas på ett inbjudande sätt med fokus på att skapa en känsla av gemensamt ägande och ansvar.
- Halvoffentliga rum är till exempel uteplatser runt entréer där andra än de boende inte direkt sätter sig ner.
- Offentliga rum är platser som är tillgängliga för alla, till exempel parker, torg och gator. De behöver vara utformade så att de är tillgängliga, inbjudande och upplevs trygga för människors olika behov och preferenser. Offentliga rum har en viktig roll i att bidra till att skapa en känsla av gemenskap och tillhörighet.⁸²

7.1.6 Olika sätt att markera gränser

Beroende på syftet med att skilja ytor åt, var platsen är lokaliserad och vad som redan finns på platsen att ta hänsyn till, finns det olika sätt att markera gränser. Markeringar som bänkar, låga murar eller häckar, stenvägg eller konstverk kan användas för att skilja gårdens halvprivata rum från halvoffentliga, eller från gatans offentliga rum. Hur avgränsningen gestaltas och vilken höjd som ges är relevant både för funktion och upplevelse. Ett plank eller en mur kan även vara ett positivt tillskott i miljön. Det kan ge skydd från vind, stöd för växtlighet samt ha en rumsbildande effekt. Det går också att med vegetation och markbearbetning guida och tydliggöra gränsen mellan den privata kvartersmarken och den allmänna platsmarken.

Om mark är planlagd som kvartersmark finns rätten att markera gräns mot allmän platsmark. Ibland sker det med stängsel och blir då en kraftigare barriär. Då stängsel ofta inte kräver bygglov kan den här förändringen av begränsad tillgänglighet ske utan större vetskap. För att säkra att gång- och cykelstråk med mera hålls tillgängliga för alla, bör de i detaljplanen generellt markeras som allmän plats. Där får ingenting som utestänger allmänheten byggas och det är kommunen som huvudman som ansvarar för tillsyn och skötsel.⁸³

7.1.6.1 Kringbyggda kvarter

I täta kvarter i staden upplevs kanske inte en portkod till trapphus och låsta portar till innegårdar lika utestängande som murar, grindar och stängsel i mer öppna kvarter, även om de får samma effekt. Var och hur det sker har alltså betydelse. Genom att placera byggnader i tomtgräns snarare än inåt på kvartersmark och att husen sammanfogas sida vid sida med varandra, skapas en inhägnad gård som de boende kan ha kontroll

⁸² Boverket (2024). [Den byggda formens betydelse - Kunskap från forskning](#). Hämtat 2024-11-01.

⁸³ 6 kap. 18 och 21 §§ PBL.

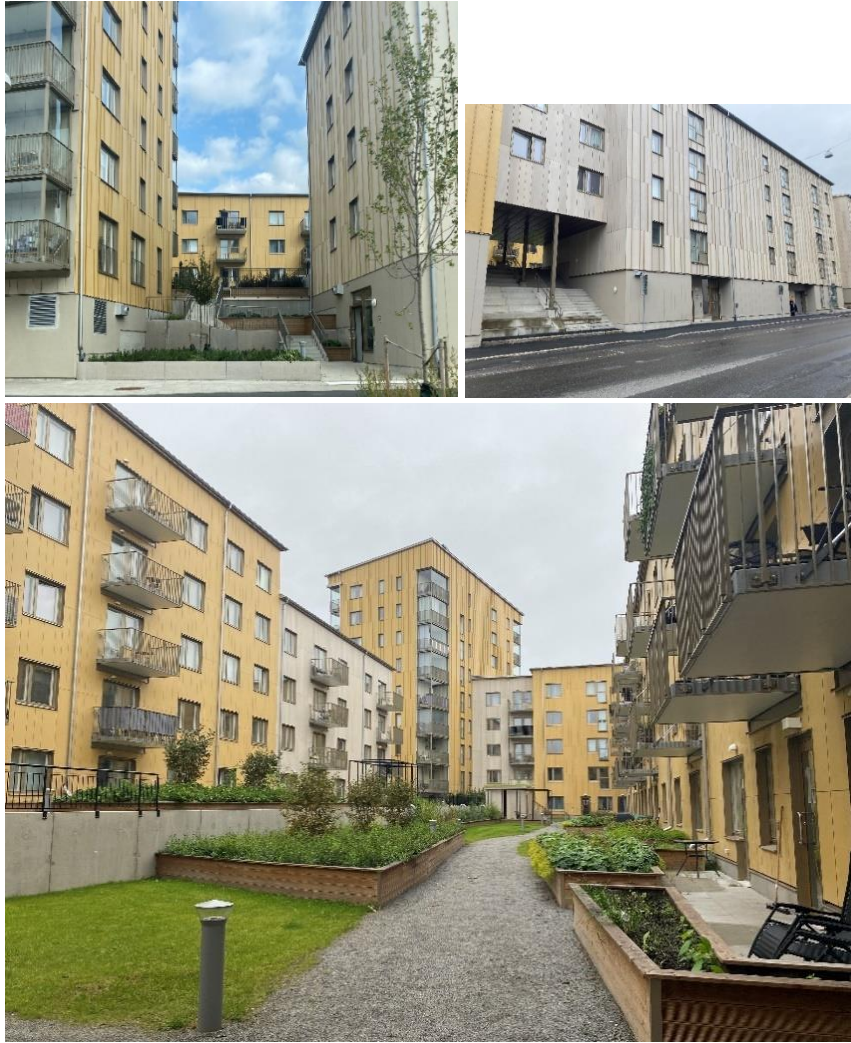
över. Med de omgärdade rummen mellan byggnaderna och inuti kvarteren ges möjlighet till avskildhet och trygghet, samt tillgång till ett extra gemensamt utomhusrum för olika aktiviteter. Det blir ett skyddat utrymme både fysiskt och mot insyn från gatan.⁸⁴

7.1.6.2 Upphöjda kvarter

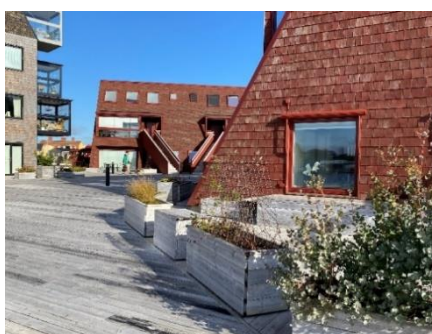
Idag byggs bland annat täta slutna kvarter mot gatan med öppna partier för att nå upphöjda gårdar. Under gården är det vanligen parkeringsgarage. På några håll är det möjligt att passera igenom gårdarna, även om det kanske inte är tänkt att vem som helst ska göra det. Trapporna kan av förbipasserande uppfattas som en förstärkning att det är ett privat område. En sådan utformning kan bidra till att minska passage av obehöriga. På så vis kan eventuellt en viss kontroll fås på vem som rör sig i området, vilket då möjligtvis skulle fungera som en trygghetsskapande åtgärd utan att staket och murar behövs. Nivåskillnaden gör att också att utemiljön lyfts upp från gaturummets ljud och dofter, samtidigt som gården känns mer privat. Hur nivåskillnaderna utformas och införlivas i arkitekturen och miljön är väsentligt. Inte minst viktigt är det att gestaltningen vid gatunivå (allmän plats) är omhändertagen så att den upplevs trygg och attraktiv. Det är där gående färdas i promenadtakt och har tid att upptäcka allt från planteringar till detaljer på fasader.

En upphöjd gård kan naturligtvis försvåra för personer med fysiska funktionsnedsättningar, eller äldre som har svårighet att gå i trappor. Boende och gäster kan dock vanligen även nyttja hiss i huvudentrén för att nå innergården. Men ibland räcker ändå inte utformningen för att hålla önskadade personer borta. Då har bostadsrättsföreningar behövt komplettera med en skriftlig barriär, Privat område.

⁸⁴ Sim, D. & Gehl, J. (2022). Mjuk stad. Täthet, mångfald och närhet i vardagslivet. Svensk Byggtjänst.

En upphöjd innergård i Skellefteå med plats för både gemensamma och enskilda aktiviteter. Foto: Boverket/Mirja Ranesköld

Gränsen mellan det stora halvprivata trädäcket och den privata uteplatsen markeras med skärmar och planteringslådor, Karlskrona.
Foto: Boverket/Mirja Ranesköld

7.1.7 Planeringstraditionen är öppna och tillgängliga samhällen

Trots den växande våldsvågen i Sverige de senaste åren visar intervjuer med kommunala tjänstemän gjord av KTH, att efterfrågan på

grindsamhällen är låg.⁸⁵ Merparten betonade att det inte är en önskvärd utveckling i Sverige utan att det finns en tradition av och en strävan efter att hålla områden öppna och tillgängliga. Några uttryckte förståelse för motiven bakom grindsamhällen och varför människor kan vilja bo i dem. Vissa svar visade på en viss ambivalens, där livsstilsorienterade samhällen, som äldreboenden, kan påminna om grindsamhällen men anses mer acceptabla under vissa omständigheter eftersom de ses som en del av välfärden. En bostadslösning som grindsamhällen sågs dock som en utländsk företeelse och var något kommunerna generellt tog avstånd från.⁸⁶

7.2 Säkerhetszoner och dess inverkan på livet i det offentliga rummet

Sedan våren 2024 har polisen möjlighet att införa säkerhetszoner i vissa geografiskt avgränsade områden.⁸⁷ Polisen får inom dessa zoner utökade befogenheter att kroppsvisitera personer, exempelvis krävs det inte en konkret brottsmisstanke för ett ingripande. Det här kapitlet undersöker hur säkerhetszoner kan påverka upplevelsen av det offentliga rummet. Den generella diskussionen visar att samtidigt som zonerna kan öka den upplevda tryggheten i ett område kan de även skapa känslor av diskriminering, speciellt hos människor av etnisk minoritet. För att kunna resonera kring säkerhetszoners påverkan på det offentliga rummet behövs fler säkerhetszoner fortsättningsvis utredas och utvärderas.

7.2.1 Säkerhetszoner ses som ett verktyg mot den senaste tidens våldsutveckling

Den 25 april 2024 fattade Sveriges riksdag beslut om att Polismyndigheten ska kunna införa säkerhetszoner där polisen har särskilda befogenheter att söka efter vapen och andra farliga föremål. Syftet är att förstärka polisens möjligheter att förebygga och förhindra skjutningar och sprängningar i vissa områden, samt att kyla ner geografiskt avgränsade konflikter inom den kriminella miljön. Säkerhetszoner ses även som ett verktyg för att skydda allmänheten och att återupprätta tryggheten i områden där det finns särskilda behov av det, exempelvis i direkt anslutning till efter en skjutning.⁸⁸

⁸⁵ Nästan 82 procent av de intervjuade planerarna svarade nej på frågan om de såg några individer eller grupper som aktivt driver frågor kring fördelarna med att implementera inhägnade bostadsområden eller grindsamhällen i sina kommuner. Av de 56 planerarna var det endast 10 som svarade ja. Fem planerare nämnde att frågor om grindsamhälle främst drivs av byggherrar, medan två framhöll medborgarnas roll som en drivande kraft till förmån för grindsamhällen. De övriga nämnde politiker, både politiker och medborgare, samt bostadsrättsföreningar.

⁸⁶ Ceccato, V. & Levin, S. (2024). Trygghet bakom grindarna? Grindsamhällen i Sverige ur ett internationellt perspektiv. Kungliga Tekniska Högskolan.

⁸⁷ lag (2024:200) om ändring i polislagen (1984:387).

⁸⁸ Prop. 2023/24:84, sid 64.

Beslutet om att införa säkerhetszoner ska ses i ljuset av den senaste tidens våldsutveckling i Sverige.

7.2.2 Säkerhetszoner i praktiken

Säkerhetszoner syftar till att fylla det gap som Polismyndigheten ansåg finnas gällande tillgängliga befogenheter i vissa situationer kopplade till konflikter i och mellan kriminella nätverk. Främst handlar det om att motverka hämndaktioner och upptrappningar i samband med en konflikt genom att införa en säkerhetszon i ett avgränsat område.

Konkret innebär lagändringen att polisen får införa en säkerhetszon i ett visst område som enligt deras bedömning har en påtaglig risk för brottslig verksamhet som innefattar skjutning eller sprängning. För att kunna beslagta farliga föremål får polisen inom zonen utökade befogenheter att kroppsvisitera personer och genomsöka transportmedel. Exempelvis krävs det inte en konkret brottsmisstanke för ett ingripande. Grunden för en kroppsvisitation kan i stället bygga på en riskprofil utifrån underrättelser, iakttagelser, tips och polisiär erfarenhet, bland annat gällande avvikande beteende eller klädsel som kopplar an till grupper som är i konflikt. Så fort en säkerhetszon införs ska Polismyndigheten informera om detta. Vidare gäller ett beslut om en zon högst två veckor åt gången, och åtgärderna inom en säkerhetszon får endast vidtas på allmän plats.⁸⁹

7.2.3 Säkerhetszoner kan öka upplevelser av trygghet, men även av diskriminering

Visitationerna får enbart genomföras på allmänna platser. Det innebär att en zon med största sannolikhet kommer att förändra upplevelsen av olika platser, områden och grannskap.

Ett sätt som säkerhetszoner kan påverka det offentliga rummet är att öka individens upplevelse av diskriminering, stigmatisering och integritetsintrång. Ett annat sätt är att zonerna kan öka tryggheten bland allmänheten.

Det är i dagsläget svårt att resonera kring hur säkerhetszoner faktiskt påverkar upplevelsen av det offentliga rummet hos personer som bor, verkar och lever i ett sådant område. Sedan lagen om säkerhetszoner tillkom under våren 2024 har det inte publicerats några utvärderingar eller rapporter kring hur en sådan zon påverkar det offentliga rummet. För att veta om en zon ökar känslan av diskriminering och stigmatisering, eller om den ökar individens känsla av trygghet inom området, behöver alltså fler säkerhetszoner utredas och utvärderas.

7.2.4 Även internationella erfarenheter är splittrade

Samtidigt som det är svårt att resonera kring säkerhetszoners påverkan på offentliga rummet i Sverige, har liknande åtgärder inrättats i andra länder.

⁸⁹ 22 a – c §§ polislagen

Trots att omständigheterna, förutsättningarna och villkoren ser olika ut mellan Sverige och dessa länder både gällande säkerhetszoner, polisens befogenheter och brottslighet kan dessa erfarenheter ge viss insikt i frågan.

Den danska polisen har sedan 2004 möjligheter att under vissa förutsättningar införa visitationszoner i geografiskt avgränsade ytor, vilket skapar större befogenheter gällande kroppsvisitationer och husrannsakingar i fordon. Samtidigt som visitationszonernas påverkan på gängbrottslighet inte har utvärderats, finns det de som menar att zonerna har ökat tryggheten för allmänheten. Exempelvis har företrädare för dansk polis en sådan uppfattning. Företrädarna menar även att informationsinsatser är avgörande för att zonerna inte ska leda till misstänksamhet och en känsla av diskriminering. Dessutom anses det nu finnas en gedigen kunskap och erfarenhet hos lokalpolisen gällande visitationszonerna, vilket bedöms vara nödvändigt i det dagliga arbetet.⁹⁰ Vidare visar en dansk studie som har intervjuat boende i säkerhetszoner att tryggheten upplevs öka under tiden zonen är inrättad. Detta för att den förstärkta polisiära närvaron dels lugnar medborgarna, dels försvarar för kriminella att utföra brottsliga handlingar.⁹¹

De danska visitationszonerna har även kritiserats för etnisk profilering och för att ha skapat känslor av otrygghet. Exempelvis framkommer det i ovan studie att det finns boende som känner sig övervakade och diskriminerade inom zonerna. Dessutom kan en visitationszon höja medvetenheten om att området ifråga är utsatt för brott, vilket riskerar att boenden misstänkliggör varandra. Andra studier har påvisat att upplevelsen av etnisk profilering är utbredd bland dem som har blivit visiterade inom ett antal zoner, och att en oproportionerlig andel av visitationerna görs mot just etniska minoriteter.⁹²

I England har polisen genom metoden stop and search möjlighet att kroppsvisitera personer utan konkret brottsmisstanke inom ett geografiskt avgränsat område och inom en viss tid.⁹³ Även i det engelska exemplet lyfts tendenser av etnisk profilering. Utifrån statistik från bland annat det engelska justitiedepartementet och den engelska polisen, slår exempelvis organisationen Equality and human rights Commission fast att mörkhyade löper sex gånger högre risk att bli visiterade än vita.⁹⁴ Enligt en annan rapport riskerar dessa skillnader att underbygga känslor av orättvisa och

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Christensen, C. m.fl. (2022). Visitation- og skærpede strafzoner. Aalborg Universitet.

⁹² Lindekilde, L., & Sedgwick, M. (2012). Impact of Counter-Terrorism on Communities: Denmark Background Report. Aarhus Universitet.

⁹³ Metropolitan Police (2024). [The stop and search process](#). Hämtat 2024-11-12.

⁹⁴ Equality and Human Rights Commission (2010). [Stop and think. A critical review of the use of stop and search powers in England and Wales](#). Hämtat 2024-11-12.

diskriminering hos vissa grupper, vilket i längden bidrar till minskat förtroende för den engelska polisen.⁹⁵

⁹⁵ Criminal Justice Alliance (2021). [More harm than good. A super-complaint on the harms caused by 'suspicion-less' stop and searches and inadequate scrutiny of stop and search powers.](#) Hämtat 2024-11-12.

8 Lagförändringar som är brottsförebyggande och stärker tryggheten

Under 2023 genomfördes viktiga förändringar inom det brottsförebyggande arbetet i Sverige, med en särskild betoning på att stärka kommuners ansvar och insatser inom området. Under 2024 har det också införts betydande ändringar i hyreslagen, i syfte att stärka tryggheten i bostadsområden och tydliggöra ansvaret för hyresgäster.

8.1 Lag om kommuners brottsförebyggande arbete

Den 1 juli 2023 trädde lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete i kraft. Syftet med lagen är att kommunerna genom sitt lokala brottsförebyggande arbete ska påverka orsakerna till eller förutsättningarna för brottslighet och på så vis minska risken för att brott inträffar.⁹⁶

Enligt propositionen är lagen medvetet utformad med ett visst tolkningsutrymme för att bättre kunna anpassas efter kommunernas lokala behov.⁹⁷ Den svenska kommunmodellen bygger på en ansvarsfördelning som innebär att alla kommuner i huvudsak har samma uppgifter och följer samma lagstiftning. I kommunallagen (2017:725) regleras kommunernas angelägenheter och grundläggande befogenheter. I lagen finns även bestämmelser om kommuners organisation och beslutsfattande. Kommunallagen utgör genom dessa regler grunden för förverkligandet av den kommunala självstyrelsen enligt regeringsformen. Fram till att lagen om kommuners brottsförebyggande arbete trädde i kraft har det dock inte funnits något i lag övergripande kommunalt ansvar för brottsförebyggande arbete.

Kommunerna ska, enligt 2 § lag om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete, genom sitt arbete bidra till att det samlade brottsförebyggande arbetet i samhället bedrivs på ett effektivt sätt. Vidare stadgar 3 § att bestämmelserna i lagen syftar till att säkerställa att kommuner utifrån ett kunskapsbaserat underlag tar ställning till behovet av brottsförebyggande åtgärder och tar visst ansvar för samordningen av det brottsförebyggande arbetet inom kommunen. Detta innebär att även i kommuner där brottsligheten är begränsad, så kräver lagen en systematisk kartläggning av hur brottsligheten förhåller sig i kommunen.

⁹⁶ Prop. 2022/23:43 sid 13.

⁹⁷ Prop. 2022/23:43 sid 10.

Kommunerna ska, enligt 4 §, ta fram en lägesbild över brottsligheten för att beskriva omfattning, orsaker, konsekvenser eller annat som kan vara av betydelse. Kartläggningen ska analyseras och sedan läggas till grund för den åtgärdsplan som ska ha beslutats senast den 1 juli 2024. Lägesbilderna ska, enligt 6 §, minst vartannat år uppdateras och åtgärdsplanen ska följas upp. Baserat på uppföljningen kan kommunerna sedan besluta om vilka insatser som ska fortsätta och eller förändras. Inom sitt geografiska område ska kommunerna också, enligt 8–10 §§, ansvara för samordning av det brottsförebyggande arbetet genom att verka för att skriftliga överenskommelser om samverkan ingås med relevanta aktörer och verka för att frågorna hanteras i ett strategiskt råd som leds av kommunen. Av 11–12 §§ framgår att kommunerna ska ha en samordningsfunktion för brottsförebyggande frågor, vilket innebär att samordnaren aktivt behöver stödja och verka för det brottsförebyggande arbetet i kommunen.

8.1.1 Konsekvenser för kommunerna

Inför implementering av lagen fick kommunerna stöd genom en höjning av de generella statsbidragen som regeringen avsatte och fördelade mellan kommunerna.⁹⁸ Varje kommun fick en grundersättning för att kunna driva och sätta i gång det brottsförebyggande arbetet, för att säkerställa att kommunerna skulle kunna uppfylla lagens krav. Härtill tillkom en befolkningsbaserad fördelning som kortfattat innebar att en kommun med en många invånare fick en större andel av de avsatta befolkningsbaserade medlen, medan en kommun med färre invånare av motsvarande skäl fick mindre.

Eftersom Sveriges kommuner är så olika både till storlek och befolkningsmängd har förutsättningarna för att nå upp till lagens krav varit mycket olika från kommun till kommun. De största kommunerna hade det mesta av arbetet på plats redan innan lagen trädde i kraft och har då naturligt kunnat arbeta vidare med själva syftet med lagstiftningen som sådan. I vissa små kommuner där det brottsförebyggande arbetet inte har varit prioriterat har det krävts ett ansträngande arbete för att kunna ta fram en lägesbild och åtgärdsplan, så som lagen kräver. Stödet vid implementeringen av lagen, åtminstone sett till små kommuner, kan därför sägas ha varit underfinansierat.

8.1.2 Brottsförebyggande rådet och länsstyrelserna stöttar kommunerna i arbetet

Brottsförebyggande rådet (Brå) har i uppdrag att följa hur kommunerna arbetar enligt lagen. Syftet med Brås arbete är att identifiera styrkor och svagheter i kommunernas arbete för att kunna anpassa det nationella och regionala stödet efter lokala behov. Brås stöd inkluderar bland annat

⁹⁸ Riksdagsbudget för 2022 (prop. 2021/22:1 utgiftsområde 25 Allmänna bidrag till kommuner, bet. 2021/22:FiU3, rskr. 2021/22:120) genom anslaget 1:1 Kommunalekonomisk utjämning ökades med 109 miljoner kronor för 2023.

vägledning och metodstöd, utbildningar, stöd vid samverkan, kunskaps-spridning samt att hålla i och skapa nätverk mellan kommuner och regioner. Brå erbjuder tillsammans med länsstyrelserna stöd till kommunerna så att de kan nå upp till de krav som lagen ställer.⁹⁹

Enligt Brå är behovet av stöd till kommunerna stort och det är många kommuner som ännu inte når lagkraven. Anledningarna till detta är många och olika, men gemensamt är ofta att kommunerna tidigare inte haft något upparbetat brottsförebyggande arbete inom kommunen. Brå stöttar då exempelvis med rådgivning och kunskapsstöd men kan också stötta en kommun i mer organisatoriska frågor.

Brå fördelar ekonomiskt stöd till kommuner för lokalt brottsförebyggande arbete. Syftet med stödet är att stärka och främja utvecklingen av kunskapsbaserade brottsförebyggande åtgärder. Stöd får i enlighet med förordning (2023:442) om statsbidrag till kommuner för brottsförebyggande åtgärder lämnas till kommuner för projekt som syftar till att stärka, utveckla eller utvärdera brottsförebyggande åtgärder. Syftet med bidraget är att stärka det brottsförebyggande arbetet på lokal nivå och främja utvecklingen av kunskapsbaserade brottsförebyggande åtgärder. Stöd kan till exempel sökas för att utöka befintliga brottsförebyggande åtgärder, implementera nya åtgärder eller utvärdera genomförda åtgärder.

Brå ger också årligen ekonomiskt stöd till utvärdering och uppföljning av brottsförebyggande insatser. Dessa kan ha initierats och genomförts i samverkan med en eller flera aktörer, som till exempel mellan kommun, polis, näringsliv, civilsamhälle eller andra organisationer. För 2023 beviljades 17 ansökningar om totalt 8 miljoner kronor för utvärderingar och uppföljningar.¹⁰⁰

8.1.3 Länsstyrelsernas roll

Länsstyrelserna har i uppdrag att stödja den regionala samordningen av det brottsförebyggande arbetet och har ansvaret för att utveckla det brottsförebyggande arbetet på regional nivå. I uppdraget ingår att stödja utvecklingen av ett kunskaps- och problembaserat lokalt och regionalt brottsförebyggande arbete, bidra till att samarbete och erfarenhetsutbyte mellan berörda aktörer utvecklas på lokal och regional nivå för att förebygga brott, stödja kompetensutveckling och gemensamma tvärsektorie-lla utbildningsinsatser inom det brottsförebyggande området samt stödja och initiera kommunöverskridande brottsförebyggande åtgärder.

Länsstyrelsernas arbete inom området varierar men kan sammanfattas i att erbjuda kommunerna utbildning, stöd och samarbete utifrån lokala

⁹⁹ Brottsförebyggande rådet (2024). [Kommuner mot brott](#). Hämtat 2024-10-25.

¹⁰⁰ Brottsförebyggande rådet (2024). [Ekonomiskt stöd för utvärdering och uppföljning](#). Hämtat 2024-10-25.

behov. Det erbjuds till exempel kompetensutveckling, metod- och processtöd samt nätverksträffar.

8.1.4 Lagstiftningen välkomnas samtidigt som skilda förutsättningar skapar problem

Boverket har genom samtal med ett fåtal kommuner fått en översiktlig bild av hur arbetet med framför allt implementeringen av den nya lagstiftningen har fungerat. Samtalen har varit förutsättningslösa och syftet har varit att få en förståelse av hur arbetet bedrivs och framför allt om kommunerna upplever att arbetet bedrivs annorlunda efter att den nya lagstiftningen trätt i kraft.

Genomgående så har kommunerna varit positiva till att man valt att lagstifta om det brottsförebyggande arbetet. En kommun beskriver skillnaden exempelvis som att det nu är enklare att låta frågan om det brottsförebyggande arbetet få ta mer plats och att nu få möjlighet att jobba bredare med frågan.

Samtidigt målar de intervjuade kommunerna upp en bild av ett kraftigt underfinansierat arbete som blir mycket personberoende beaktat att det i kommunerna ofta bara finns en person som arbetar med frågorna. För den lilla kommunen kräver arbetet också stora omprioriteringar och justerade arbetssätt som i viss mån kommer i konflikt med andra uppdrag. Flera lyfter behoven av att frågorna genomsyrar hela kommunorganisationen men där svårigheter uppstår i andra delar av verksamheten, exempelvis skolförvaltningen, där resurserna är begränsade.

Det regionala stödet från länsstyrelserna och Brå beskrivs som värdefullt och i vissa fall avgörande för kommunernas arbete med att implementera den nya lagen. Däremot framkommer kritik mot att det ekonomiska stödet som erbjuds från Brå, i syfte att stärka eller främja utvecklingen av kunskapsbaserade brottsförebyggande åtgärder, är för kortsiktigt eftersom beviljat stöd enbart kan användas för åtgärder under ett år.¹⁰¹ De intervjuade lyfter även en önskan om ett ekonomiskt stöd för att få hjälp med exempelvis framtagandet av lägesbild och åtgärdsplan.

Oavsett storlek på kommunen framkommer det genom intervjuerna att implementeringen av den nya lagen har inneburit en administrativ börda för kommunerna. Det är helt enkelt mycket som behöver komma på plats och bockas av för att uppfylla lagkraven. Kommunerna uttrycker dock en hoppfullhet om att den administrativa bördan bör lätta med tiden allt eftersom man uppfyller lagkraven och sedan kan börja arbeta med åtgärderna som sådana.

¹⁰¹Brå bedömer ansökningarna utifrån villkor och syften i enlighet med förordning (2023:442) om statsbidrag till kommuner för brottsförebyggande åtgärder.

Sammanfattningsvis blir det, genom kontakten med kommunerna, tydligt att lagstiftningen medför goda förutsättningar att förändra det brottsförebyggande arbetet på lokal nivå men det framgår med stor tydlighet att effekterna av lagen inte blir rättvisa över landet med grund i att förutsättningarna skiljer sig så markant åt mellan stora, mellanstora och små kommuner.

8.2 Förändringar i 12 kapitel jordabalken – hyreslagen

Den 1 juli 2024 trädde nya regler i jordabalkens tolfte kapitel i kraft, det som i folkmun benämns som hyreslagen. Ändringarna syftar till att öka tryggheten i landets bostadsområden och stärka hyresvärdars möjlighet att säga upp hyresgäster som försämrar boendemiljön genom brott.

8.2.1 Bristande skötsamhet – nytt uppsamlade begrepp

Genom tillägg i 12 kap. 25 § JB har det nu införts ett nytt uppsamlade begrepp för olika former av åsidosättande; bristande skötsamhet. Redan tidigare har en hyresgäst haft krav på sig att bevara trygghet, sundhet, ordning och gott skick men nu skärps kraven på så sätt att hyresgästen även ska säkerställa trygghet inom fastigheten när lägenheten används och att de som bor i omgivningen inte utsätts för störningar som kan vara skadliga för hälsan eller annars försämra deras bostadsmiljö (störningar i boendet). Med störningar i boendet likställs också att hyresgästen begår brott, om brottsligheten är ägnad att medföra en sådan försämring av närmiljön som inte skäligen bör tålas av dem som bor i lägenhetens omgivning.

Detta innebär att hyresgästen sedan den 1 juli 2024 utöver bostadsmiljön för dem som bor i omgivningen även har ett ansvar för deras närmiljö. Enligt propositionen¹⁰² tar bestämmelsen främst sikte på brottslighet som kan väntas leda till att de boende upplever närmiljön som otrygg. Det krävs att brottsligheten kan förväntas försämra närmiljön i så hög utsträckning att det inte skäligen ska behöva tålas av dem som bor i omgivningen. Utgångspunkten är att alla boende har rätt till en trygg och säker närmiljö. Det intresset ska väga tungt vid bedömningen som också tar sikte på vad boenden i allmänhet ska behöva tåla. De boendes subjektiva uppfattning är alltså inte avgörande. Det innebär att det saknar betydelse att en viss typ av brott är vanligt förekommande i ett område och att ytterligare brott av samma slag därför inte har någon direkt påverkan på hur de boende upplever sin närmiljö.

Det framgår inte av lagtexten vilka brott som skulle kunna leda till ett förverkande, utan den bedömningen har lämnats åt rättstillämpningen vilket också framgår av förarbetena. Vid bedömningen ska dock

¹⁰² Prop. 2023/24:112 sid 43–44.

brottslighetens straffvärde ha betydelse. Exempel på brott som ofta leder till stor otrygghet och har en påtagligt negativ inverkan på närmiljön enligt förarbetena är skjutningar, sprängningar, blåljussabotage och våldsam upplopp. En bedömning måste dock alltid göras av omständigheterna i det enskilda fallet.

Gäller det i stället brottslighet med lägre straffvärde kan dessa brott ändå ses som ägnad att försämra närmiljön om den förekommer i viss omfattning eller vid upprepade tillfällen. Det kan till exempel gälla försäljning eller hantering av narkotika vid ett flertal tillfällen. Enligt förarbetena är det då den sammantagna väntade effekten av den brottslighet som hyresgästen har gjort sig skyldig till som får bedömas.

Vad som utgör lägenhetens omgivning och närmiljö och hur detta avstånd ska bedömas i förhållande till var ett brott sker framgår inte heller av förarbetena, men platser som boenden naturligt passerar till och från sina bostäder får anses omfattas av bestämmelsen.

8.2.2 Nya regler kring förverkande av hyresgäster som begår brott

Vid fall av särskilt allvarlig bristande skötsamhet eller särskilt allvarliga störningar i boendet kan en hyresvärd nu, genom 12 kap. 25 a § andra stycket, säga upp hyresavtalet omedelbart utan först uppmana hyresgästen att vidta rättelse. Det krävs i dessa fall inte heller någon underrättelse till socialnämnden före uppsägningen.

Tidigare fanns det krav på att lägenheten skulle användas helt eller till väsentlig del för brottslig verksamhet för att kunna bli föremål för förverkande. Detta har nu tagits bort och en hyresvärd kan nu säga upp en hyresgäst om lägenheten, eller utrymme som tillhör lägenheten, används för att begå allvarlig brottslighet eller för att begå brott vanemässigt eller i större omfattning i enlighet med 12 kap. 42 § 12 JB. I sammanhanget kan också nämnas att en nyhet är att hyrestvister som rör användning av lägenheten för att begå brott eller särskilt allvarliga brister i skötsamhet nu också ska handläggas särskilt skyndsamt efter tillägg i 12 kap. 72 § JB.

8.2.3 Hyresgästens tillsynsansvar har skärpts

En hyresgäst har redan tidigare haft ett tillsynsansvar över de personer som bor eller vistas i lägenheten men nya regler i 12 kap. 25 b § JB, innebär dock en skärpning. Som en effekt av de nya reglerna, där hyresgästen får ett större ansvar för bristande skötsamhet och viss brottslighet i närområdet, utökas även hyresgästens tillsynsansvar i likande omfattning. Av förarbetena framgår att eftersom hyresgästens tillsynsansvar gäller för störningar i boendet framstår det som motiverat att det ska gälla även för brott som likställs med sådana störningar. Skyddsintressena är i stora delar desamma, intresset av en god miljö i och omkring bostaden för dem som bor i omgivningen. I båda fallen ska det göras en avvägning mellan

den enskilda hyresgästens besittningsskydd och övriga boendes intressen. För andra boende saknar det betydelse om det är hyresgästen själv eller någon annan som bor i lägenheten som har gjort sig skyldig till ett åsidosättande.

Tillsynsansvaret gäller även i fråga om minderåriga barn och här ställs det nu större krav på vårdnadshavare att vid vetskap vidta åtgärder så som att kontakta skola, socialtjänst eller polis. Av förarbetena framgår att om det finns tydliga indikationer på att ett barn kan komma att begå brott, bör det krävas att hyresgästen snabbt vidtar kraftfulla och konsekventa åtgärder för att komma till rätta med beteendet. Om en myndighet i de här aktuella situationerna brister i sitt uppdrag eller om de erbjudna insatserna av något annat skäl inte har avsedd effekt, bör hyresgästen inte anses ha brutit i sitt tillsynsansvar om hon eller han i övrigt har gjort allt som rimligen kan krävas för att förhindra barnets brottslighet.¹⁰³

8.2.4 Hyresvärdens tillträde till lägenheten

Hyresvärderna har sedan den 1 juli 2024 nu rätt till tillträde till lägenheten för att kontrollera hur hyresgästen använder lägenheten. Syftet med den nya bestämmelsen är att kunna kontrollera hur många personer som bor i lägenheten eller om det förekommer andrahandsuthyrningar som inte är tillåtna. Även tidigare har hyresvärderna haft rätt till tillträde till lägenheten för exempelvis visning av lägenheten om denna är ledig till uthyrning eller för att utföra förbättringsarbeten med mera, dock inte för att kontrollera själva användningen av lägenheten.

8.2.5 Nya regler kring inneboenden i lägenheten

Av 12 kap. 41 § JB framgår nu att hyresgästen inte får inrymma utomstående personer i lägenheten i en utsträckning som hyresvärderna inte skäligen ska behöva godta. Vid bedömningen ska det särskilt beaktas antal personer i förhållande till lägenhetens storlek och utformning, hur länge personerna bor eller har bott kvar i lägenheten, risken för försvårande eller fördyrande av förvaltningen av fastigheten eller att andra boenden utsätts för störningar.

Huvudregeln är dock, liksom tidigare, att en hyresgäst har rätt att ha utomstående personer i lägenheten utan att det krävs samtycke från hyresvärderna men nu med det skärpta kravet att det inte får inrymmas fler än vad hyresvärderna skäligen ska behöva godta. Syftet med regelskärpningen är således att försöka komma åt missbruk av reglerna om inneboende i lägenheter.

¹⁰³ Prop. 2023/24:112 sid 57.

8.2.6 Större rättigheter för våldsutsatta

En medhyresgäst som utsatts för brott av en närstående ska genom de nya reglerna nu ha ökade möjligheter att få behålla en lägenhet vid uppsägning. En medhyresgäst kan även tidigare ha haft rätt att ta över hyresrätten och få hyreskontraktet förlängt under förutsättning att hyresvärden skäligen kan godta honom eller henne som hyresgäst, 12 kap. 47 § JB. Nyheten är dock att vid bedömningen av huruvida hyresvärden skäligen ska godta någon ska det beaktas om denne, eller någon i dennes hushåll, har utsatts för brott av en närstående eller tidigare närstående. Det ska dessutom ses som en fördel för den som utsatts för brott om han eller hon beviljats ekonomiskt stöd för sitt boende eller fått säkerhet utställd av kommunen.

9 Mäns våld mot kvinnor

Mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt och komplext samhällsproblem som utgör såväl en kränkning som en begränsning av utsattas grundläggande fri- och rättigheter. Nedan beskrivs även möjligheterna till skyddat boende.

9.1 Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer

FN har pekat ut det speciella våld som är könsbaserat och utövas av män mot kvinnor som ett globalt problem. Könsbaserat våld betonar det strukturella och systematiska i dessa handlingar. Uttrycket våld i nära relationer täcker in ett bredare spektrum av våld. Det kan omfatta våld mot kvinnor, våld i hemmet mot kvinnor, män eller barn som bor i samma hushåll.¹⁰⁴ Våld i nära relationer saknar teoretisk koppling till det könsbaserade maktförhållandet mellan kvinnor och män, som i svensk jämställdhetspolitik benämns som ett genussystem. Våld i nära relationer avser i stället våld eller övergrepp som sker inom relationer där det finns en nära och personlig anknytning mellan parterna. Denna behöver inte nödvändigtvis vara könsbaserad. Detta kan inkludera både samkönade kärleksrelationer och familjrelationer. Våld i nära relationer skiljer sig från andra former av övergrepp genom att det ofta utövas under en längre period och ökar i intensitet med tiden och kan till viss del bli ett normaliserat inslag i den utsattas vardag.¹⁰⁵

9.2 Hedersrelaterat våld och förtryck

Bakom hedersrelaterat våld och förtryck ligger ett kollektivt tryck om att följa kulturellt kodade normer och i händelse av prestigeförlust, återupp-rätta familjens eller släktens anseende. Den som inte gör det riskerar att övertalas, pressas eller utsättas för fysisk eller psykisk bestraffning. För att staten eller andra aktörer ska kunna bemöta hedersnormer och hjälpa de som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck måste deras specifika behov synliggöras. Det är i störst utsträckning flickor och unga kvinnor som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Familjens rykte och anseende är beroende av flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Det innebär att rykten kan räcka för att en familj ska anses förlora sin heder.¹⁰⁶

¹⁰⁴ EU. [What is gender-based violence?](#) Hämtat 2024-09-14.

¹⁰⁵ NCK, (2024). Våldets syfte. [Våld i nära relationer - Uppsala universitet \(uu.se\)](#). Hämtat 2024-09-13.

¹⁰⁶ [Hedersrelaterat våld och förtryck. Handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta](#). Hämtat 2024-09-14.

Hedersrelaterat våld och förtryck beskrivs på sidan 7 i prop. 2021/22:138 som normer som bygger på starka patriarkala eller heteronormativa föreställningar. I bostadsområden där hypermaskulinitet råder inom kriminella grupperingar, kan heder integreras i deras självbild samtidigt som hedersnormer också kan förekomma hos icke-kriminella i området. Detta borde innebära högre risk för flickor och kvinnor att både drabbas av kvinnofridskränkande våld eller kränkande manligt beteende, samt få sina liv begränsade. Flickor och kvinnor som ifrågasätter dessa normer, eller män som inte lever upp till hederskodexen, riskerar förmodligen att drabbas särskilt hårt. I dessa områden kan det vara svårt för kvinnor att söka hjälp, eftersom hypermaskulina normer ofta innebär att de kriminella nätverken skapar egna system av "rättvisa". Det officiella rättsväsendet eller samhällsinstitutioner som ska trygga välfärden kan ses som svagt eller ogiltigt, vilket leder till att kvinnor blir isolerade från stödstrukturer som polis eller socialtjänst.¹⁰⁷ Sedan den 1 juni 2022 är hedersförtryck en brottsrubricering i brottsbalken som handlar om upprepade hedersrelaterade gärningar som riktar sig mot samma brottsoffer.¹⁰⁸

9.3 Skyddat boende

En person som utsätts för våld i nära relationer kan behöva få hjälp med skyddat boende eller få tillgång till ett nytt boende. Den som är våldsut-satt har möjlighet att byta hemkommun utan planering. En och samma kommun ska så långt det är möjligt ha ett samlat ansvar för stöd och hjälp som den enskilde har behov av.¹⁰⁹ Bosättningskommunen ska ansvara för stöd- och hjälpinsatser som den enskilde behöver om den enskilde är bo-satt i en annan kommun än vistelsekommunen.¹¹⁰ Boverket bostadsmark-nadsenkät för 2024 visar att det i 58 kommuner går att ansöka om förtur till bostad för kvinnor utsatta för våld av närstående.¹¹¹

Den 1 april 2024 trädde nya bestämmelser ikraft i bland annat social-tjänstlagen (2001:453), SoL, socialtjänstförordningen (2001:937), och la-gen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende. De nya bestä-melserna syftar till att förbättra skyddet för och stödet till personer som behöver skyddat boende till skydd och stöd mot hot, våld eller andra övergrepp. De syftar även till att stärka barnrättsperspektivet för barn som följer med en vårdnadshavare till ett skyddat boende. De nya be-stämmelserna handlar bland annat om följande:

¹⁰⁷ Brottsförebyggande rådet (2022). [Agera mot brott och otrygghet med koppling till pa-rallella samhällsstrukturer](#). Hämtat 2024-11-05.

¹⁰⁸ 4 kap. 4 § brottsbalken.

¹⁰⁹ AR 6 kap. 1 § HSLF-FS 2022:39.

¹¹⁰ Socialstyrelsen (2023). [Våld i nära relationer. Handbok för socialtjänsten, hälso och sjukvården och tandvården](#). Hämtat 2024-09-16.

¹¹¹ Boverket (2024). [Bostadsmarknadsenkäten 2024](#). Hämtat 2024-11-05.

- Skyddat boende ska enligt SoL regleras i 6 kap. 1 a § som en boendeinsats till den som behöver stöd och skydd till följd av hot, våld eller andra övergrepp.
- Barn som följer med en vårdnadshavare till ett skyddat boende ska bedömas och beviljas insatsen individuellt, och socialnämnden ska ansvara för att tillgodose barnets behov av stöd- och hjälpinsatser.
- Om en vårdnadshavare beviljas skyddat boende enligt 6 kap. 6 d § SoL¹¹² och det finns en direkt eller indirekt risk för att barnets säkerhet äventyras eller hälsa skadas, får även barnet beviljas en sådan insats för placering tillsammans med vårdnadshavaren, trots att det inte finns samtycke från den andra vårdnadshavaren.
- Det krävs tillstånd från Inspektionen för vård och omsorg, för att få bedriva enskild verksamhet i form av skyddat boende. Kommuner och regioner som bedriver sådan verksamhet ska anmäla detta till myndigheten.¹¹³

¹¹² jmf lag (2024:79) om placering av barn i skyddat boende.

¹¹³ [Tillstånd för skyddat boende | IVO.se](#). Hämtat 2024-12-04.

10 Fastighetsägares erfarenheter av att verka i utsatta bostadsområden

I takt med att organiserad brottslighet, kriminella gäng och nätverk, eller grupper som är organiserade utifrån familje- och släkttillhörighet allt mer formar vardagen för de som bor i landets mest utsatta bostadsområden, har fastighetsägares roll och ansvar blivit mer komplext. I de särskilt utsatta områdena, enligt Polisens definition,¹¹⁴ ställs fastighetsägarna inför utmaningar som går utöver de traditionella uppgifter som normalt förknippas med fastighetsförvaltning. Förutom vanliga förvaltningsuppgifter behöver fastighetsägarna i dessa områden förhålla sig till en omgivning präglad av drogrelaterat våld, skjutningar, sprängdåd, skadegörelse, hot, låg grad av social sammanhållning och en tystnadskultur som innebär att brott inte anmäls, samt att få hyresgäster vill medverka till att brott klaras upp.

Trots att den systemhotande kriminaliteten och rekrytering av allt yngre gärningsmän har börjat undersökas, är den samlade kunskapen om hur detta långsiktigt kommer att påverka boendemiljöerna fortfarande i sin linda. En genomgång av litteratur och rapporter på området ger ett magert resultat. Därför har Boverket valt att intervjua tio fastighetsägare för att ta del av deras erfarenheter av att äga fastigheter och bedriva lägenhetsuthyrning i särskilt utsatta områden.

10.1 Fastighetsägare är en viktig kunskapskälla

Fastighetsägarna har inte som uppgift att vara involverad i brottsbekämpning, men de befinner sig ofta i en situation där personalen ägnar arbetstid och energi åt att motverka kriminalitet och hantera kriminella påverkansförsök. Detta väcker frågor om villkoren för de fastighetsägare som äger och förvaltar hyresfastigheter i områden med omfattande kriminell närvaro, samt hur deras anställdas arbetssituation påverkas. Särskilt intressant är frågan om tryggheten hos de anställda som har daglig kontakt med boende, och om arbetet fungerar lika bra för både män och kvinnor. Trots vikten av dessa frågor saknas det i stor utsträckning empirisk forskning kring ämnen som mäns våld mot kvinnor och hur jämställdhet mellan kvinnor och män kan främjas i utsatta områden – vare sig de är hyresgäster eller arbetar åt hyresvärden. Mot den bakgrunden har Boverket

¹¹⁴ Polisen definierar ett utsatt område som ett geografiskt avgränsat område med låg socioekonomisk status där kriminella har en inverkan på lokalsamhället. Denna påverkan är ofta kopplad till den sociala kontexten i området snarare än en medveten strävan från de kriminellas sida att ta kontroll över lokalsamhället. Effekten blir att de boende upplever otrygghet, vilket i sin tur leder till en minskad benägenhet att anmäla brott och att medverka i rättsprocessen.

intervjuat tio fastighetsägare med syfte att inhämta deras kunskap om aktuella problem kopplade till organiserad brottslighet, kriminalitet, jämställdhet och hedersnormer.

10.1.1 Fastighetsägarna har länge känt till problemen

Under lång tid har de verkliga problemen med organiserad brottslighet i utsatta områden inte fått tillräcklig uppmärksamhet, vilket har tvingat fastighetsägare i särskilt utsatta områden att själva utveckla kunskap om effektiva åtgärder och att agera på flera fronter samtidigt. De måste skapa ordning i lägenhetsuthyrningen, försöka kontrollera vilka som bor i deras lägenheter, skapa trygghet för sina hyresgäster, hantera social oro, upprätthålla social kontroll och motverka att kriminella nätverk etablerar sig. Skillnaden är att detta nu sker i en kontext av allt från väpnade konflikter, sprängningar, religiös extremism och parallella samhällen, till oriktiga hyresförhållanden, hedersrelaterat våld, klotter, skadegörelse, "häng" samt problem med hyresgäster som slänger allt möjligt i avfallskärnen eller sprider grovsopor i området. Med kriminaliteten djupt rotad i vissa bostadsområden, och med den grova organiserade brottslighetens utbredning, behövs mer kunskap om hur fastighetsägare inte bara hanterar underhålls- och förvaltningsfrågor, utan också hur de agerar för att motverka de kriminella nätverkens och de parallella systemens inflytande.¹¹⁵

10.2 Intervjustudie - tio fastighetsägares erfarenhet av att verka i utsatta områden

Eftersom fastighetsägare är en aktör som ständigt är närvarande i bostadsområden, kan de fungera som en värdefull informationskälla. Genom deras regelbundna dialog med de boende kan de ofta ge en aktuell lägesbild i områdena. Deras närvaro gör dem därför till en viktig källa för information om hur kriminalitet påverkar både boendemiljöerna och deras egen verksamhet samt kanske också kännedom om förekomsten av könsbaserat våld.

De tio fastighetsägare som valts ut för intervjuer har bostadsområden som definieras som särskilt utsatta och ingår i Sveriges televisions kartläggning över områden med skjutningar och sprängningar. Intervjuerna pågick i 45–60 minuter och var samtalsinriktade baserade på övergripande teman snarare än detaljfrågor.

Tio intervjuer kan inte ge en heltäckande bild men däremot ge en värdefull inblick av de utmaningar och förvaltningsförhållanden som

¹¹⁵ I områden som finns med på polisens lista över utsatta områden har parallella system uppstått och som fungerar oberoende av eller i opposition till ordinarie samhällsinstitutioner. Det är ett av kriterierna för att ett område ska hamna på listan. Polisen (2024). [Utsatta områden - polisens arbete](#). Hämtat 2024-11-14.

fastighetsägare möter i utsatta bostadsområden. Det finns 59 områden på polisens lista med en liknande problematik som de i intervjuerna.

För att fastighetsägare ska kunna agera trygghetsskapande, förebyggande och motverka mäns våld mot kvinnor samt hedersförtryck, är det avgörande att de har god insikt i problem som rör könsbaserat våld mot flickor och kvinnor, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. I intervjuerna har vi därför ställt frågor om deras kunskap om dessa problem och om de genomfört specifika insatser för att uppmärksamma socialtjänsten eller polisen vid förekomsten av sådana problem i bostadsområdena.

10.2.1 Fördelar och nackdelar med att finnas med på polisens lista över utsatta områden

Bland de intervjuade fastighetsägarna finns delade meningar om förvaltningen av bostäder i särskilt utsatta områden är annorlunda jämfört med de områden som inte är särskilt utsatta. Vissa anser att det inte är någon större skillnad, medan andra menar att förutsättningarna i utsatta områden är helt annorlunda. Några fastighetsägare ser fördelar med att ett område med allvarliga brottsproblem finns med på polisens lista eftersom det underlättar samarbetet med polisen och leder ofta till ökade offentliga resurser. Ökat engagemang från polis, kommun och andra aktörer nämns också som en fördel, då de avsätter mer tid för att hantera problemen. En fastighetsägare påpekar att deras allmännyttiga bostadsbolag har fått extra resurser från kommunen, vilket har möjliggjort finansiering av åtgärder som normalt inte faller inom hyresvärdens ansvar.

Samtliga fastighetsägare som Boverket har pratat med har ungefär samma uppfattning om vad som är problematiskt med att finnas med på polisens lista. Polisen är ibland otvetydig med varför ett specifikt område har hamnat på listan, vilket upplevs som en brist. Det allvarligaste problemet är, enligt fastighetsägarna, att områden som finns med på polisens lista blir stigmatiserade, vilket leder till negativ uppmärksamhet i media. När ett område har dåligt rykte blir det svårare att hyra ut lägenheter. Omsättningen av hyresgäster är därför större i utsatta områden som finns med på polisens lista jämfört med de som inte är det. Den höga omsättningen försvårar långsiktiga relationer mellan hyresvärdar och hyresgäster, vilket kan leda till minskad trygghet och sammanhållning i bostadsområdet. Där efterfrågetrycket är stort och där många efterfrågar relativt billiga lägenheter spelar detta inte någon roll. Trots stämpeln som särskilt utsatta områden blir alla lägenheter uthyrda. Detta lyfts fram av de fastighetsägare som är verksamma i storstäderna och större städer.

10.2.2 Kriminaliteten och den organiserade brottsligheten ger sig tillkänna på många sätt

Den vardag som beskrivs är likartad för alla intervjuade fastighetsägare; arbetsmiljön är krävande i de utsatta områdena, men läget är troligtvis likartat i flertalet områden som finns med på polisens lista.

Fastighetsägarna pekar på att många boende inte talar svenska, vilket gör det svårt för personalen att förstå hyresgästernas behov. Konflikter uppstår ofta kring misskötta lägenheter och nedskräpning, och personalen konfronteras dagligen med störningar som olovlig bil- och mopedkörning.

Fastighetsvärdar, särskilt i större kommuner och bostadsområden, vittnar om att kriminaliteten tydligt märks i det dagliga arbetet. Fastighetsvärdar, miljövärdar, trygghetsvärdar, kanslipersonal, lokalvårdare och områdesutvecklare ser hur områdena ibland används i logistikkedjor för droger och vapen. De kan dagligen möta social och ekonomisk utsatthet, och bevitnar ibland hot, våld och öppen drogförsäljning. De ser också regelbundet grupper av framför allt unga män, ibland maskerade, som samlas i olika offentliga utrymmen.

Flera fastighetsägare rapporterar problem med att personer, som uppfattas som kriminella, vistas i lägenheter utan att ha ett förstahandskontrakt. Vissa bor inneboende hos förstahandshyresgäster, medan andra använder någon annans lägenhet som samlingsplats. Detta skapar en otrygghet i och omkring fastigheten, där delar av de kriminella gängen ofta hänger i trapphuset eller på gården. Dessa lägenheter blir också måltavlor för polistillslag, vilket ytterligare ökar de boendes otrygghet. Risken för att rivaliserande gäng attackerar sådana lägenheter är hög, vilket kan sätta oskyldiga i fara. Hot om vräkning mot förstahandshyresgästen är ofta verkningslösa, enligt vissa av de intervjuade fastighetsägarna, eftersom de kriminella enkelt kan flytta till en annan hyresgästs lägenhet.

Ett problem som flera av de intervjuade nämner är att personalen, vid exempelvis hembesök för reparationer, ibland stöter på synliga vapen, skottsäkra västar eller narkotika. En förklaring till detta som lyfts fram är att de kriminella inte alltid informeras av förstahandshyresgästen om det planerade besöket. Tystnadskulturen kan ibland också göra de kriminella säkra på att personalen inte kommer att rapportera oegentligheter till polisen. Någon fastighetsägare berättar också att det har hänt att personal från fastighetsbolaget som kör med bil i området har stoppats och fått bilen genomsökt av kriminella, eftersom de tror att personalen kan ha hittat vapen eller narkotika av misstag i eller i anslutning till någon lägenhet. Stoppandet av fastighetsägares servicepersonal hänger ihop med ett annat allvarligt problem vilket är att kriminella gäng ibland använder fastigheternas förråd och andra utrymmen för sin verksamhet. Detta skapar en stor otrygghet för alla i områdena. Ett antal fastighetsägare berättar att miljövärdar, trygghetsvärdar och annan personal regelbundet stöter på gömd narkotika eller vapen i allt ifrån buskage, el-centraler till miljörum och källarutrymmen. Narkotika har även hittats gömd i oanvända installationer i trapphusen. En fastighetsägare beskrev en incident där en anställd som fann en stor mängd narkotika i ett källarförråd blev omringad och dödshotad av en grupp män.

Den organiserade brottsligheten och de kriminella nätverk som är aktiva i områdena utgör en konkurrerande auktoritet som försöker styra delar av bostadsområdet. Fastighetsägarna beskriver att de dagligen är indragna i en dragkamp om territorier, där vissa av platserna är viktiga för gängen att markera sin närvaro. Grupper av framför allt unga män, och i synnerhet gängkriminella, skapar ofta stor otrygghet för andra boende, särskilt kvinnor och äldre. Hängnet förstärker även normer kring hypermaskulinitet, vilket kan öka risken för aggression och våld. Fastighetsägarna arbetar med olika metoder för att återta dessa platser och den sociala kontrollen. Exempel på fysiska åtgärder är bland annat förbättrad belysning, installation av övervakningskameror och aktivering av offentliga platser. Genom att arrangera sociala aktiviteter och evenemang på dessa platser kan fastighetsägaren återta dem från kriminella gäng. Detta kan inkludera marknader, kulturevenemang eller ledarledda aktiviteter för barn och ungdomar.

10.2.3 Problembilden är inte entydig

Även om de fastighetsägare som har intervjuats ser de allvarliga problem som organiserad brottslighet och kriminella nätverk skapar, varierar deras bedömning av situationens allvar. Vissa beskriver den som mycket allvarlig och direkt systemhotande. De menar att den grova brottsligheten blivit påtaglig. Utsatta områden kan vara trivsamma på dagen, men på natten vågar ingen gå ut. Många av fastighetsägarna vittnar om att boendemiljön har blivit tuffare under de senaste åren.

Några fastighetsägare tonar i stället ner våldet och hoten och lyfter fram det som de uppfattar som positivt, såsom att deras hyresgäster ger höga betyg i nöjdhetsindex. Dessa fastighetsägare medger att det finns kriminalitet i området, men de kriminella personerna utgör bara en liten del av bostadsområdets invånare. Många hyresgäster har bott i området länge. De trivs och är en del av en livlig gemenskap. Däremot uppger många som bor i områdena att de tycker illa om att utomstående talar illa om deras bostadsområde.

Fastighetsägarna säger vidare att de förvånas över hur toleransnivån ständigt höjs. Personalen har blivit härdad av de senaste årens skjutningar och sprängningar, och den tuffa miljön har blivit mångas vardag. Om någon ringer till ett områdeskontor och skriker hotfullt på ett främmande språk rycker man nu på axlarna — något som för några år sedan hade setts som ett allvarligt hot och lett till en polisanmälan. Hotens allvar bedöms dock beroende på avsändaren; om hotet kommer från en person i ett släktbaserat kriminellt nätverk betraktas det som mer allvarligt.

10.2.4 Kriminella familjer och släktbaserade kriminella nätverk

Flera fastighetsägare berättar om att det i vissa områden finns familjer med utländsk härkomst och släktbaserade kriminella nätverk som

påverkar hela omgivningen genom sin närvaro eftersom alla tvingas förhålla sig till dem. Det är, säger en av fastighetsägarna, en outtalad men allmänt känd verklighet. De flesta vet vilka personerna i fråga är, och de som bott länge i området vet vilka personer som bör undvikas. En fastighetsägare berättar att detta till och med påverkar vilka förskolor föräldrar väljer för sina barn. Tystnadskulturen är en del av vardagen, och de boende har tvingats anpassa sig till denna parallella maktstruktur. Samtidigt utsätts fastighetsägarnas personal för påtryckningar, ibland i form av subtila hot.

Vetskapen om att en brottslig person tillhör en familj, släkt eller kriminellt nätverk påverkar viljan att anmäla. Ibland blundar fastighetsägarnas personal för oriktiga hyresförhållanden, och ibland ser de mellan fingrarna vid hot- eller våldssituationer. Om det leder till rättegång är normen hos många av bolagen att medarbetarna inte vittnar.

10.2.5 Fastighetsägarnas åtgärder för att bemöta brottsligheten och minska otrygghet

Fastighetsägare har i varierande grad genomfört åtgärder för att motverka brottsligheten och öka tryggheten. Som exempel nämns bland annat att många bolag har anställt säkerhetschefer, gett personalen säkerhetsutbildning och arbetar mer och mer med stärkt skalskydd, bättre belysning och borttagning av växtlighet kring entréer. Ett stort problem som återkommer i intervjuerna är att kriminella gäng eller andra grupper samlas i källare eller andra gemensamma utrymmen. Detta skapar olust och otrygghet för de boende och för att minska ”hänget” används tekniska lösningar som högfrekvenslarm. Säkerhetsbesiktningar¹¹⁶ genomförs för att göra fastigheterna så brottsförebyggande som möjligt, och samarbeten sker med aktörer som fastighetsägareföreningar och störningsjourer. Ett område som säkerhetsbesiktningen fokuserar på är att leta upp och ta bort utrymmen som skulle kunna användas som gömställen, exempelvis redskapsförråd, undertak, eller ventilationsanläggningar.

Många fastighetsägare har rutiner för att minska inbrottsrisken och öka trygghetskänslan. Exempel på åtgärder är väktarronderingar. Väktarronderingar är en del av en bredare strategi för att förbättra säkerheten i fastighetsägarnas utsatta områden. Det råder dock bred enighet om att fysiska åtgärder som passersystem och skalskydd inte är tillräckliga insatser för att öka tryggheten för de boende.

Samverkan nämns som helt avgörande i arbetet med att motverka otrygghet, och effektivt hantera komplexa problem, där polisen är den viktigaste aktören. Samverkan kan innebära att det görs trygghetsvandringar,

¹¹⁶ En säkerhetsbesiktning inom fastighetsförvaltning är en systematisk genomgång av en fastighet för att identifiera och åtgärda potentiella säkerhetsrisker. Syftet är att förebygga brott, öka tryggheten för boende och besökare samt säkerställa att fastigheten uppfyller gällande säkerhetsstandarder.

brottsförebyggande möten, eller att fastighetsägarna tipsar polisen om aktuella platser där det säljs droger. Tystnadskulturen upplevs som ett allvarligt problem, eftersom de boende inte vågar rapportera om brott förrän situationen är akut. Samverkan kan motverka ryktesspridning eftersom information delas mellan samverkanspartners. Om det viktigaste aktörerna agerar som en enad front stärks förtroendet bland de boende, vilket i sin tur minskar benägenheten att tro på och sprida obekräftade uppgifter. Vid incidenter möjliggörs ett samordnat agerande att korrekt information når ut snabbt, vilket förhindrar att rykten sprids. Genom att involvera lokala ledare och organisationer i informationsspridningen, menar några fastighetsägare att de genom andra aktörer kan nå ut till fler hyresgäster.

Merparten av fastighetsägarna har en policy eller handlingsrekommendation för hur medarbetare ska agera om de stöter på vapen eller narkotika i allmänna utrymmen eller på gårdarna. Däremot är det mindre tydligt hur personalen ska agera vid hembesök om de bevittnar sådana fynd. I dessa situationer är det ofta upp till den enskilde att besluta hur de ska agera. Ibland kan information om vad som har setts eller hörts i en lägenhet lämnas informellt till polisen; andra gånger väljer personalen att hålla det för sig själva. För att minska risken för påtryckningar och hot lämnas inte personalens mobilnummer ut och det är endast medarbetarnas förnamn som förekommer på webbplatser eller i annan kommunaktion. En del fastighetsägare säger att om något ska anmälas till polisen eller socialtjänsten så görs detta av den anställdes närmaste chef eller någon person som specifikt arbetar med trygghets- eller säkerhetsfrågor.

Flera fastighetsägare anser att de har fått bättre verktyg för att komma åt hyresgäster som upplåter sina lägenheter till kriminella och deras verksamheter och de är positiva till den skärpning som skett av hyreslagen.¹¹⁷

Några fastighetsägare upplever att det finns ett stort avstånd till hyresgästerna såväl språkligt som kulturellt. En strategi är att anställa kvinnor som själva bor i området för att sköta trappstädning med mera. De som tillhör områdets sociala och kulturella sfär sägs ha lättare att bemöta de boende jämfört med fastighetsägarens övriga personal. Tanken med dessa inslag av självförvaltning är att det ska minska nedskräpning eller skadegörelse. Samtliga tio fastighetsägare anser att deras egen personal och underleverantörers personal än så länge kan utföra sina arbetsuppgifter. Kriminella personer, särskilt de med hög status, respekterar ofta fastighetsägares officiella roll, vilket innebär att fordon märkta med bolagets namn kan fungera som ett skydd mot personangrepp.

¹¹⁷ Se kapitel 8.2.

10.2.6 Fastighetsägarnas syn på jämställdhet mellan kvinnor och män i utsatta områden

Få uttömmande svar ges på frågan om fastighetsägarna upplever att kvinnor och män i utsatta områden reagerar olika på hur manliga kriminella personer eller släktbaserade kriminella nätverk påverkar boendemiljön. Dock är de allra flesta av fastighetsägarna ense om att det är annorlunda att bo i områden som finns med på polisens lista över utsatta områden, jämfört med att bo i ett område där majoriteten av de boende är födda i Sverige. Som exempel nämns att otryggheten ökar i ett område som är nedskräpat, eftersom det ger intrycket av att ingen har kontroll över det. Många boende i de utsatta områdena tar varken till sig skriftlig information eller muntliga instruktioner om hur avfall ska sorteras och hanteras. Samtliga fastighetsägare beskriver problemen med avfallshantering eftersom det påverkar trygghetskänslan negativt.

Frågan om utemiljöerna är könskodade, det vill säga om det finns platser i bostadsområdet där endast män vistas och kvinnor undviker att passera på grund av männens närvaro uppfattas som känslig. Vissa fastighetsägare svarar tveksamt ja, medan andra, svarar nej. Det framkommer också att situationen varierar beroende på tidpunkt och att utemiljöerna på kvällstid ofta i högre grad domineras av män. Generellt sett undviker kvinnor och barn att vistas på platser när grupper av män samlas, exempelvis på torg, i parker, trappuppgångar, broar eller andra platser som balkonger eller grillplatser. Dessa platser ger män ofta en god översikt över vilka som rör sig i området. Trots många försök att skapa trygga mötesplatser i utemiljöerna är det fortfarande främst kvinnor som stannar hemma på kvällarna.

När fastighetsägarna ombeds att utveckla jämställdhetsperspektivet, säger några att boendemiljön kan uppfattas olika beroende på kön, men att detta är situationsbetingat. Öppen narkotikaförsäljning skapar stor otrygghet för både kvinnor och män och påverkar båda könen rörelsemönster. Enligt vissa fastighetsägare påverkas dock kvinnor i högre grad av otryggheten på grund av den manliga närvaron, särskilt i områdenas centrumdelar. Å ena sidan har de intervjuade fastighetsägarna ingen heltäckande bild av de boendes villkor kvälls- och nattetid. Å andra sidan beskriver flertalet fastighetsägare att kvinnor, särskilt äldre, undviker att gå ut på kvällstid. Någon har en avvikande uppfattning och säger istället kvinnor i allmänhet inte är rädda för att vara ute på kvällen eller oroliga för att bli utsatta för våldsbrott, i varje fall är det inget vederbörande hör om. Andra fastighetsägare uttalar med tydlighet att kvinnor inte går ut efter kl. 18 och att de undviker vissa platser, särskilt platser som är manligt dominerade. En fastighetsägare berättar att de rekommenderar de boende från att helst undvika att vistas utomhus i bostadsområdena på natten. Personen ifråga menar att det till och med är bra om de boende känner sig otrygga eftersom det innebär att de inte går ut på kvällstid. Fastighetsägaren vill inte bidra till att ”lura” sina hyresgäster att vistas i en farlig miljö.

Värt att notera är att det finns fastighetsägare som vill tona ner kopplingen mellan ojämställdhet och de kriminella männens hypermaskulinitet. Platskännedom kan enligt dessa uppväga den otrygghet som män med hypermaskulin framtoning kan tänkas frammana hos unga flickor och kvinnor. Det handlar om att det finns kvinnor som har vuxit upp i området och som känner sig trygga, eftersom de vet vilka platser och personer de ska undvika. De känner igen många som bor i området, många hjälps åt med och de håller ett gemensamt öga på varandra. Kvinnor som har denna typ av platskännedom känner sig mer otrygga på dagen än på kvällen eftersom det enligt dem själva är på dagtid som det öppna våldet och brottsligheten sker.

10.2.6.1 Fysiska åtgärder görs för att minska otrygghet kan ibland motverka sitt syfte

Som nämnts arbetas det aktivt med utemiljön för att öka tryggheten och för att återta den sociala kontrollen över vissa platser. De exempel på åtgärder som nämns i intervjuerna är bland annat förbättrad belysning, avlägsnande av buskar och träd, borttagning av olovliga byggnationer på hyresgästernas uteplatser med mera. Ingen nämner begreppet CPTED¹¹⁸ vid namn, men det ter sig trots allt vara uppenbart att det arbetas med den typen av brottsförebyggande miljödesign för att göra offentliga platser mindre attraktiva för kriminell verksamhet.

På en lekplats har en fastighetsägare medvetet valt att inte anlägga en fotbollsplan utan istället skapa ytor som uppmuntrar till rörelse och gemenskap för både barn och vuxna. De har noterat att när gäng försöker ta över en plats blir det svårare för dem om platsen är välbesökt, vilket gör att de håller sig borta. Därför anordnas det ledarledda aktiviteter på de platser som ska återtas, eftersom detta ses som ett effektivt sätt att hålla gängen borta.

Initiativ för att skapa attraktiva mötesplatser på gårdar har hos vissa fastighetsbolag tvingats monteras ner. Flera fastighetsägare beskriver hur trivselskapande mötesplatser, såsom utegym, grillplatser, grönområden och blomsterplanteringar, ibland har fått tas bort på grund av att manliga grupper tagit över platserna. I vissa fall har fastighetsägare till och med fått statligt stöd för att skapa dessa miljöer, men sedan tvingats avlägsna dessa när de blev samlingsplatser för gängkriminella ungdomar och män.

Trygghetsvandringar som arrangeras tillsammans med hyresgäster nämns återkommande i intervjuerna. Fastighetsägare arbetar även aktivt för att hålla områdena snygga och rena, och det råder nolltolerans mot klotter, ibland till nästan vilken kostnad som helst. Flera fastighetsägare använder uttrycket ”Broken Windows” för att beskriva sin förvaltningsvision. I

¹¹⁸ Se avsnitt 6.3 för definition och exempel.

vissa områden bedrivs BID-inspirerad platssamverkan,¹¹⁹ där gemensamma trygghetsvandringar genomförs med polis, skolungdomar, barn, andra fastighetsägare och kommunen.

10.2.6.2 Kvinnor och män kan arbeta i utsatta områden men kvinnor får ett annat bemötande

De tillfrågade fastighetsägarna anser att arbetsmiljön för deras anställda i utsatta områden generellt sett är jämställd, med vissa undantag. I några områden finns det en oro bland personalen inför att besöka specifika utemiljöer eller trappuppgångar, vilket gör att de ofta arbetar i par. En fastighetsägare tillåter inte kvinnor att arbeta ensamma utomhus i dessa områden, och samma regel gäller för besök i hyresgästers hem – ingen kvinna gör hembesök ensam. Personalen kan också ta med sig trygghetslarm vid hembesök.

Vidare framkommer i vissa intervjuer att anställda upplever att det förekommer hotbilder i områdena och att kvinnlig personal upplever att deras könstillhörighet har betydelse. Bristande jämställdhet kan märkas tydligt i bemötandet från vissa manliga boende. Fastighetsägare ger exempel på män med utländsk bakgrund som försöker undergräva kvinnlig personals auktoritet genom att inte visa respekt. Detta kan ske genom att vägra skaka hand, ignorera de kvinnliga medarbetarna genom att konsekvent vända sig till en manlig kollega eller kräva att få tala med en manlig överordnad. En viss anpassning till denna manliga överordning har hos vissa bolag skett och en fastighetsägare berättar att dennes personal låter en manlig kollega kontakta manliga hyresgäster som de vet tidigare har uttryckt ovilja att tala med kvinnor om frågor som rör boendet.

10.2.7 Fastighetsägarnas kunskap om förekomsten av våld mot kvinnor, hedersrelaterat förtryck och våld

Fastighetsägarna säger sig vara medvetna om förekomsten av hederssystem men är samtidigt försiktiga med att hyresgästers etniska bakgrund används som grund för generaliserande antaganden eller stereotypisering. Hedersrelaterat våld och förtryck riktas i de flesta fall från en person mot en annan inom samma utländska bakgrund.¹²⁰ Att en stor majoritet av hyresgästerna i utsatta områden ofta har en bakgrund i länder som kan vara förknippade med hederskultur innebär att hedersrelaterade problem sannolikt förekommer. Fastighetsägarna har dock svårt att bedöma och uttrycka problemens omfattning.

¹¹⁹ Med BID-inspirerad platssamverkan avses en formell samverkan mellan fastighetsägare och andra aktörer, organiserad genom en fastighetsägareförening och inspirerad av det amerikanska BID-systemet (Business Improvement Districts). Syftet med den samverkan är att samla resurser för att bland annat genomföra brottsförebyggande eller attraktivitetshöjande åtgärder i ett specifikt avgränsat område.

¹²⁰ Prop. 2021/22:138.

Fastighetsägarna beskriver att många kvinnor i särskilt utsatta områden har begränsade språkkunskaper i svenska och att de ofta är beroende av sina män eller barn för att få information om vad som sker utanför hemmet. Enligt flera fastighetsägare som tillfrågats är normen att kvinnorna tillbringar mer tid hemma, särskilt på kvällstid. Aktiviteter för flickor är vanligtvis förlagda i anslutning till skolan och flickor med bakgrund utanför Europa verkar ofta ta ett större ansvar för familjen jämfört med svenska flickor.

Fastighetsägarna säger sig se vissa tecken på hederskultur i att kvinnor följer traditionella normer. Exempelvis genom att inte öppna lägenhetsdörren om de är ensamma hemma eller att visa sig utan huvudduk. Fastighetsägarna märker också att kvinnor i vissa grupper inte tillåts ha kontakt med företagets personal. Några av dem berättar att mannen i hushållet kan kräva att vara hemma om en reparation ska göras i lägenheten. Anställda vittnar även om att de vid lägenhetsbesök ser att kvinnan får vänta i ett separat rum medan mannen i familjen pratar med hyresvärdens personal eller underleverantör. Huruvida detta är exempel på hedersförtryck eller ett uttryck för religiositet är inget som personalen kan avgöra, säger flera fastighetsägare.

På frågan om fastighetsägarna kan bidra till att minska hedersrelaterat våld och förtryck svarar flera att de redan arbetar med detta. Många har anammat initiativ som Våga bry dig eller Huskurage, som uppmuntrar personal och boende att våga rapportera om de ser tecken på hedersrelaterat våld eller förtryck. Andemeningen är att rapportering av misstänkt våld är ett sätt att visa omtanke om sina medmänniskor.

Vissa fastighetsägare arbetar förebyggande genom att ge ekonomiskt stöd till exempelvis moskéer, andra religiösa samfund eller etniska föreningar som uppger att de verkar för delaktighet och allas lika värde. Fastighetsägarna upplever inga tydliga tecken på hedersnormer vid möten och informationsträffar där både kvinnor och män med utländsk bakgrund deltar. I många fall är det dessutom fler kvinnor än män på plats. De mest aktiva kvinnorna är oftast äldre, svenskfödda kvinnor som har bott i området under lång tid.

Under arbetsplatsmöten diskuterar fastighetsägares personal vad de har bevittnat hemma hos hyresgästerna. Många påpekar att de har svårt att skilja hedersrelaterat våld från annat våld. Fastighetsägarna vill inte heller misstänkliggöra sina hyresgäster, eftersom det inte ska uppfattas som att hyresvärderna bedriver någon form av angiveriverksamhet, utan snarare att passa på att observera om det finns tecken på våld eller förtryck som kan påverka kvinnor och barn

Personal som besöker lägenheter och bevittnar tecken på våld mot kvinnor, hanterar detta på ungefär samma sätt som när de upptäcker vapen eller narkotika. Många fastighetsägare har olika policys för att hantera

sådana situationer. Gemensamt för alla fastighetsägare är att de inte vill riskera personalens säkerhet genom att utsätta dem för eventuell vedergällning.

Vissa fastighetsägare som vill bidra till att motverka mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld sätter upp annonser i trapphus och andra gemensamma utrymmen med information om hur anonyma tips om våld och hedersförtryck kan lämnas. Trots detta upplever de att många hyresgäster inte är medvetna om möjligheten att rapportera misstankar anonymt till polisen. Flera fastighetsägare sätter också upp telefonnummer till polisen, kvinnojouren och socialförvaltningen i tvättstugor och miljörum.

10.3 Lärdomar av intervjustudien

Det kan tyckas självklart att fastighetsägare, särskilt i utsatta områden, ska vidta alla nödvändiga åtgärder för att deras bostadsområden ska vara trygga och säkra för alla, oavsett tid på dygnet, kön eller nationalitet, och för att motverka brottslighet. Att äga och förvalta hyresfastigheter är dock inte välgörenhet; bostadsuthyrningen är marknadsstyrd, vilket innebär att fastighetsägarnas insatser måste vara ekonomiskt hållbara och ge avkastning. Fastighetsägare i dessa områden är väl medvetna om det hot som organiserad brottslighet utgör för samhället och förstår varför vissa av deras bostadsområden klassas som särskilt utsatta av polisen. Den otrygghet detta medför skapar inte bara ett ökat tryck på ekonomiska investeringar utan innebär även att fastighetsägarna måste hantera utmaningar långt utöver det vanliga förvaltningsarbetet. Genom att stärka skalskydd och öka övervakningen kan fastighetsägare försvåra kriminella aktiviteter och därmed bidra till en tryggare och säkrare boendemiljö, vilket även hjälper till att förebygga brottslighet.

Flera fastighetsägare anställer trygghetsvärdar och genomför regelbundna ronderingar för att störa kriminell verksamhet, stärka trygghetskänslan och underlätta för de boende att använda gemensamma ytor. Traditionella metoder, såsom övervakning och fysiska trygghetsåtgärder, har dock visat sig otillräckliga på egen hand. Ökad samverkan mellan olika samhällsaktörer – inklusive kommuner, polis, socialtjänster och den lokala ideella sektorn – är nödvändigt för att hantera den organiserade brottsligheten och de maktstrukturer som förstärker kriminalitet och otrygghet. Inte minst för att förhindra att unga pojkar rekryteras till kriminella gäng. I förlängningen handlar det om att återta platser från kriminella med målet att skapa en trygg och socialt blandad miljö.

10.3.1 Fastighetsägarnas roll för att främja jämställdhet mellan kvinnor och män

Det är svårt för fastighetsägare att påverka ojämställda levnadsvillkor och mäns våld mot kvinnor bland sina hyresgäster. Däremot kan de, som

arbetsgivare, främja jämställdhet och öka tryggheten hos egen personal. Kvinnlig personal bemöts ibland med mindre respekt från vissa manliga boende, särskilt i områden präglade av de kriminella gängens hypermaskulinitet och patriarkala normer, vilket underminerar deras auktoritet och skapar en ojämsälld arbetsmiljö. På grund av lokal könsseparatism får kvinnlig personal inte tillgång till lika mycket information. Detta gör att viktig platskunskap i exempelvis det trygghetsskapande arbetet riskerar att inte blir känt i förvaltningen.

10.3.2 Fastighetsägarnas hembesök – hinder och möjligheter för att synliggöra hedersvåld och förtryck

Fastighetsägarna verkar alla vara medvetna om hederssystemets existens, men de är osäkra på omfattningen av hedersrelaterat våld och förtryck i sina områden. Personalen kan möta svårtolkade sociala normer där det kan vara oklart om ett beteende är uttryck för hedersförtryck eller religiös sedvänja. Som fastighetsägare vill man inte heller att det ska framstå som att de spionerar på sina hyresgäster. Därtill kommer personalens säkerhet eftersom fastighetsägarna vill undvika en anställd utsätts för repressalier.

På frågan om vilka tecken som indikerar hedersproblem bland hyresgästerna, nämns att kvinnliga hyresgäster, i samband med hembesök, hålls isolerade eller ombeds vänta i separata rum medan mannen hanterar besöket.

För att bättre kunna stödja hyresgäster som lever i utsatthet eller i våldsamma relationer erbjuder många fastighetsägare sina anställda flera utbildningsinsatser, såsom Huskurage. Utbildningarna ger personalen kunskap om hur man kan agera omtänksamt och med empati, utan att öka riskerna för sig själva eller de boende. Målet med dessa utbildningar är att möjliggöra ett tryggt och respektfullt stöd för utsatta hyresgäster, samtidigt som personalen lär sig att bemöta dessa situationer på ett sätt som minimerar riskerna för alla inblandade. I gemensamma utrymmen som tvättstugor har vissa fastighetsägare satt upp informationsblad och QR-koder med hänvisningar till kvinnojourer och andra hjälpinstanser. Denna diskreta informations-spridning gör det möjligt för utsatta individer att få tillgång till stöd utan att behöva röja detta för övriga medlemmar i hushållet.

10.3.3 Fastighetsägarnas balansgång

En insikt som växer fram ur intervju materialet är att fastighetsägarna balanserar mellan att visa omtanke om sina hyresgäster och att undvika att uppfattas som påträngande. Personalen instrueras att vara försiktig för att inte missbruka förtroendet det innebär att gå in i någons hem, men detta begränsar samtidigt deras möjligheter att ingripa vid misstankar om våld eller kontrollerande förtryck. I områden där fastighetsägare, polis och kommun samverkar finns möjlighet för fastighetsägare att diskret meddela misstänkta aktiviteter utan att behöva göra formella anmälningar,

vilket stärker tryggheten utan att sätta personalen i direkt fara. Balansgången mellan att informera polisen om alla iakttagelser och att ibland blunda för att skydda personalen från hot eller repressalier är svår. I slutändan prioriteras de anställdas säkerhet.

Att motverka mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck i utsatta områden innebär stora utmaningar. De maskulint kodade och konkurrerande maktstrukturer som förekommer i dessa områden förstärker normer som begränsar kvinnors rörelsefrihet och sociala interaktioner, vilket bidrar till ojämställda livsvillkor och skyddar våldsutövande män från upptäckt. Fastighetsägare, som ansvarar för trygghetsskapande åtgärder, anser sig ofta inte vara i en position att direkt påverka dessa sociala problem. Däremot framhåller de att deras insatser för att stärka säkerheten, skapa trygga ytor och samverka med andra samhällsaktörer kan ha en indirekt effekt. Många som vill lämna hedersrelaterade strukturer eller gängmiljöer behöver en säker plats. Fastighetsägare kan tillhandahålla fler skyddade boenden för kvinnor och ungdomar som är utsatta för våld i hemmet eller andra former av kontroll. Genom att ekonomisk stötta lokala organisationer som arbetar för kvinnors rättigheter, särskilt i områden med hedersnormer, kan fastighetsägare bidra till att skapa lokala stödnätverk som stärker kvinnors ställning.

11 Internationell utblick

Många europeiska länder har sett en betydande minskning av traditionella brott som inbrott och stöld under senaste decenniet. Å andra sidan, är organiserad brottslighet och våld mot personer ett fortsatt problem i flera länder. Syftet med denna internationella utblick är att hämta inspiration från Nederländerna och England som har kommit långt med att integrera brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i sin samhällsbyggnadsprocess. Syftet är inte att ge en övergripande bild av hur brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete görs i dessa länder, utan snarare att belysa några av de viktiga regelverken och tillvägagångssätten som används och visat sig effektiva i arbetet. Detta bygger på en granskning av utvalda officiella dokument och intervjuer med experter inom området i länderna.

11.1 Nederländerna - en integrerad och samarbetsinriktad brottsförebyggande strategi

Nederländerna har under de senaste decennierna upplevt en betydande minskning av brottsligheten, vilket kan tillskrivas en kombination av strategiska brottsförebyggande åtgärder, standardisering, samhällsförändring, och teknologiska framsteg. Framträdande är den starka traditionen av samarbete och institutionaliserat brottsförebyggande arbete, där samverkan mellan kommuner, polis, bostadsorganisationer, samt andra aktörer som företag, butiker, barer/caféer, industriområden, skolor, och kollektivtrafik har varit avgörande för att implementera och upprätthålla dessa åtgärder.

Enligt den nationella statistiken, veiligheidsmonitor (VM), 2003, har det antalet polisanmälda brott minskat med cirka 30 procent mellan 2012 och 2022.¹²¹ Denna minskning omfattar en rad olika brottstyper, inklusive inbrott och stöld. Särskilt anmärkningsvärt är att antalet bostadsinbrott har minskat med 80 procent mellan 1980 och 2021.¹²² Denna positiva utveckling återspeglas även i brottsofferstatistik, där antalet personer som rapporterat att de blivit offer för traditionella brott minskade med 53 procent mellan 2005 och 2021.¹²³

¹²¹ Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (2023). [Cahier 2023-17. Criminaliteit en rechtshandhaving 2022](#). Ministerie van Justitie en Veiligheid. Hämtat 2024-11-25.

¹²² Ministry of Security and Justice (2023). European good practice in crime prevention and successful experience from the Netherlands in crime prevention, Presentation av Waard Jaap de för Justitiedepartementet i Armenien, 22 February 2023.

¹²³ Centraal Bureau voor de Statistiek (2023). [Veiligheidsmonitor 2023](#). Hämtat 2024-11-25.

Statistiken visar också att andelen våldsbrott minskade från 7,0 till 4,3 per tusen invånare mellan 2010 och 2023, vilket motsvarar en minskning på cirka 38,6 procent.¹²⁴ De högsta nivåerna av våldsbrott återfinns fortfarande i storstäder som Rotterdam, Haag och Amsterdam, där socioekonomiska faktorer och urbanisering kan spela en roll i brottslighetens dynamik.

11.1.1 Styrning genom lagar och standarder

Den Nederländska Spatial Planning Act (Wro) reglerar markanvändning och planering med fokus på hållbarhet och samverkan mellan nationella och lokala planer, motsvarande svensk PBL. Bouwbesluit, som motsvarar BBR, reglerar byggstandarder och krav för säkerhet, hälsa, tillgänglighet och miljöpåverkan. Brottsförebyggande och trygghetsperspektiv ingår inte uttryckligen i Wro eller Bouwbesluit.¹²⁵

Politiekeurmerk Veilig Wonen (PKVW) (Police Label Secure Housing) är ett centralt inslag i det nederländska brottsförebyggande arbetet.¹²⁶ Metoden som initierades i slutet av 1980-talet av den nederländska polisen i samarbete med olika intressenter har blivit en standard för att förbättra säkerheten och tryggheten i bostadsmiljöer, med särskilt fokus på inbrott och skadegörelse, genom miljödesign. Inom ramen för bredare brottsförebyggande strategier omfattar systemet design, utbildning och frivillig certifiering av byggplaner och säkerhetsåtgärder, samt handböcker och riktlinjer som uppdateras regelbundet för att säkerställa att de är relevanta och effektiva. Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV) är det nationella centrum som hanterar PKVW-certifieringen och fungerar som en central statlig aktör i det brottsförebyggande arbetet.¹²⁷

PKVW-systemet används flitigt i Nederländerna och har visat sig ha positiva effekter inte bara på inbrott, utan även på andra brottstyper och på trygghetsaspekter som social sammanhållning och invånarnas tillfredsställelse med de lokala myndigheternas och polisens insatser.¹²⁸

Nederländerna använder en evidensbaserad metod för att utveckla och implementera brottsförebyggande policyer. Detta innebär att beslut baseras på data och forskning för att säkerställa att de är effektiva. Det finns också en kontinuerlig utvärdering och forskning kring

¹²⁴ Centraal Bureau voor de Statistiek (2024). [CBS. Criminaliteit: geweldsmisdrijven en woninginbraken, 2010 - 2023](#). Hämtat 2024-08-21.

¹²⁵ Wet ruimtelijke ordening (2024). [Wet ruimtelijke ordening. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer](#). Hämtat 2024-08-23.

¹²⁶ Ministry of Security and Justice (2023). European good practice in crime prevention and successful experience from the Netherlands in crime prevention, Presentation av Waard Jaap de för Justitiedepartementet i Armenien, 22 February 2023.

¹²⁷ Jongejan, A. & Woldendorp, T. (2013). A Successful CPTED Approach: The Dutch 'Police Label Secure Housing' Built Environment, 39 (1), s. 31-48.

¹²⁸ Nauta, O. (2004). [De effectiviteit van het Politiekeurmerk Veilig Wonen](#) Hämtat 2024-09-19. Studien visar att risken för inbrott var 60 procent lägre i PKVW-certifierade bostäder jämfört med bostäder som ej var certifierade.

brottsförebyggande metoder och deras effektivitet. Detta inkluderar studier och rapporter som analyserar utvecklingen och effekterna av olika åtgärder.¹²⁹

11.1.2 Samarbete och Institutionalisering

I Nederländerna råder en stark anti-auktoritär kultur som betonar vikten av samarbete mellan olika aktörer, samt lokala samhällen. Till exempel samarbete mellan kommuner, myndigheter, polisen, bostadsföreningar, samt andra aktörer som företag, butiker, barer/caféer, skolor, och kollektivtrafik och medborgare. Arbetet stöds av nationella riktlinjer från inrikesministeriet, justitieministeriet och ministeriet för bostäder och stadsplanering som förespråkar användningen av säkerhetsverktyg och standarder. Dessa samarbeten har till exempel varit avgörande vid fysisk omvandling av utsatta områden för att öka tryggheten för de boende.¹³⁰

Den Nationella Plattformen för Brottskontroll, en motsvarighet till Brå, är ett forum där centralregeringen, lokala myndigheter och näringslivet samarbetar för att utveckla och implementera strategier. Detta inkluderar både offentliga och privata partnerskap samt samarbete med den privata säkerhetsindustrin, bostadsorganisationer och försäkringsbolag.¹³¹

Kommunerna spelar en central roll i att implementera brottsförebyggande åtgärder på lokal nivå, och ser till att kraven i Wro och Bouwbesluit uppfylls i varje byggprojekt. De också erbjuder stöd och råd om brottsförebyggande åtgärder till byggaktörer, och kan erbjuda ekonomiskt stöd för säkerhetsåtgärder, som till exempel bidrag för PKVW-certifieringen och förbättrad belysning i bostadsområden.¹³²

Polisen har en viktig roll i att övervaka och stödja brottsförebyggande initiativ. Historiskt sett har polisen varit involverad i att utfärda PKVW-certifikat och samarbeta med kommuner för att minska brottslighet. I varje polisdistrikt finns en standard som föreskriver att det ska finnas en grupp specialiserad på brottsförebyggande arbete och CPTED (Crime Prevention Through Environmental Design).¹³³

¹²⁹ Ministry of Security and Justice (2023). European good practice in crime prevention and successful experience from the Netherlands in crime prevention, Presentation av Waard Jaap de för Justitiedepartementet i Armenien, 22 February 2023.

¹³⁰ Jongejan, A. & Woldendorp, T. (2013) A Successful CPTED Approach: The Dutch' Police Label Secure Housing'. Built Environment, 39(1); Nørgaard, H., & Rudå, S. (2021). Fysisk omdannelse i udsatte boligområder. Aalborg Universitet.

¹³¹ Ministry of Security and Justice (2023). European good practice in crime prevention and successful experience from the Netherlands in crime prevention, Presentation av Waard Jaap de för Justitiedepartementet i Armenien, 22 February 2023.

¹³² Ministry of Justice and Security (2023) Domestic burglary in The Netherlands. 22 February 2023.

¹³³ Jongejan, A. & Woldendorp, T. (2013). A Successful CPTED Approach: The Dutch' Police Label Secure Housing'. Built Environment, 39 (1); Armitage, R. (2016). Crime prevention through environmental design. Environmental criminology and crime analysis, s. 278-304. Routledge.

Ett framträdande inslag i det nederländska brottsförebyggande arbetet är det starka medborgarengagemanget. Lokala initiativ, såsom grannskapsvakter och medborgargrupper, har blivit allt vanligare och arbetar aktivt för att öka medvetenheten om säkerhet genom utbildningar och informationskampanjer.

11.1.3 Tillämpning av CPTED

Trots avsaknaden av en enhetlig nationell lag för att minska brottslighet och öka trygghet i samhällsbyggnadsprocessen, tillämpas CPTED brett inom stadsplanering i Nederländerna.¹³⁴

Över trettio år av CPTED-förespråkande och utbildning i Nederländerna har resulterat i en utbredd medvetenhet och integration av principerna i planeringpolicy och praxis på olika nivåer. CPTED har integrerats i stadsplanering och design genom att fokusera på faktorer som ögon på gatan, övervakning och synlighet, säkra och trygga transporter och/samt belysning.¹³⁵

Säkerhetscertifieringssystemet, PKVW, bygger också på CPTED-principer, och syftar till att göra det svårt att begå inbrott och stöld.¹³⁶ Utbildning och certifiering av byggplaner och säkerhetsåtgärder har varit en del av PKVW-systemet, vilket syftar till att säkerställa att säkerhet och trygghet beaktas i ett tidigt skede av samhällsbyggnadsprocessen.

Samverkan mellan olika aktörer, inklusive kommuner, polis och bostadsorganisationer, har varit avgörande för att implementera och upprätthålla CPTED-principerna. Detta inkluderar att arbeta med Building Plan Advisors (dutch, "Bouwplanadviseur") under design och förvaltning av bostäder och offentliga rummet. Kommuner har ett antal Building Plan Advisors vars roll liknar Englands "Designing Out Crime Officers" (DOCOs).¹³⁷

Nederländerna har varit också aktivt i framtagning och användning av internationella CPTED standarder som ISO 22341:2021 och CEN/TS 14383-2:2022.¹³⁸

¹³⁴ López, M.J.J., & Van Soomeren, P. (2024). Nieuw Handboek Veilig Ontwerp en Beheer. Uitgeverij Thoth.

¹³⁵ Jongejan, A. & Woldendorp, T. (2013) A Successful CPTED Approach: The Dutch' Police Label Secure Housing'. Built Environment, 39 (1).

¹³⁶ Ministry of Security and Justice (2023). European good practice in crime prevention and successful experience from the Netherlands in crime prevention, Presentation av Waard Jaap de Justitiedepartementet i Armenien, 22 February 2023.

¹³⁷ Jongejan, A. & Woldendorp, T. (2013) A Successful CPTED Approach: The Dutch' Police Label Secure Housing'. Built Environment, 39 (1); Armitage, R. (2016). Crime prevention through environmental design. Environmental criminology and crime analysis, s. 278-304. Routledge.

¹³⁸ López, M.J.J., & Van Soomeren, P. (2024), Nieuw Handboek Veilig Ontwerp en Beheer Uitgeverij Thoth; ISO 22341:2021 ger riktlinjer för CPTED-principer för brottsförebyggande genom fysiska utformning.

11.1.4 Fokus på fysiska och tekniska åtgärder

Det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i Nederländerna är omfattande och integrerar fysiska och tekniska säkerhetsåtgärder, samt fysisk utformning för att öka tryggheten. Viktiga insatser inkluderar användning av CCTV och övervakningsteknologi,¹³⁹ och PKVW-certifiering för att skydda byggnader mot inbrott,¹⁴⁰ samt tillämpning av CPTED för att förbättra säkerheten och tryggheten genom stadsplanering med fokus på god synlighet och naturlig övervakning.

Teknologiska framsteg har haft en betydande inverkan på brottsförebyggande arbete i Nederländerna. Användningen av övervakningskameror, smarta hem-lösningar och mobilappar för att rapportera misstänkt aktivitet har blivit allt vanligare. Dessa teknologier gör det möjligt för medborgarna att vara mer proaktiva i sina insatser för att förebygga brott. Dessutom har polisen implementerat avancerade dataanalysverktyg för att identifiera brottsmönster och optimera sina resurser.

11.1.5 Jämställdhetsperspektiv

I Nederländerna har principerna om jämlikhet och icke-diskriminering varit en del av konstitutionen sedan 1980 talet, med kontinuerliga lagstiftningsinsatser för att skydda mot könsdiskriminering och för att främja jämställdhet. Landet har implementerat en offentlig politik för jämställdhetsintegrering sedan 2018, genom vilken myndigheterna är skyldiga att bedöma effekter kopplat till jämställdhet och intersektionalitet av nya policyer.¹⁴¹ Det nationella handlingsprogrammet, National Action Plan: The Gender and LGBTI Equality Policy Plan: Putting principles into practice (NAP) är regeringens policyplan som syftar till att främja jämställdhet och rättigheter för kvinnor och LGBTI-personer¹⁴². En av de tre huvudfokusområdena i planen är säkerhet, trygghet, och acceptans. Säkerhet beskrivs här som skydd från fysiska och psykiska hot, inklusive gatutrakas-serier, och trygghet beskrivs som välbefinnande i offentliga rum. Acceptans berör aspekter som respekt och inkludering av alla, oavsett kön eller identitet, men även respekt gentemot olikheter.¹⁴³

Safe Cities (Veilige Steden) är ett av de viktigaste nationella programmen inom NAP som syftar till att öka säkerheten för kvinnor och tjejer i

¹³⁹ Hesselings, R. (1995). Functional surveillance in the Netherlands: Exemplary projects. *Journal of Philosophical Logic*, s. 131-151.

¹⁴⁰ Ministry of Security and Justice (2023). European good practice in crime prevention and successful experience from the Netherlands in crime prevention, Presentation av Waard Jaap de för Justitiedepartementet i Armenien, 22 February 2023.

¹⁴¹ Ministry of Education, Culture and Science (2018). [Gender & LGBTI Equality Policy Plan 2018-2021: Putting principles into practice](#). Hämtat 2024-11-11.

¹⁴² Motsvarar i Sverige Hbtqi, som är ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, personer med queera uttryck och identiteter och intersexpersoner. [Hbtqi-fakta & tips - RFSL : RFSL](#). Hämtat 2024-11-03.

¹⁴³ Ibid.

offentliga rummet, särskilt gällande trakasserier.¹⁴⁴ Programmet utgår från faktumen att även om mycket av det könsbaserade våldet sker bakom stängda dörrar, upplever många kvinnor trakasserier eller övergrepp på gatorna, på arbetsplatsen, i kollektivtrafiken och i nattlivet. Av den anledningen ger Safe Cities ekonomiskt stöd till lokala säkerhetsinitiativ som fokuserar på kvinnor. Programmets fokusområden inkluderar genusmedvetenhet, prevention och diversitet bland kvinnor och flickor, där vägledning och bästa praxis delas mellan kommuner. Samarbetande lokala myndigheter får bland annat ekonomiska bidrag för att hantera problem som som gatutrakasserier, sexuell aggression och våld i nattlivet.

Ett antal nederländska kommuner tar del av Safe Cities och har implementerat en rad olika strategier från programmet. Dessa syftar bland annat till att motverka gatuförtryck och till att öka säkerheten och tryggheten, särskilt för kvinnor och flickor genom att öka medvetenhet och förebygga sexuella övergrepp och trakasserier. De ämnar även skapa en trygg och inkluderande fysisk miljö för att förändra aggressivt beteende och för att stävja trakasserier. Exempelvis har det i Amsterdam implementerats en strategi mot gatutrakasserier, samtidigt som ”inkluderande grannskapsundersökningar” används vilka syftar till att identifiera och åtgärda otrygga miljöer som särskilt påverkar kvinnor och minoritetsgrupper.¹⁴⁵

De flesta verktyg och standarder som nämns, såsom Police Label Safe and Secure Housing, riktar sig uttryckligen inte mot särskilda samhällsgrupper. Däremot ger utbredd kunskap inom CPTED nederländska kommuner ett försprång när det gäller främjandet av intersektionella perspektiv, då perspektivet är del av konkreta CPTED-åtgärder som naturlig övervakning, belysning, territoriell förstärkning, och aktivitetsstöd i offentliga rummet.

11.2 England - effektiva brottsförebyggande åtgärder

Under det senaste decenniet har brottsligheten i England generellt minskat. Traditionella brott som stöld och inbrott visar signifikanta nedgångar. Utvecklingen i landet återspeglar en nedåtgående trend i totala brottslighet, delvis på grund av förbättrade brottsförebyggandestrategier, stödjande policys, polisstrategier, övervakning teknologi, och olika samhällsbyggnadsinitiativ. Ekonomiska faktorer, förändringar i konsumtionsmönster och sociala normer kan ha påverkat brottsligheten, särskilt när det gäller snatteri och våldsbrott.

¹⁴⁴ VeiligeSteden. Safe Cities Program, [Safe Cities Program](#) (Officiell hemsida för Safe Cities-programmet) Hämtat 2024-11-06.

¹⁴⁵ Gemeente Amsterdam. [Amsterdam's Anti-Street Intimidation Approach](#) Hämtat 2024-11-06; DSP. [Inclusive Neighborhood Surveys](#) Hämtat 2024-11-06.

Enligt den senaste brottsofferundersökningen för England och Wales (CSEW) minskade antalet brott med cirka 39 procent mellan mars 2014 och mars 2024.¹⁴⁶ Antal bostadsinbrott har minskat med cirka 68 procent under samma tidsperiod. Grov brottslighet, särskilt våldsbrott, har en komplex bild i England. Våldsbrott har minskat med cirka 15 procent sedan 2014, och antalet mord har stabiliserats. Dock ökar brott med knivar och skjutvapen, och fler rapporterar upplevda sexuella övergrepp jämfört med för tio år sedan. Enligt CSEW har sexuella övergrepp mellan personer i åldern 16 till 59 år ökade till 2,6 procent 2023 jämfört med 1,5 procent 2024.

11.2.1 Styrning genom lagar, policyer och standarder

Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i England organiseras genom en kombination av lagstiftningar, standarder och samarbete mellan lokala myndigheter, offentliga och privata aktörer.

Town and Country Planning Act 1990,¹⁴⁷ den brittiska motsvarigheten till PBL, ger ramverket för markanvändning i England och Wales. Lagen innehåller inga specifika artiklar som uttryckligen adresserar brottsförebyggande eller trygghetsskapande åtgärder. Men, brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete är starkt kopplat till den nationella planeringspolitiken, som fastställs i National Planning Policy Framework (NPPF).

¹⁴⁸ I den betonas vikten av att skapa hälsosamma, inkluderande och säkra platser. Det uppmanar till främjande av social interaktion och säkerhet genom väl utformade offentliga rum och tillgång till samhällsservice. Policydokumentet framhäver specifika åtgärder som blandad användning och aktiva gatufasader, samt vikten av att förbättra tillgängligheten och uppmuntra gång och cykling via tydliga gång- och cykelvägar för att förebygga brott och minska rädslan för brott.

Detta arbete stöds av lag, riktlinjer och certifieringssystem. På nationell nivå ställs exempelvis krav på att lokala myndigheter beaktar effekten av sina beslut på brott och oordning samt samarbetar med polisen och andra organisationer för att skapa säkrare samhällen.¹⁴⁹ Planning Practice Guidance (PPG) är den förlängda armen av NFPP som ger praktiska råd om hur man kan integrera brottsförebyggande åtgärder i stadsplanering och design, med vägledning för säkra samhällen. Vägledningen lyfter fram god design som integrerar säkerhet i översiktsplaner och lokala planer. Den betonar också Security Considerations Assessment (SCA) som kan användas för att identifiera säkerhetsrisker, och uppmuntrar lokala

¹⁴⁶ Office for National Statistics (2023). [Crime Survey for England and Wales, year ending March 2023](#). Hämtat 2024-09-14.

¹⁴⁷ Town and Country Planning Act 1990 (1990). [Chapter 8](#). Hämtat 2024-09-25.

¹⁴⁸ Ministry of Housing, Communities and Local Government. (2021) [National Planning Policy Framework](#). Hämtat 2024-09-05.

¹⁴⁹ Crime and Disorder Act 1998 (1998). [Chapter 37](#). Hämtat 2024-09-12.

myndigheter att söka råd från specialister inom lokala polismyndigheter, som Designing Out Crime Officers (DOCOs) och Counter Terrorism Security Advisors (CTSAs).¹⁵⁰ The British Building Regulation, motsvarigheten till svensk BBR, ger ytterligare lagstöd för brottsförebyggande åtgärder med fokus på skydd mot inbrott. Den innehåller Part Q, som ställer specifika säkerhetskrav för nya bostäder för att förhindra inbrott. Denna del kräver att dörrar och fönster ska vara inbrottsäkra och följa brittiska säkerhetsstandarder för material och lås.¹⁵¹

Programmet Secure By Design (SBD) som initierades av brittiska polisen 1989 har varit centralt för att integrera säkerhets- och trygghetsaspekter i design och planering av byggnader och områden genom riktlinjer och frivilliga certifiering av projekt som uppfyller standarden.¹⁵² SBD inrättades ursprungligen för bostäder, men har utvecklats till att omfatta sjukhus, skolor, industriområden och även produkter. SBD är inte juridiskt bindande men dess riktlinjer är allmänt antagna av lokala myndigheter och samhällsbyggnadsaktörer. Vissa lokala myndigheter kräver att byggaktörer och fastighetsägare tillämpar SBD-standarder i områden med hög brottslighet för att öka säkerheten och minska brottsrisker vid nybyggnation och renovering. SBD:s riktlinjer ökar projektens attraktivitet och erkänns av flera myndigheter, vilket ger legitimitet och stöd för åtgärder. Marknadsvärdet på fastigheter ökar genom SBD-certifiering. Studier har visat att metoden är effektiv, särskilt när det gäller att minska egendomsbrott och förbättra den övergripande tryggheten i bostadsområden. En studie om effektiviteten av SBD-systemet över tio år (1999–2009) visar, till exempel, en minskning av inbrott på nästan 75 procent. Den totala brottsligheten var också lägre 2009 (128,7 per 1 000 fastigheter) jämfört med 1999 (187,9 per 1 000 fastigheter). Data från Lancashire visar också att SBD-bostäder har upp till 75 procent färre inbrott och 25 procent mindre fordonsbrott och brottsliga skador.¹⁵³

11.2.2 Roller och samarbete

Lokala myndigheter som i England omfattar boroughs¹⁵⁴, county councils och i vissa fall parish councils, ansvarar för att hantera planering och utveckling på lokal nivå, som inkluderar att se till att brottsförebyggande och trygghetsskapande riktlinjer som NPPF implementeras i lokala planer

¹⁵⁰ Ministry of Housing, Communities & Local Government (2023). [National Planning Policy Framework](#). Hämtat 2024-10-16.

¹⁵¹ Building Regulations 2010. (2015). [Approved document Q: Security – Dwellings](#) NBS. Hämtat 2024-10-16.

¹⁵² Association of Chief Police Officers. [Secured By Design](#). Hämtat 2024-09-03.

¹⁵³ Armitage, R., & Monchuk, L. (2011). Sustaining the crime reduction impact of designing out crime: Re-evaluating the Secured by Design scheme 10 years on. *Security Journal*, 24, 320–343; Lancashire Police. [Designing Out Crime - Secured By Design](#). Hämtat 2024-10-11.

¹⁵⁴ Boroughs kan ses likna kommuner i Sverige eftersom båda fungerar som lokala myndigheter med liknande ansvar och strukturer, trots vissa skillnader i terminologi och organisation.

och bygglov. Boroughs har en central roll i detta arbete och ansvarar för att implementera lokala strategier för att minska brottslighet och oordning, inklusive krav på att nya bostadsområden ska ha en viss andel allmänna bostäder för att främja social integration och minska segregation.¹⁵⁵

Polisen i England spelar en viktig roll i brottsförebyggande arbete genom fysisk utformning av byggnader och områden. Genom Police Crime Prevention Initiatives (PCPI), en organisation ägd av brittiska polisen, utvecklas riktlinjer, och hanteras SBD-certifieringar. I varje borough finns valda poliskommissarier ansvariga för områdets brottsförebyggande strategier. Specialistroller som Designing Out Crime Officers (DOCOs) och Crime Prevention Design Advisors (CPDAs) arbetar nära lokala myndigheter och ger råd om säker design i byggprojekt. Dessa insatser, stödda av lagar och policyer, syftar till att skapa säkra och trygga miljöer genom utformning av fysiska miljöer.¹⁵⁶

Det finns ett starkt fokus på partnerskap mellan olika aktörer, inklusive lokala myndigheter, polis, frivilligorganisationer och privata företag.¹⁵⁷ Community Safety Partnerships (CSPs) är ett partnerskap som inkluderar lokala myndigheter, polis, hälsoorganisationer, räddningstjänst, och samhällsorganisationer som arbetar tillsammans för att identifiera och hantera lokala brott och ordningsproblem.¹⁵⁸ Samarbetet mellan aktörer inkluderar delning av information och resurser för att bättre förstå brottslighetens mönster och utveckla gemensamma insatser. Detta kan inkludera gemensamma utbildningar och informationskampanjer för att öka medvetenheten om brott och säkerhet.¹⁵⁹

11.2.3 Tillämpning av CPTED-principer

England har varit framgångsrik med att implementera den första generationen av CPTED, som fokuserar på fysiska utformningen, och element som dörrar, fönster och lås. CPTED-principer är integrerade i Englands planeringsprocess genom till exempel vägledningar som Planning Practice Guidance (PPG) och certifieringar som Secured by Design, samt genom samarbete mellan olika aktörer.

Policyn Designing Out Crime i London Plan (Policy 7.3) är en situationell brottsförebyggande metod som syftar till att skapa säkra, trygga, och tillgängliga miljöer där brott och oordning minimeras. Detta inkluderar

¹⁵⁵ Greater London Authority (2016). [The London Plan: The spatial development strategy for London consolidated with alterations since 2011](#). Hämtat 2024-10-10.

¹⁵⁶ UK Parliament (2009). [Policing and Crime Act 2009](#). Hämtat: 2024-10-14; Soomeren, P, m.fl. (2020). Review of State of the Art: CP-UDP. Cutting Crime Impact.

¹⁵⁷ Office of Deputy Prime Minister (2004). Safer Places: The Planning System and Crime Prevention. Thomas Telford.

¹⁵⁸ Crime and Disorder Act 1998 (1998). [Chapter 37](#). Hämtat 2024-09-12.

¹⁵⁹ Office of Deputy Prime Minister (2004). Safer Places: The Planning System and Crime Prevention. Thomas Telford Ltd.

att utforma rum som är lätta att navigera och som uppmuntrar till naturlig övervakning, vilket kan avskräcka brott.

11.2.4 Fokus på fysisk utformning och community policing

Det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i England fokuserar främst på den fysiska utformningen av miljöer för att öka tryggheten, med stöd av effektiva polisstrategier och tekniska säkerhetsåtgärder.

Fysisk utformning för att öka säkerheten och tryggheten lyfts i policyer och olika vägledningar som NPPF, PPG, och i London Plan 2016. Dessa policyer betonar vikten av att utforma byggnader och offentliga miljöer för att minska möjligheterna för brott och främjar tryggheten, genom till exempel, övervakning, orientbarhet, underhåll, och territoriell förstärkning genom tydlig definiering av privat, semi-offentligt eller offentligt för att främja en känsla av ägande och ansvar över gemensamma rummet.¹⁶⁰

Secure By Design (SBD) fokuserar främst på att förebygga inbrott och skadegörelse genom säkerhetsstandarder för produkter och design, men omfattar också bredare säkerhetsåtgärder som minskar antisocialt beteende och förbättrar tryggheten i offentliga miljöer.¹⁶¹ Implementering av programmet underlättas ytterligare av expertråd och stöd från den lokala polisen om hur brottsförebyggande åtgärder kan integreras i den fysiska utformningen. Tillgången till denna specialistkompetens hos lokalpolisen samt deras nyckelroll i nya och ombyggnadsprojekt är en framgångsfaktor i den brittiska metoden.

Särskilda samarbetsformer såsom Community Safety Partnerships (CSPs) och samarbete mellan olika samhällsaktörer, spelar också en viktig roll i att stödja dessa fysiska och tekniska insatser.

11.2.5 Jämställdhetsperspektiv

Den ökande offentliga oron för våld mot kvinnor och flickor i England har lett till en rad olika initiativ som integrerar köns- och intersektionella perspektiv för att öka säkerheten och tryggheten i offentliga rum. Ett exempel är den brittiska regeringens policyplan Tackling Violence Against Women and Girls Strategy (VAWG-strategin) som initierades 2021. Strategin syftar till att bekämpa våld mot kvinnor och flickor, och beaktar kvinnors unika sårbarheter kopplade till ålder, ras och socioekonomisk

¹⁶⁰ Ministry of Housing, Communities and Local Government (2023). [National Planning Policy Framework](#). Hämtat 2024-09-05; Greater London Authority (2016). [The London Plan: The spatial development strategy for London consolidated with alterations since 2011](#). Hämtat 2024-10-10; Office of Deputy Prime Minister (2004). Safer Places: The Planning System and Crime Prevention. Thomas Telford Ltd.

¹⁶¹ Association of Chief Police Officers. [Secured By Design](#). Hämtat 2024-09-03.

status. Den inkluderar även fysiska brottsförebyggande åtgärder i offentliga rum för att skydda utsatta grupper.¹⁶²

För att stödja denna strategi har flera initiativ inrättats, såsom Safer Streets Fund och Safety of Women at Night (SWaN) Fund. Dessa initiativ syftar till att förbättra tryggheten på natten genom fysiska åtgärder, bland annat genom gatubelysning och CCTV-övervakning. Samtidigt har initiativ som Women's Night Safety Charter och Safe Space Scheme stärkt det lokala engagemanget för att skapa trygga och tillgängliga offentliga platser.¹⁶³

Women's Night Safety Charter (WNSC) är ytterligare ett initiativ. Initiativet är baserat i London och riktar sig till organisationer inom nattelivet som åtar sig att förbättra säkerheten för kvinnor. Det kan handla om att utse en nattsäkerhetsansvarig, utbilda personal om trakasserier och använda könssensitiv design.¹⁶⁴ Initiativet har bland annat ökat säkerhetskompetensen och ett bredare säkerhetsengagemang från företag, vilket i längden gör offentliga rum mer tillgängliga och säkra för kvinnor och utsatta grupper. Dessa initiativ bidrar till en ökad säkerhet och medvetenhet för kvinnor och flickor, samtidigt som de förstärker engagemanget och uppmuntrar företag att göra offentliga rum, särskilt i samband med nattelivet, säkrare och mer tillgängliga för utsatta grupper.

På ett liknande sett uppmuntrar Safe Space företag att skapa trygga platser och skydd för hotade individer inom detaljhandeln. Deltagande företag med Safe Spaces-logotypen erkänner marginaliserade gruppers säkerhetsbehov och ger skydd och stöd till kvinnor som utsätts för trakasserier eller övergrepp utan att de behöver rapportera till polisen.¹⁶⁵

Transport for London (TfL) har under flera år drivit olika program under Action on Equality för att förbättra tryggheten, tillgängligheten och inkluderingen för resenärer.¹⁶⁶ Project Guardians Report It to Stop It, var ett av dessa initiativ som uppmuntrade anmälning av sexuella övergrepp. Projektet resulterade bland annat i att anmälningarna ökade med 35 procent. Vidare syftade kampanjen Safer Travel at Night (STaN) till att minska brott under natten riktade mot unga kvinnor. Genom ökad polisnärvaro, belysningsförbättringar och medvetenhetskampanjer ämnades tryggheten öka och resvanorna bli säkrare. TfL har förbättrat tillgängligheten inom Londons transportsystems genom att inrätta stegfria ingångar och

¹⁶² Home Office (2021). [Tackling violence against women and girls strategy 2021-2024](#). Hämtat 2024-11-07.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Mayor of London (2024). [Women girls and gender diverse peoples safety in public space.pdf](#) Hämtat 2024-11-08; Mayor of London (2019). [Women's Night Safety Charter Toolkit](#) Hämtat 2024-11-08.

¹⁶⁵ National Business Crime Centre. [Safe Spaces](#). Hämtat 2024-11-11.

¹⁶⁶ Transport for London (2020). [Action on Equality: TfL's commitments to 2020](#). Hämtat 2024-11-08.

uppggraderade busshållplatser, vilket även gynnar kvinnor, minoritetsgrupper, äldre och funktionshindrade resenärer.

Alla dessa initiativ stöds av befintliga traditioner inom samhällsbyggnadsprocessen. Safety audits tillämpas i flera städer i England med syfte att identifiera risker som påverkar säkerheten och tryggheten i fysiska miljön, särskilt för sårbara grupper som kvinnor, barn och äldre. Olika intressenter, inklusive lokalsamhällen och experter, deltar i dessa safety audits för att skapa en helhetsbild av tryggheten i olika områden. Vidare genomförs olika Community-centered designmetoder, där kvinnor och marginaliserade grupper deltar i designprocessen för att olika röster ska kunna forma olika projekten. Detta leder till inkluderande och säkra offentliga områden som tar hänsyn till specifika behov och olika säkerhetsutmaningar.¹⁶⁷

Brittiska samhällsbyggnadsaktörer har ett försprång genom ökad kunskap och lätt tillgång till expertis inom CPTED, vilket kan underlätta intersektionella perspektiv i den fysiska utformningen av offentliga miljöer.

¹⁶⁷ Mayor of London (2024). [Women girls and gender diverse peoples safety in public space.pdf](#). Hämtat 2024-11-08.

12 Diskussion

Boverket har arbetat med frågor inom jämställdhet och trygghet sedan länge.¹⁶⁸ Det är först på senare år som Boverket också fått regeringsuppdrag inom brottsförebyggande arbete. Den brottsutveckling som sker i samhället visar att det krävs ett bredare engagemang från flera, vilket också andra myndigheter har påtalat. Avslutningsvis vill Boverket lyfta ett antal reflektioner som har uppkommit i arbetet med denna rapport.

12.1 Det behövs fler aktörer och bredare kompetens

Samhällsbyggnadsprocessen behöver involvera och engagera fler aktörer för att kunna kompletteras med bredare kompetens. Lagen om kommunernas brottsförebyggande ansvar, liksom socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen gör att förutsättningarna för detta i framtiden kan komma att förbättras. Den situationella brottspreventionen behöver även kombineras med den sociala, samtidigt som det behövs ett bredare förebyggande arbete. Samverkan mellan flera professioner har en stor betydelse för att motverka utanförskap. Att minska utanförskapet är viktigt då det finns ett samband mellan boendesegregation och kriminalitet¹⁶⁹.

Vidare behöver tjänstepersoner som arbetar med brottsförebyggande frågor bli mer insatta i hur den kommunala planeringsprocessen fungerar. Likväl behöver de som arbetar med planering förstå vad i den fysiska miljön som kan verka brottsförebyggande. I kommunernas översiktsplaner är det exempelvis vanligt att trygghetsskapande åtgärder lyfts, samtidigt som brottsförebyggande aspekter ofta saknas.

Det finns idag flera olika nätverk som i sig behandlar olika frågor, men där det finns beröringspunkter emellan. Till exempel mellan planering, boendesegregation och brottsförebyggande arbete. Det är betydelsefullt med samverkan mellan dessa nätverk. Ökad samverkan mellan olika ämnesfrågor är även något som efterfrågas av fastighetsägare i utsatta områden, enligt Boverkets intervjuer.

12.2 Stöd till åtgärder behöver utvärderas

Planering och gestaltning är viktigt för hur väl en miljö fungerar och hur uppskattad den är. En väl utformad plats kan exempelvis medföra att människor trivs bättre och använder platsen i högre utsträckning. Men det gäller att vara observant, ett avgränsat område kan också bli en samlingsplats för kriminella, eller en plats där män kan komma att dominera. Av den anledningen är det viktigt att det också finns mötesplatser där flickor

¹⁶⁸ Se bilaga 1.

¹⁶⁹ Samtal med Manne Gerell och Karl Kronkvist, Malmö Universitet 2024-10-22.

och kvinnor känner sig bekväma. Statligt investeringsstöd har genom åren delats ut för att anordna platser som lockar såväl kvinnor som män. Tyvärr har dessa satsningar inte alltid fallit väl ut. På vissa platser har till exempel de utegym som anlagts blivit en plats för försäljning av narkotika enligt polisens utsago. På samma sätt har planteringar och mer grönska utnyttjats som gömställen för vapen och narkotika, vilket också är något som har bekräftas i de intervjuer som Boverket har utfört med fastighetsägare i särskilt utsatta områden. Det är således viktigt att i flera steg tänka på vad en åtgärd kan föra med sig. En utökad samverkan mellan olika professioner kan skapa en större kunskap även om detta.

Boverket har under åren 2016–2018 betalat ut ett stöd om drygt en miljard kronor till fysiska åtgärder i utemiljöer¹⁷⁰. Syftet med stödet var att i, eller i anslutning till, bostadsområden med socioekonomiska utmaningar åstadkomma utemiljöer som stimulerar till aktivitet och social gemenskap samt bevarar eller utvecklar bostadsområdets gestaltning. Den vanligaste typen av projekt som Boverket beviljade stöd till var mötesplatser, lekplatser, utegym, samt översyn av vegetationen och belysning. För att kunna beviljas stöd skulle satsningar visa på att de bidrog till attraktiva, funktionella, jämställda och trygga utemiljöer på ett varaktigt sätt. En uppföljning av stödet har gjorts, men ingen utvärdering. Boverket har också fördelat stöd till trygga och gröna städer¹⁷¹, dock ej i samma omfattning som ovan nämnda stöd. Stödet hade liknande förutsättningar men var också kopplat till ekosystemtjänster. Inte heller här har det gjorts någon utvärdering. När framtida stöd planeras, är det därför viktigt att det kopplas till en följeforskning och/eller utvärdering för effektuppföljning.

12.3 Bemanning av platser är viktigt

Många fastighetsägare som Boverket har pratat med menar att det behövs fler mötesplatser och lokaler för barn och unga för att fler ska få en meningsfull fritid. En framgångsfaktor för att detta ska fungera som en brottsförebyggande åtgärd är att aktiviteterna leds och bemannas av professionell personal. På så vis kan platser återtas, vilket kan vara ett effektivt sätt att motverka gängkriminalitet. Vuxen närvaro kan dessutom försvåra att barnen rekryteras till kriminella gäng. Samverkan mellan kommunala förvaltningar, och även mellan dess budgetar, är väsentligt för att kunna ordna detta.

12.4 Balans mellan säkerhet och öppenhet

Inkluderande och tillgängliga stads- och boendemiljöer som erbjuder en attraktiv livsmiljö och närhet är något som eftersträvas. En av samhällsplaneringens komplexa uppgifter är bland annat att göra avvägningar

170 Förordning (2016:398) om stöd till utemiljöer i vissa bostadsområden.

171 Förordning (2020:1202) om stöd för gröna och trygga samhällen.

mellan olika intressen, samtidigt som att erbjuda en miljö som upplevs trygg och säker för alla. Den samtida brottsutvecklingen gör dock att fastighetsägare och andra näringsidkare i stads- och bostadsområden investerar i olika typer av åtgärder för att öka säkerheten och minska risken för inbrott. Det kan till exempel handla om gallerförsedda butiksfnster, neddragna jalousier efter stängningsdags, kameraövervakning och inhägnade bostadsgårdar försedda med lås. Vissa ser dessa åtgärder som en nödvändighet utifrån den brottsutveckling som nu sker. Frågan som bör ställas är vilka miljöer det är som skapas, och för vem.

13 Litteratur

Tryckta källor

AR 6 kap. 1 § HSLF-FS 2022:39. Föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer. Socialstyrelsen.

Armitage, R. (2016). *Crime prevention through environmental design. Environmental criminology and crime analysis*. Routledge.

Armitage, R., & Monchuk, L. (2011). Sustaining the crime reduction impact of designing out crime: Re-evaluating the Secured by Design scheme 10 years on. *Security Journal* (24), s. 320–343. Springer.

Blokland, T., & Nast, J. (2014). From public familiarity to comfort zone: The relevance of absent ties for belonging in Berlin's mixed neighbourhoods. *International Journal of Urban and Regional Research* (38) s. 1142–1159. Wiley-Blackwell.

Ceccato, V. (2020). The architecture of crime and fear of crime: Research evidence on lighting, CCTV and CPTED features. *Crime and fear in public places*, s. 38–72. Routledge.

Ceccato, V. & Levin, S. (2024). Trygghet bakom grindarna? Grindsamhällen i Sverige ur ett internationellt perspektiv. Kungliga Tekniska Högskolan.

Christensen, C. m.fl. (2022). *Visitation- og skærpede strafzoner*. Aalborg Universitet.

Cozens, P. (2016). Did you say Big-Ted, Little-Ted or Sep-ted (CPTED)?; The people side of CPTED? Think crime! Using evidence, theory and crime prevention through environmental design (CPTED) s. 12–29 samt 81–99. Routledge.

Crowe, T. D. (2000). *Crime prevention through environmental design: Applications of architectural design and space management concepts*. Elsevier.

Cozens, P. (2016). Did you say Big-Ted, Little-Ted or Sep-ted (CPTED)?; The people side of CPTED? Think crime! Using evidence, theory and crime prevention through environmental design (CPTED).

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), s. 139–167. University of Chicago.

Diskrimineringslagen (2008:567). Sveriges riksdag.

DS 2023:31. Säkerhetszoner – ökade möjligheter för polisen att visitera för att förebygga brott. Regeringskansliet.

Finseraas m.fl., (2019) och Pettigrew m.fl. (2011) som citeras i Lundåsen, S. W. (2022). Engagemang i civilsamhället i Malmö: Betydelsen av kontakter mellan grupper för tillit. Tillväxtkommissionen.

Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Island Press.

Grundström, K. (2020). Staket och stängsel i svenska städer: en planeringsfråga? *Plan: tidskrift för planering av landsbygd och tätorter*, 75 (2), s. 33–44. Föreningen för samhällsplanering.

Grundström K. & Lazoroska D. (2021). *Gated communities i Sverige?* SBV Working Paper Series 21:4. Malmö Universitet.

Gunnarsson, A. m.fl. (2012). *Vegetationsstyrning för ökad trygghet*. Sveriges lantbruksuniversitet.

Gunnarsson, A. m.fl. (2012). *Vegetationsstyrning för ökad trygghet*. Sveriges lantbruksuniversitet.

Grut, G (2022). *Samrådsyttrande som brottsförebyggande åtgärd. En aktörsutvärdering av länsstyrelserna i Jämtlands län och Hallands län gällande arbetet med trygghetsskapande och brottsförebyggande råd på detalj- och översiktsplaner*. Mittuniversitetet.

Guwallius, K. (2022). *Grindstaden. Från portvakter till gated communities*. Verbal förlag.

Hesseling, R. (1995). *Functional surveillance in the Netherlands: Exemplary projects*. *Journal of Philosophical Logic*, s. 131–151. Springer.

Jacobs, J. (1961) *The Death and Life of Great American Cities*. Modern Library Inc.

Jeffery, C. R. (1971). *Crime prevention through environmental design*. Sage Publications.

Jongejan, A. & Woldendorp, T. (2013) *A Successful CPTED Approach: The Dutch' Police Label Secure Housing*. *Built Environment*, 39(1) s. 31–48. Alexandrine Press.

Koskela, H. (2000). *The Gaze Without Eyes: Video-surveillance and the Changing Nature of Urban Space*. *Progress in Human Geography*, 24(2), s. 243–265. Sage.

- Lindekilde, L., & Sedgwick, M. (2012). Impact of Counter-Terrorism on Communities: Denmark Background Report. Aarhus Universitet.
- López, M.J.J., & Van Soomeren, P. (2024). Nieuw Handboek Veilig Ontwerp en Beheer. Uitgeverij Thoth.
- Loukaitou-Sideris, A., & Eck, J. E. (2007). Managing Fear of Crime in Public Spaces. *Journal of Urban Design*, 12(3) s. 309–328. Routledge.
- McKay, J., Parnell, K., & Plant, K. (2023). Can Intersectionality Increase Active Travel in Marginalised Groups? A Literature Review. *Ergonomics & Human Factors*.
- Newman, O. (1972). *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*. McMillan.
- Nørgaard, H., & Rudå, S. (2021). Fysisk omdannelse i udsatte boligområder. Aalborg Universitet.
- Office of Deputy Prime Minister (2004). *Safer Places: The Planning System and Crime Prevention*. Thomas Telford Ltd.
- Plan- och bygglag (2010:900). Sveriges riksdag.
- Plan- och byggförordningen (2011:338). Sveriges riksdag.
- Prop. 1985/86:1. Med förslag till ny plan- och bygglag. Sveriges regering.
- Prop. 1990/91:146. Om ändring i plan- och bygglagen. Sveriges regering.
- Prop. 2021/22:138. Ett särskilt brott för hedersförtryck. Sveriges regering.
- Prop. 2023/24:84. Säkerhetszoner. Sveriges regering.
- Prop. 2023/24:112. Åtgärder för tryggare bostadsområden. Sveriges regering.
- Prop. 2022/23:43. Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete. Sveriges regering.
- Riksdagsbudget för 2022. Sveriges riksdag.
- Saville, G., & Cleveland, G. (2008). "Second-generation CPTED: The rise and fall of opportunity theory. Auerbach Publications.
- SFS 2024:200 Lag om ändringar i polislagen (1984:387). Regeringskansliet.

Sim, D. & Gehl, J. (2022). Mjuk stad. Täthet, mångfald och närhet i vardagslivet. Svensk Byggtjänst.

Soomeren, P, m.fl. (2020). Review of State of the Art: CP-UDP. Cutting Crime Impact.

SOU 2024:27. Kamerabevakning i offentlig verksamhet. Regeringskansliet.

Wilson, J. & Kelling, G. (1982). The Police and Neighborhood Safety: Broken Windows. (127), s. 29–38. Atlantic.

Digitala källor

Arbetsmarknadsdepartementet (2021). [Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter](#). Hämtat 2024-11-15.

Arbetsmarknadsdepartementet (2024). [Fri och trygg. Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel 2024–2026](#). Hämtat 2024-11-13.

Arnell L., m.fl. (Barnombudsmannen) (2024). [Forskningsöversikt: Flickor och unga kvinnor i kriminella gäng: Riskfaktorer, delaktighet och stödinsatser](#). Hämtat 2024-11-05.

Association of Chief Police Officers. [Secured By Design](#). Hämtat 2024-09-03.

Barnombudsmannen (2021). [Sveriges arbete för att minska våld mot barn](#). Hämtat 2024-09-14.

Barnombudsmannen (2023) [Jag hade vitt hjärta. Tidiga samhällsinsatser för att stärka barn och förebygga kriminalitet](#). Hämtat 2024-11-13.

Bostads AB Poseidon (2023) [Vi gör det här tillsammans. Vägen till ett Göteborg utan särskilt utsatta områden](#). Hämtat 2024-10-23.

Brottsförebyggande rådet, Polismyndigheten & SKR (2020). [Arbeta brottsförebyggande](#). Hämtat 2024-10-24.

Brottsförebyggande rådet (2022). [Agera mot brott och otrygghet med koppling till parallella samhällsstrukturer](#). Hämtat 2024-11-05.

Brottsförebyggande rådet (2023). [Barn och unga i kriminella nätverk. En studie av inträde, brott, villkor och utträde](#). Hämtat 2024-11-13.

Brottsförebyggande rådet (2024) [Ekonomiskt stöd för utvärdering och uppföljning](#). Hämtat 2024-10-25.

- Brottsförebyggande rådet (2024). [Grovt våld i skolan](#). Hämtat 2024-11-13.
- Brottsförebyggande rådet (2024). [Kommuner mot brott](#). Hämtat 2024-10-25.
- Brottsförebyggande rådet (2024). [Nationella trygghetsundersökningen 2024](#). Hämtat 2024-11-15.
- Brottsförebyggande rådet (2024). [Risk för otrygghet i bostadsområden. En statistik analys utifrån Nationella trygghetsundersökningen](#). Hämtat 2024-10-31.
- Boverket (2010). [Plats för trygghet - Inspiration för stadsutveckling](#). Hämtat 2024-11-13.
- Boverket (2019). [Brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen](#). Hämtat 2024-11-13.
- Boverket (2021). [Förutsättningar för stärkt platssamverkan](#). Hämtat 2024-11-13.
- Boverket (2023). [Användning av allmän plats](#). Hämtat 2024-10-31.
- Boverket (2023). [Användning av kvartersmark](#). Hämtat 2024-09-13.
- Boverket (2023). [Vad är boendesegregation?](#) Hämtat 2024-10-31.
- Boverket (2024). [Bostadsmarknadsenkäten 2024](#). Hämtat 2024-11-05.
- Boverket (2024). [Den byggda formens betydelse - Kunskap från forskning](#). Hämtat 2024-11-01.
- Boverket (2024). [Uppdrag om översyn av regelverket för ändring av detaljplan och av olagliga planbestämmelser](#). Hämtat 2024-10-13.
- Building Regulations 2010. (2015). [Approved document Q: Security – Dwellings](#). NBS. Hämtat 2024-10-16
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2023). [Veiligheidsmonitor 2023](#). Hämtat 2024-11-25.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2024). [CBS. Criminaliteit; geweldsmisdrijven en woninginbraken, 2010 - 2023](#). Hämtat 2024-08-21.
- Centrum mot våldbejakande extremism (2022). [Män, maskulinitet och våldsbekämpande extremism. En kunskapsöversikt](#). Hämtat 2024-10-31.
- Crime and Disorder Act 1998 (1998). [Chapter 37](#). Hämtat 2024-09-12.
- Criminal Justice Alliance (2021). [More harm than good. A super-complaint on the harms caused by suspicion-less stop and searches and inadequate scrutiny of stop and search powers](#). Hämtat 2024-11-12.
- DSP. [Inclusive Neighborhood Surveys](#). Hämtat 2024-11-06.

EU. [What is gender-based violence?](#) Hämtat 2024-09-14.

Equality and Human Rights Commission (2010). [Stop and think. A critical review of the use of stop and search powers in England and Wales.](#) Hämtat 2024-11-12.

Fastighetsägarna GFR och Fastighetsakademin (2021). [Så skapar vi socialt välmående bostadsområden.](#) Hämtat: 2024-11-02.

FOU Södertörn (2018) [Huskurage: Ett förebyggande projekt mot våld i nära relationer i Nacka lokapolisområde.](#) Hämtat 2024-10-28.

Förskoleforum (2024). [Barn som leker krig.](#) Hämtat 2024-11-13.

Gemeente Amsterdam. [Amsterdam's Anti-Street Intimidation Approach.](#) Hämtat 2024-11-06.

Greater London Authority (2016). [The London Plan: The spatial development strategy for London consolidated with alterations since 2011.](#) Greater London Authority. Hämtat 2024-10-10.

Gävle högskola & Gävle kommun (2022). [Våldsprevention genom Huskurage: Utvärdering och följeforskning av en förebyggande insats i Gävle kommun 2020.](#) Hämtat 2024-10-28.

Haninge kommun (2023). [Medborgardialog.](#) Hämtat 2024-10-23.

Helsingborgs stad (2023). [Handlingsplan för trygghet i stadsmiljön 2024-2030.](#) Hämtat 2024-11-19.

Home Office (2021). [Tackling violence against women and girls strategy 2021-2024.](#) Hämtat 2024-11-07.

Huddinge kommun (2013). [Handbok för tryggare stadsmiljöer - Metoder och verktyg för att arbeta med trygghet i gestaltning och projektering av stadsrum.](#) Hämtat 2024-11-19.

Jämställdhetsmyndigheten (2024). [Vad är intersektionalitet?](#) Hämtat 2024-11-19.

Kulturdepartementet (2017). [Politik för gestaltad livsmiljö.](#) Hämtat 2024-11-13.

Lancashire Police. [Designing Out Crime - Secured By Design.](#) Hämtat 2024-10-11.

Länsstyrelsen Örebro län & Sweco (2023.) [Guide till trygghet i samhällsplaneringen - för små kommuner.](#) Hämtat 2024-11-13.

Länsstyrelsen Östergötland (2020) [Hedersrelaterat våld och förtryck. Handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta.](#) Hämtat 2024-09-14.

Maria Wallin (2024). Bopolpodden. [De kriminella har gjort bostadskariär.](#) Hämtat 2024-10-12.

- Mayor of London (2019). [Women's Night Safety Charter Toolkit](#). Hämtat 2024-11-08.
- Mayor of London (2024). [Women girls and gender diverse peoples safety in public space.pdf](#). Hämtat 2024-11-08.
- Metropolitan Police (2024). [The stop and search process](#). Hämtat 2024-11-12.
- Ministry of Education, Culture and Science (2018). [Gender & LGBTI Equality Policy Plan 2018-2021: Putting principles into practice](#). Hämtat 2024-11-11.
- Ministry of Housing, Communities and Local Government. (2021) [National Planning Policy Framework](#). Hämtat 2024-09-05.
- Ministry of Housing, Communities & Local Government (2023). [National Planning Policy Framework](#). Hämtat 2024-10-16.
- National Business Crime Centre. [Safe Spaces](#). Hämtat 2024-11-11.
- NCK, (2024). Våldets syfte. [Våld i nära relationer - Uppsala universitet \(uu.se\)](#). Hämtat 2024-11-13.
- Nauta, O. (2004). [De effectiviteit van het Politiekeurmerk Veilig Wonen](#). Hämtat 2024-09-19.
- Office for National Statistics (2023). [Crime Survey for England and Wales, year ending March 2023](#). Hämtat 2024-09-14.
- Polismyndigheten (2024). [Lägesbild över aktiva gängkriminella i Sverige](#). Hämtat 2024-10-01.
- Polismyndigheten (2024). [Utsatta områden - polisens arbete](#). Hämtat 2024-11-14.
- Regeringens skrivelse 2023/24:68 (2024). [Barriärer mot brott – en social-preventiv strategi mot kriminella nätverk och annan brottslighet](#). Hämtat 2024-11-13.
- RISE (2021). [Verktyg för social hållbarhet i byggskedet](#). Hämtat 2024-10-23.
- SR (2021). [Hypermaskulina gatugång](#). Hämtat 2024-10-31.
- Stiftelsen Tryggare Sverige (2020). [BoTryggt2030](#). Hämtat 2024-10-28.
- Socialstyrelsen (2023). [Våld i nära relationer. Handbok för socialtjänsten, hälso och sjukvården och tandvården](#). Hämtat 2024-09-16.
- Town and Country Planning Act 1990 (1990). [Chapter 8](#). Hämtat 2024-09-25.
- Trafikverket (2022). [Vägbelysningshandboken 2022](#). Hämtat 2024-11-13.

Transport for London (2020). [Action on Equality: TfL's commitments to 2020](#). Hämtat 2024-11-08.

UK Parliament (2009). [Policing and Crime Act 2009](#). Hämtat: 2024-10-14.

Urban Utveckling (2020). [Högfrekvenslarm och akustisk design: En studie om brottsförebyggande åtgärder i offentliga miljöer](#). Hämtat 2024-11-12.

Umeå kommun (2020). [Umeås stadsdelar – så står det till! Sociala stadsrumsanalyser och stadsdelsbeskrivningar som underlag till gestaltning av livsmiljöer för välbefinnande, tillit och trygghet](#). Hämtat 2024-11-13.

VeiligeSteden. [Safe Cities Program](#). Hämtat 2024-11-06.

Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (2023). [Cahier 2023-17. Criminaliteit en rechtshandhaving 2022](#). Ministerie van Justitie en Veiligheid. Hämtat 2024-11-25.

Wet ruimtelijke ordening (2024). [Wet ruimtelijke ordening. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer](#). Hämtat 2024-08-23.

Bilaga 1 – Boverkets tidigare publikationer i ämnet

- Verktyg för minskad boendesegregation (2023)
- Förutsättningar för stärkt platssamverkan (2021)
- Vägledning trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen (2019)
- Trygg stadsmiljö (2019)
- Plats för trygghet (2010)
- Vidga vyerna (2010)
- Jämställdhet på dagordningen (2010)
- Trygghetsvandringar – guide för vandraren (2010), i samarbete med Brå och Tryggare mänskligare Göteborg
- Trygghetsvandringar – guide för anordnare (2010), i samarbete med Brå och Tryggare mänskligare Göteborg
- Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott och otrygghet, Brå och Boverket (2002) [Sök - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](#)
- Brott, bebyggelse och planering (1998)

Boverket

Box 534, 371 23 Karlskrona
Telefon: 0455-35 30 00
Webbplats: www.boverket.se